

T.C.
KIRŞEHİR AHI EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

YILDIZ SARAYI
(Saray ve Müştemilatı ile Sarayın Osmanlı Tarihindeki Önemi)

HUDA ADIL ABDULAMEER HAWEJAH

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KIRŞEHİR-2023

©2023- HUDA ADIL ABDULAMEER HAWEJAH

T.C.
KIRŞEHİR AHI EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

YILDIZ SARAYI
(Saray ve Müştemilatı ile Sarayın Osmanlı Tarihindeki Önemi)

STAR PALACE
(The Palace and its Outbuildings and the
Importance of the Palace in Ottoman History)

Hazırlayan
HUDA ADIL ABDULAMEER HAWEJAH

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Doç. Dr. Hasan KARAKÖSE

KIRŞEHİR-2023

KABUL VE ONAY

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yakınçağ Bilim Dalı yüksek lisans/doktora öğrencisi, **HUDA ADIL ABDULAMEER HAWEJAH** tarafından hazırlanan “ Yıldız Sarayı (Saray ve Müştemilatı ile Sarayın Osmanlı Tarihindeki Önemi) ” adlı tez çalışması 25.01.2023 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından oybirliği/oyçokluğu ile **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Danışman(İmza)

Doç. Dr. Hasan KARAKÖSE

Üye.....(İmza)

Prof. Dr. Veli ÜNSAL

Üye.....(İmza)

Doç. Dr. Kayhan ATİK

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../2023

Prof.Dr. Hüseyin

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezinin kâğıt ve elektronik kopyalarının Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

Tezim sadece Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

Tezimin 2 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezinin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

25/01/2023

HUDA ADILABDULAMEER HAWEJAH

.

ÖZET

YILDIZ SARAYI (SARAY VE MÜŞTEMİLATI İLE SARAYIN OSMANLI TARİHİNDEKİ ÖNEMİ)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan: HUDA ADIL ABDULAMEER HAWEJAH

Danışman: Doç.Dr.Hasan KARAKÖSE

2023-(xi+135)

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü

Tarih Ana Bilim Dalı

Jüri

Doç.Dr. Hasan KARAKÖSE

Prof. Dr. Veli ÜNSAL

Doç.Dr. Kayhan ATİK

Bu çalışmanın amacı tarihi kaynaklar, notlar ve biyografiler üzerinden Yıldız Sarayının yapıları, yönetimi, örf ve adetleri açısından tarihsel bir incelemesini yapmaktır. Osmanlı saraylarının son örneklerinden biri olan saray, özellikle Sultan II. Abdülhamid döneminde padişahın ikametgahı ve imparatorluğun ana karargâhı olarak kullanılmıştır. Çalışmanın sorunsalı, Türkiye'nin önemli siyasi anıtlarından biri olarak kabul edilen bu konunun önemine ilişkin ortaya atılan birkaç soru etrafında dönmektedir. Bu soruların altında giriş bölümünde ilk Osmanlı saraylarının neler olduğundan ve Osmanlı Devletinde kurulan saray, saray ve köşklerin neler olduğundan bahsetmiştir. Birinci bölümde Yıldız Sarayına genel bir bakış, Yıldız Sarayı nerededir, isminin sebebi nedir? Yıldız bölgesinde mevcut olan en önemli ekler nelerdir? Yıldız Sarayında Sultan Abdülhamid döneminde ve ondan önce hüküm süren padişahlar döneminde yapılan yapılar nelerdir?

İkinci bölümde, iktidarın Yıldız Sarayı'na devrinin yöntemi ve sebepleri tespit edilmiştir. Saray idaresi nasıl yapılmıştır ve saray idaresinin teşekkülleri nelerdir? Padişah nasıl tahttan indirildi ve Yıldız Sarayı nasıl yağmalandı?

Üçüncü bölümde Sultan Abdülhamidin en önemli günlük örf ve adetleri özel olarak tespit edilmiştir. Yıldız Sarayı ve ona bağlı yapılarda genel olarak sosyal, siyasi ve dini yönden Osmanlı örf ve adetleri olduğu gibi harem bölümünde de örf ve adetler yer almaktadır.

Araştırma yöntemlerine gelince, tarihsel çalışmalar alanında iyi bilinen bilimsel yöntemleri takip etmeye çalıştık, örneğin:

1.Tanımlayıcı tarih yöntemi : Tarihsel olaylara ışık tutarken ve olayların tarihi ve kronolojik sırasını takip ederken tarihsel bir açıklama yaparken bu yaklaşıma güvendik.

2. Analitik metod: Bu yaklaşım, içsel veya dışsal farklı durumların analizinde ve konuyla ilgili fikirlerin analizinde benimsenmiştir. Bu konunun yazılmasında yeni bir özellik olan bu tezin yazımında Arapça ve Türkçe kaynaklar kullanılmıştır.

Sonuç olarak,Osmanlı Devletinin Osmanlı Devletinde birçok karargâhı bulunuyordu. Padişahların değişmesiyle değişiyordu ve Yıldız Sarayı, ihtiyaçları kendi sınırları içinde karşılanabilen bütünleşik bir şehirdi. Ve Osmanlı Devletinin son döneminde yaşanan tehlikeler nedeniyle Şehirden izole olmak ve örf ve adetlere bağlı merkezi bir kuralla idare edilmek için birkaç bina eklenmiş ve etrafı yüksek duvarlarla çevrilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Abdülhamid, Osmanlı, Osmanlı Sarayı, Topkapı, Yıldız Sarayı,

ABSTRACT

STAR PALACE

(THE PALACE AND ITS OUTBUILDINGS AND THE
IMPORTANCE OF THE PALACE IN OTTOMAN HISTORY)

M.Sc.Thesis

Preparer: HUDA ADIL ABDULAMEER HAWEJAH

Advisor :Doç.Dr. Hasan KARAKÖSE

2023 –(xi+135)

Kırşehir Ahi Evran University, Graduate School Of Social Sciences

History Department

Jury

Asst. Prof. Hasan KARAKÖSE

Prof. Dr. Veli ÜNSAL

Asst. Prof. Kayhan ATİK

The aim of this study is to make a historical analysis of Yıldız Palace in terms of structures, management, customs and traditions through historical sources, notes and biographies. The palace, which is one of the last examples of Ottoman palaces, especially Sultan II. It was used as the residence of the sultan and the main headquarters of the empire during the reign of Abdülhamid.

The problem of the study revolves around a few questions raised regarding the importance of this issue, which is accepted as one of the important political monuments of Turkey. Under these questions, in the introduction part, he talked about what the first Ottoman palaces were and what the palaces, palaces and mansions were established in the Ottoman Empire. In the first part, an overview of Yıldız Palace, where is Yıldız Palace, what is the reason for its name? What are the most important annexes present in the Yıldız region? What are the structures built in the Yıldız Palace during the reign of Sultan Abdülhamid and the sultans who ruled before him?

In the second part, the method and reasons for the transfer of power to Yıldız Palace were determined. How was the palace administration done and what are the formations of the palace administration? How was the Sultan deposed and how was Yıldız Palace looted?

In the third part, the most important daily customs and traditions of Sultan Abdulhamid were determined specifically. There are Ottoman customs and traditions in general in terms of social, political and religious aspects in Yıldız Palace and its structures, as well as in the harem section.

As for the research methods, we tried to follow the scientific methods well known in the field of historical studies, for example:

1. Descriptive history method: We have relied on this approach when making a historical explanation while shedding light on historical events and following the historical and chronological order of events.

2. Analytical method: This approach is adopted in the analysis of different situations, internal or external, and in the analysis of relevant ideas. Arabic and Turkish sources were used in the writing of this thesis, which is a new feature in the writing of this subject.

As a result, the Ottoman Empire had many headquarters in the Ottoman Empire. It was changing with the change of sultans and Yıldız Palace was an integrated city whose needs could be met within its borders. And due to the dangers experienced in the last period of the Ottoman Empire, a few buildings were added and surrounded by high walls in order to be isolated from the city and to be governed by a central rule based on customs and traditions.

Keywords: Abdulhamid, Ottoman, Ottoman Palace, Topkapı, Yıldız Palace,

ÖNSÖZ

Bu çalışmada, Osmanlı Devleti'nin yönetim ve idaresi açısından dördüncü mekan olarak kabul edilen Yıldız Sarayı ve ona bağlı yapılar incelenmiştir. Yıldız Sarayı, yapılış tarihi ve imparatorluğun tek merkezden yönetildiği son saray olması bakımından Osmanlı saraylarının önemli bir örneğidir. Sultan II. Abdülhamid ismi söylendiğinde hemen akla gelen Yıldız Sarayı, onun saltanat dönemini, yönetim anlayışını ve hayat tarzını yansıtan çok önemli bir mimari belge olarak önem kazanıyor. Sultan II. Abdülhamid birçok sarayın yer aldığı ve daha çok saray bahçesi olarak kullanılan Yıldız'ı yaptırdı. Abdülhamid'in evinden her şeyi kendi idaresine devretmek için tasarlanmıştır. Tahta geçtikten kısa bir süre sonra tamamen Yıldız'a taşınmıştır ve Sultan II. Abdülhamid burayı yeniden inşa ettirmiştir diyebiliriz. Sultan II. Abdülhamid döneminde Yıldız Sarayı'nda doğal bahçeler, yapay yüzme havuzları, köşk şeklinde küçük köşkler, büyük ölçekli köşkler, kışla ve karakol gibi askeri yapılar, cami, tiyatro gibi dini yapılar, hayvanat bahçeleri, kütüphaneler, müzeler, rasathaneler, marangozluk ve fabrikalar Çini ve tamirhaneler Cephanelikten el arabalarına, ambarlardan, hamamlardan seralara, çardaklara kadar çok farklı işlev ve kapsamlarda bir dizi yapı ve bahçenin kurulduğu bu temel üzerine önemli ihtiyaçlarının kendi sınırları içerisinde görülebildiği bir alan ortaya çıkmıştır. Sultan Abdülhamid, yurdun güvenliğini sağlamak ve Avrupa'dan kurtulabilmek için bütün gücü sarayda toplamaya, yani ülkeyi tek başına yönetmeye karar verdi. Osmanlı Devleti'nde, ele aldığımız çok sayıda ve çeşitli hayır işlerine ek olarak, güçlü inanç ve düşüncelerinin bir parçasını temsil eden sosyal, dini ve siyasi örf ve adetler Türk milletinin vicdanında halen yaşamaktadır. Bu çalışmada genel olarak Sultan II. Abdülhamid'in günlük alışkanlıkları, özelde ise Yıldız Sarayı'ndaki Osmanlı örf ve adetleri anlatılmaktadır.

Tez çalışmamın her aşamasında bana yardımcı olan ve desteklerini esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. HASAN KARAKÖSE'ye teşekkür ederim. İkinci olarak sevgili babama, canım anneme, yolumu aydınlatan yoğun çalışmalarım sırasında sabır gösterdiği ve bana katlandığı için sevgili eşime, biricik evlatlarım ve kızlarım Zeynep, Rukiye ve Esidat'a teşekkür eder, hayatta başarılar dilerim

HUDA ADIL ABDULAMEER HAWEJAH

Kırşehir-2023

İÇİNDEKİLER

Sayfa

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR.....	xii
I BÖLÜM	1
1.Giriş	1
1.1 İlk Osmanlı Sarayları (Bursa ve Edirne Sarayı)	3
1.2 Topkapı Sarayı (Saray ve Müştemilâtı)	7
1.3 Diğer Saraylar, Kasrlar ve Köşkler	10
1.3.1 Dolmabahçe Sarayı	11
1.3.2 Beylerbeyi Sarayı	13
1.3.3 Çırağan Sarayı	16
1.3.4 Aynalıkavak Köşkü	19
1.3.5 Küçüksu Köşkü	22
1.3.6 İhlamur Kasrı	23
1.3.7 Beykoz Mecidiye Kasrı	24
1.3.8 Maslak Sarayı	25
2. II. BÖLÜM	26
2.1 Yıldız Sarayı ve Müştemilatı	26
2.1.1 Yıldız Sarayı'nın Kısa Tarihi	26

2.1.2 Sarayın Coğrafi Konumu	28
2.1.3 Adlandırma Nedeni	29
2.1.4 Sarayın Tarihi ve Yapım Çalışmaları	30
2.1.4.1 Sultan III. Selim Döneminde Yapım Çalışmaları	30
2.1.4.2 Sultan II. Mahmud Döneminde Yapım Çalışmaları	31
2.1.4.3 Sultan Abdülmecid Döneminde Yapım Çalışmaları	31
2.1.4.4 Sultan Abdülaziz Dönemi İlave Binaların Yapımı	32
2.1.4.4.1 Büyük Mabeyn	32
2.1.4.4.2 Çit Sarayı	34
2.1.4.4.3 Malta Köşkü	36
2.1.4.4.4 Çadır Köşkü	37
2.1.4.5 Sultan II. Abdülhamid Döneminde İlave Binaların Yapımı	38
2.1.4.5.1 Küçük Mabeyn Köşkü	38
2.1.4.5.2 Harem Binaları	42
2.1.4.5.3 Kızlar Ağası	49
2.1.4.5.4 Şale Köşkü	49
2.1.4.5.5 Yıldız Camii (Hamidiye)	53
2.1.4.5.6 Tiyatro	55
2.1.4.5.7 Marangozhana	57
2.1.4.5.8 Eczane	59
2.1.4.5.9 Yıldız Çini Fabrikası	60
2.1.4.5.10 Kütüphane	62
2.1.4.5.11 Şehzade Köşkleri	64
2.1.4.5.12 Saat Kulesi	65
2.1.6 Dış Bahçe (Yıldız Sarayı Parkı)	67
2.1.6.1 Has Bahçe	67
2.1.6.2 Selim III.Çeşmesi	70
2.1.6.3 Ada Köşkü	70
2.1.6.4 Cihannüma Köşkü	71
III.BÖLÜM	72

3.1 Yıldız Sarayı'ndan Devleti Yönetmek	72
3.1.1 Yıldız Osmanlı İmparatorluğu'nun Dördüncü Sarayı	72
3.1.2 Sultan Abdülhamid, Devleti Yıldız Sarayı'ndan Yönetti	73
3.1.2 Saray Yönetimi	76
3-1-4 Sultan Abdülhamid'in Tahttan İndirilmesi ve Sarayın Yağmalanması	81
IV BÖLÜM	85
4.1 Yıldız Sarayı'nda Günlük Hayat	85
4.1.1 Yıldız Sarayı'nın Örf ve Adetleri	85
4.1.1.1 Sultan II. Abdülhamid'in Günlük Alışkanlıkları	85
4.1.2 Sosyal Gelenek ve Görenekler	87
4.1.2.1 Evlilik	87
4.1.2.2 Sünnet	89
4.1.2.3 İlk Yeni Yıl	90
4.1.2.4 Geçit Töreni	90
4.1.2.5 Prenslerin Ziyareti	91
4.1.2.6 Sultan'ın Doğumu	91
4.1.2.7 Giyim Tarzı	92
4.1.2.8 Nevruz Bayramı	92
4.1.3 Siyasi Gelenekler	93
4.1.3.1 Salamlık Alayları	93
4.1.3.2 Sultanın Oturma Günü	94
4.1.3.3 Hükümdar Ziyaretleri	95
4.1.4 Dini örf ve Adetler	97
4.1.4.1 Ramazan Ay	97
4.1.4.2 Kadir Gecesi	99
4.1.4.3 Tefsir-i Şerif Dersleri	99
4.1.4.4 Ramazan Bayramı	100
4.1.4.5 Kurban Bayramı	102
4.1.4.6 Peygamberimizin Doğum Gecesi	102
4.1.5 Haremdeki Gelenekler	103

4.1.5.1 Haremdeki Genel Ahlak	103
4.1.5.2 Haremde Dini Hayat	103
4.1.5.3 Haremin İçi Sanatlar	104
4.1.5.4 Haremin Dış Dünya İle İlişkisi	104
4.1.5.5 Harem İçi Tedavi	105
SONUÇ	107
KAYNAKLAR	108
EKLER	117
ÖZGEÇMİŞ	135

KISALTMALAR

Asst Prof.	Associate Professor
Bak.	Bakınız
c.	Cilt
Çev.	Çeviren
Doç.	Doçent
Dr.	Doktor
h.	Hicrî
IRCICA	İslam, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi
M.	Milâdî
M.S.	Milattan Sonra
Prof.	Profesör
s.	Sayfa
TBMM.	Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
TDK. Yayını	Türk Dil Kurumu Yayını
TDV.	Türkiye Diyanet Vakfı
Yay.	Yayınevi

BÖLÜM I

1.Giriş

Saray, hükümdar ya da bir üst düzey yönetici için yapılmış büyük konutların genel adıdır (Sözen, 1996: 210) Devlet başkanları ya da üst düzey yöneticiler bu konut ya da konutlar topluluğunda hem hayatlarını sürdürür hem de yönetim işlerini buradan yürütürler (Erbay;2003:33).

İstanbul tarihinde “Saray” denildiği zaman “mirî saraylar” yani hanedana ait olan konutlar anlaşılmaktadır. Bu anlam ayrımını, yani sarayın hanedana mı, bir devlet büyüğüne mi ait olduğunu, sarayların adına bakarak yapmak en kolay çözümdür. Padişahların ikametgâhları ve aynı zamanda devletin yönetim merkezleri, genellikle içlerinde yaşayan padişahların değil, buldukları mekânın adıyla özdeşleşen isimlerle anılırlar: Dolmabahçe Sarayı, Beylerbeyi Sarayı, Çırağan Sarayı gibi. Bu isimlerin verilmesinde esas olan, sarayın yapıldığı mekân ya da belirgin bir özelliğidir: Çünkü saraylar bir padişaha değil hanedana ait olarak inşa edilirler. Devletin ileri gelenlerine ait olan konutlar ise genellikle ait oldukları şahısların isimleriyle anılırlar: İbrahim Paşa Sarayı, Rüstem Paşa Sarayı gibi. Bunlara ayrıca padişah kızlarının ya da kardeşlerinin saraylarını da eklemek mümkündür: Esmâ Sultan Sarayı, Cemile Sultan Sarayı gibi (Kuban, 1994: 463- 465) Saraylar, bir ülkede en üst grubu oluşturan hükümdar ve yakın çevresinin yaşama biçimi hakkında fikir verecek olan yapılardır. Aynı zamanda dönemin sanatına, hükümdarların dünya görüşlerine dair önemli ipuçları da verirler. (Hasol, 1975:266).

Saraylar dışında yine hükümdarlar tarafından kullanılan, daha küçük boyutlardaki yapılar, kullanım biçimi ve büyüklüklerine göre kasr veya köşk diye adlandırılırlar. “Kasr” kelimesi, ev ve saray anlamına gelen Farsça “saray” kelimesinden gelir. Türkçede genellikle hükümdarın oturduğu yer olarak kullanılmıştır. (Konyalı,1977:174). Arapça'da (Qasr) kelimesi Latince (castrum) çoğul (kasta) anlamına gelen (müstahkem bir yer), anlamına gelir. Orta Çağ'dan beri hükümdarın ikametgahı, "köşk" terimi olan "saray" veya "kasr" kelimesiyle eşanlamlı olarak kullanılmıştır (Ferrari,2009:205). Kasırlar, şehir ve saray hayatının gürültülü ortamından kaçan yöneticiler için yapılan, güzel görümlü ve sanat eseri özelliği taşıyan daha çok kırlara, su kenarlarına inşa edilen küçük saray binaları olarak ifade edilebilir (Turani, 1968: 50). Sözlükler kasr için ayrıca “savunmalı hükümdar sarayı, şato benzeri yapı, büyük köşk” gibi tanımlamalar da yapmaktadır (Hasol, 1975:266).

Osmanlı Devleti'nde kasırlar daha çok geniş yeşillikler içinde denize nazır yapıldı. Fakat devletin son dönemlerinde kasırlar/köşkler kârgir olarak inşa edilmiştir. Bunlar padişahların

sürekli kullandığı yapılar değillerdir. “Biniş kasrı” denilen ve padişahın maiyeti ile birlikte gelerek zaman geçirdiği, ata bindiği, avlandığı veya harem kadınlarının zaman geçirerek yine asıl saraya geri döndüğü geçici veya günübürlük ikâmet yerleridir. Osmanlı kasrlarında geceleri kalınmadığından yatak odası gibi birimler genellikle görülmemektedir. Köşkler ise saray ve kasrlardan farklıdır. Bunlar hanedanın büyük bir saray kompleksi içinde bir zaferin hatırası (Topkapı Sarayı’nın Bağdat ve Revan Köşkları gibi), veya önemli bir şahsiyetin ikameti (Şale Köşkü gibi) yahutta farklı amaçlarla saray halkının ve devlet adamlarının saray ve sur dışında yaptırdığı büyük müstakil evlere köşk denmektedir. Köşkler bahçeler ve bağlar içinde müstemilat yapıları ile inşa edilirdi. Mimari olarak kasırlardan küçük olan köşkler İstanbul’un sivil mimarisi içinde önemli bir yere sahip olmuştur.

Saray kelimesi Eski Farsça srada kelimesinden gelmekte ve ev anlamında kullanılmaktadır (Ertuğ,2012:256) Türkçe’de genellikle hükümdarın oturduğu büyük ve gösterişli bina anlamında kullanılmaktadır. Hükümdarın meskeni ve dairesi, büyük konak,, bazı yerlerde hükümet konağı anlamında kullanılır (Şemseddin Sami,1317:714).

Arapçada “saray” kelimesi Latince “castrum” çoğul “castra” müstahkem yer, hükümdarın ikâmetgâhı anlamına gelmektedir. Saray kelimesi, Osmanlı Devleti’nde padişahların ve hükümetin ikamet ettiği yer anlamına gelen padişahın ikametgahı “miri sarayı” anlamında kullanılmıştır. Osmanlı sarayı aslında bir hükümetin konut yapısını içeriyordu. Bu kelime aynı zamanda zenginlerin görkemli konutları anlamına gelir ve tüm büyük konutlar bu sınıflandırma altında değerlendirilebilir (Ferrari, 2009:205).

İmparatorluk sarayı imparatorluğun ruhudur ve binlerce insan onun hizmetinden sorumludur. Devletin başında bulunan otorite, siyasi ve sosyal yapının direği olduğundan, otoritenin fiziksel konumu mahiyetinde olan sarayın olması da normaldir.. Aynı şekilde, hükümet ve merkezi yönetim padişahın bulunduğu merkezi yerde, yani genellikle başkentteki sarayında bulunmaktadır (Safsafi, 1999:53).

Türkçede genellikle hükümdarın oturduğu yer olarak kullanılan saray (Konyalı,1977:174), İbrahim Hakkı Konyalı saray kelimesinin ilk anlamının “ev” olduğunu ve bu kelimenin büyük evler için kullanıldığını, “kasr” kelimesinin çoğulu olan Arapça “Kusûr” kelimesinin de “saray” yerinde kullanıldığını belirtir (Konyalı, 1977:174).

1.1 İlk Osmanlı Sarayları (Bursa ve Edirne Sarayı).

Osmanlı sarayları yerleşim ve yönetim yerleri olup, Bursa’da iki saray ve Edirne’de modern ve eski iki saray, İstanbul’da da iki saray mevcuttur. İstanbul’da Bayezid'deki eski saray ve Sarayburnu bölgesinde bulunan yeni saray “Topkapı”, ve Sultan Abdülaziz’in yazlık saray olarak kullandığı, Sultan II. Abdülhamid'in idari merkez olarak kullandığı Beylerbeyi Sarayı ile Beşiktaş tepelerindeki Yıldız Sarayı’nı da bunlara dahil edebiliriz (Demirbulak, 2014: 34).

Osmanlı mimari tarzı, saray mimarisinde, Fars, Bizans ve İslam dahil olmak üzere birçok üsluptan etkilenmiş, bu yüzden birbirleriyle karışmış ve gelişmiştir. Örneğin, Osmanlılar Sasaniler’den Fars kubbesini almış, daha sonra kendi kültür ve sanat anlayışlarına göre geliştirmişlerdir. Osmanlılarda Batı tarzı anlayış ortaya çıkınca mimari üslup alanında da batının etkisi görülmüş, Rokoko, Barok gibi mimari üsluplar Osmanlı sanatında görülmeye başlanmıştır (Bayraktar, 2014 :169).

Bursa Yenişehir ilçesi bölgesinde ilk sarayın Osmanlı döneminde yapıldığı bilinmekte olup, Osman Gazi tarafından yaptırıldığı ve Osman Gazi 1300 yılında bu bölgeyi hakimiyetine aldıktan sonra büyük bir imar faaliyeti yürüttüğü söylenmektedir. Osman Gazi döneminin sarayının günümüzde çok az bir kısmı kalıntı olarak vardır (Demirbulak, 2014 : 36).

Bursa’da bir başka ünlü saray daha var ki tarihi Orhan Gazi dönemine kadar uzanan tarihi Bursa Sarayı’dır. Eski Bursa Sarayı’nın ilk mimari yapısının tarihi Bizanslılar'a kadar uzanmaktadır. Buna göre saray, sırasıyla Romalılar, Doğu Roma İmparatorluğu (Bizans) ve Osmanlılar tarafından kullanılmıştır. Bu saray, 1861'de Ekrem Hakkı Everdi tarafından haritada yeri tespit edilen Bek (Bey) Saray olarak da anılmaktadır (Demirbulak, 2014: 36).

Sarayın en güzel günleri, Yıldırım Bayezid'in Germiyanogulları Yakub Bey'in kızı ile olan düğününde yaşanmıştır. Tarihçiler, özellikle Osmanlı Devleti'nin ihtişamından bu düğünün güzelliğini ve ihtişamını yazmışlardır. Anadolu'dan ve Anadolu dışından çok sayıda beyefendi ve elçinin katıldığı ve değerli hediyelerin birbiriyle yarıştığı Bursa Sarayı daha sonra da büyüüp gelişerek 16. yüzyılın ortalarına kadar varlığını sürdürebilmiştir. (Demirbulak,2014: 37).

On üç yıl süren Bursa Sarayı’ndan devlet idaresi Osmanlı zenginliğin doruğuna ulaşmıştı bir dönemdir. Bu saray I. Murad Hüdavendigâr'ın Kosova’da şehit edilmesinden (1389), 1402'ye kadar Osmanlı yönetimini devraldı. Özellikle çağdaş kaynaklar bu dönemdeki saray ortamı hakkında bilgi vermekte ve padişahın lükse ve eğlenceye olan büyük bağlılığını

vurgulamaktadır. Osmanlı tarihçileri, sultanın eğlenceyi seven karakterini son derece eleştirir ancak bunun sorumlusu olarak Çandarlı Ali Paşa ile padişahın eşi, Sırp Kralı Lazar'ın kızı Sultan Oliveira'ya yüklemektedirler (Keskin, 2014:892).

Orta Asya'dan İran, Suriye, Anadolu ve Semerkand'a kadar uzanan coğrafyada hüküm süren Timur genişleme emellerini büyütmek için Yıldırım Bayezid ile çatışmış, çatışma esas olarak Anadolu hegemonyası üzerinde gelişmiş ve bu 28 Temmuz 1402'de Ankara'da Osmanlı ordusu için ağır bir yenilgiyle sonuçlanmıştı. Savaş sonrası Timur'un ordusu Bursa'yı yağmalamış ve saray ağır hasar görmüştü (Keskin, 2014: 894).

Timur ordusunun Anadolu'dan çekilmesinden sonra Bursa Sarayı, karanlık bir döneme girdi Yıldırım Bayezid'in oğulları arasında taht kavgası çıkmasından sonra, saray da kaderine terk edildi. Anadolu ve Rumeli'de başlayan bir kısım beyliklerin Osmanlı'ya karşı bağımsızlık tavrı içine girmesi ve özellikle Karmanoğulları'nın harekete geçmesi üzerine, Bursa Sarayı terk edildi. Ülke Edirne sarayından idare edilmeye başlandı (Keskin, 2014: 900-901).

Birinci Murad'ın yanında devlet erkanının ve askerlerin, yetenekli, kabiliyetli ve ehil olanları hükümdara yardımcı olarak vardı. I. Murad bunlardan, bir danışman heyeti kurdu. Bu arada Anadolu ve Avrupa'da yayılma siyasetlerine devam etti. Avrupa'da Osmanlı ordusu Bizans Devleti'nin Balkanlardaki topraklarına harekatinı sürdürdü ve 1360 yılında Edirne şehrini ele geçirdi. Edirne Balkanlarda en stratejik öneme sahip yerleşim yerlerinden birisi idi. Bir bakıma Bizans İmparatorluğu'nda İstanbul'dan sonra ikinci önemli şehir idi denilebilir (Salebî , 2001: 58).

Edirne'yi I. Murad fethedince, burasını başkent yaptılar. Başkent olmasının başlıca sebeplerini şöyle sıralayabiliriz:

1- Avrupa'da cihada yakın olan Edirne bundan sonraki cihad alanlarına en yakın mevkide bulunuyordu. Bu bakımdan şehrin stratejik mevkiinden faydalanmak önemli bir avantaj sağlayacaktı.

2- I. Murad yapacağı cihat huruçlarıyla, Avrupa topraklarını çok daha rahat ele geçirme imkanına sahipti.

3- Murad, yeniçerilerin yetiştirilmesi için memurlar, ordu birlikleri, hukukçular, mahkemeler, okullar ve askeri enstitüler dahil olmak üzere devletin ilerlemesi ve yönetim ilkeleri için tüm unsurları bu şehirde topladı.

Edirne siyâsî, askerî, idarî, kültürel ve dini durumunu, İstanbul'un fethedildiği 1453 yılına kadar devam ettirmiş ve Osmanlı Devleti'nin başkenti olmuştur (Salâbî, 2001:58; Bayraktar, 2014: 78).

Evliye Çelebi yeni bir saraydan şöyle bahseder: -

"Gazi Murad Hüdavendigâr tarafından Kavak Meydanı'nda yaptırılan bu saray, Musa Çelebi tarafından genişletilerek kale, hisar ve büyük bir bina olarak yapılmıştır. Beşbin basamak kadar çıkar. Dört köşeli uzun bir saraydır. surların yüksekliği 20 zira olup, kuzeye açılan bir demir kapısı vardır. Sonra Sultan Süleyman burayı Macar seferi lehine Han restore ettirmiş, bu sarayı ve yeniçeri odalarını yaptırmış, kırk bin yeniçeriye hazır tutmuştur. ve eski sarayı büyük divanlar, özel odalar, irili ufaklı hazineler, mahzenler, şahinler, keşif odaları ile genişleterek bu sarayda altı bin özel hizmetli barındıracak şekilde genişletti. Ancak ne bağ ne de bahçe var."(Alptekin, 2012:143).

Sarayın bugünkü yeri Selimiye Camii'dir ve bu sarayda yaşamış olan padişahlar saraya binalar eklemişler ve saray etrafı beş bin basamakla çevreleyen bir duvarla sağlamlaştırılmıştır. Tonka Nehri üzerine yeni bir saray yapıldığında bu saraya "Eski Saray", "Eski Saray" adı verildi (Demirbulak, 2014:38).

Evliya Çelebi, Yeni Saray'ı şöyle anlatıyor: "Gazi Murad Hüdavendigâr'ın Kavak Meydanı'nda yaptırdığı bu sarayı Musa Çelebi genişletip kale gibi bir burç ve bir büyük bina gibi yaptırdı. Çevresi beş bin adım gelir. Dört köşeden uzunca bir saraydır. Duvarların yüksekliği yirmi zira olup kuzeye açılan bir adet Demir Kapısı vardır. Sonra, Sultan Süleyman Han, Macar seferine rağbet etmekle bu sarayı ve yeniçeri odalarını imar edip kırk bin yeniçeriye hazır bulundurarak altı bin özel hizmetliyi bu sarayda oturtmak üzere eski sarayı büyük divanhaneler, has oda, büyük ve küçük hazine, kiler, doğancılar ve seferliler odalarıyla genişletti" (Alptekin, 2012:143).

Tunca nehri batısında,3.000.000 metrekare üzerinde, ağaçlık alanda inşaa edilen Yeni Satay'a, yapımı bittikten sonra Kasru'l-Kadîm (Eski Saray) ismi verilmiştir. Sarayda ikâmet eden sonraki padişahlar saraya yeni yapılar eklemişler ve saray sağlam bir duvarla kuşatılmıştır (Büyükdığan,1995 :224; Demirbulak, 2014 :38).

İkinci saray Yeni Saray olarak anılır ve Edirne'nin kuzeyinde, Tunca nehrinin batısında yer alır.3.000.000 metrekarelik bir alan üzerine kurulmuş ve bu alan asırlık ağaçların gölgesinde kalmıştır. Fatih Sultan Mehmed yeni sarayına padişah sarayı, erzak odası ve kum daireleri

yaptırması, Kanuni Sultan da Süleyman harem odasını ve Kanuni Sarayı'nı ekletmiştir, Sonraki padişahlardan II. Selim, IV. Mehmed, II. Ahmed ve III. Mustafa. sarayda yeni bölüm binaları inşa ettirmişlerdir. Sarayın üç yanında mabeynci odası, saadet odası, aynalı harem odası, mutfak tezgahı, silahdarlar odası ve Saray-ı Hümayun hazinesi vardı. Sarayın kuzey tarafında üç büyük cephe vardır. Bu müştemilat içinde cariyeler ve hizmetçiler, şehzadeler, muhafızlar, hastalar koğuşu, Dârussaade Ağası daireleri vardı. Sarayın binaları arasında saray mensuplarına ait daireler ve bu dairelere ait 22 adet hamam bulunmaktaydı. Mimar Sinan tarafından padişahlar için yapılan hamam, sarayın en büyük banyosu özelliğini taşımaktadır. Ayrıca, saray mutfağı, özel fırın, mahzen ve mumhane gibi ilave müştemilat da vardı. (Ünver, 1953:2).

Edirne Sarayı'nın yerleşim düzeni dışında da sarayla bağlantılı cenahlar da bulunmaktaydı ve bunlar:

Edirne Sarayı'nın yerleşim planının dışında da saraya bağlı kasırlar da vardır. Bunların başlıcaları şunlardır: 1-Av Köşkü 2- Aynalı Köşk 3- Bostancıbaşı Kasrı, 4- Terazi Kasrı, 5- Adalet Kasrı, 6- İftar Köşkü, 7- Bülbül Kasrı, 8- Değirmen Kasrı, 9- Bayırbaşı Kasrı, 10- Mumuk Kasrı 11- Köşk kapı Kasrı12- İydiyye Kasrı, 13- Çadır Köşk, 14- Hıdırlık Kasrı15 – Buçuktepe Kasrı 16 - Yıldız Kasrı 17 - Demirtaş Kasrı 18 - Akpınar Sarayı Kasrı. Genel olarak bunların dışında saray planı içerisinde 117 oda, 21 divan, 18 banyo, 8 cami, 17 büyük kapı, 13 koğuş, 5 mutfak ve 17 kasır bulunuyor (Alptekin, 2012: 146).

Edirne Sarayı (Sarayı Cedîd-i Âmire)'nin Hasbahçesi olarak bilinen alanda, Hasbahçe ile Kum Meydanı'nı birbirine bağlayan Fatih Köprüsü'nün güney girişine yakın bir yerde bulunan Adalet Kasrı, çoğunlukla sağlam olarak günümüze ulaşmıştır. Bugünkü haline onarımlarla gelen Adalet Kasrı, kare planlı ve üç katlı olarak inşa edilmiştir. Düzgün kesme taşlarla inşa edilen kulenin üzeri, içten kubbe, dıştan ise piramitvârî bir külahla örtülmüştür. Kuzey cephesi ortasındaki, sağır alınlıklı ve sivri kemerli bir kapıyla girilen Adalet Kasrı'nın her katında bir mekân bulunmaktadır. İçeriden merdivenlerle ulaşılan katlardan en üsttekinin ortasında, mermer bir selsebil bulunmaktadır (Özer, 2014;816,830).

Osmanlı İmparatorluğunun en olgun döneminde tüm unsurları bakımından zengin olan Yeni Edirne Sarayı, kusursuz temeli, mimari ve süsleme özellikleriyle Topkapı Sarayı'nın inşasına öncülük ve ilham kaynağı olmuştur.

1.2 Topkapı Sarayı (Saray ve Müştemilâtı)

Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'u fethetti ve şehri ülkesinin başkenti yapmayı başardı. Onun ismini Konstantinopolis'ten İstanbul'a çevirdi. Fatih'in ilk sivil mimarlık alanında yaptığı çalışmalar, sarayın oturacağı yeri seçmek, onu ikametgâh olarak belirlemek ve burada devlet idaresini sağlamaktı. Şimdi İstanbul Üniversitesi'nin bulunduğu yerde şehrin meydan yerini belirledi. Belirlenen yer Beyazıt Meydanı'nda İstanbul Üniversitesi'nin bulunduğu Forum Tauri Meydanı¹ denilen yerd. Beyazıt Meydanı'nda bulunan Saray-ı Atıka belirli mimari özelliğe sahipti. Saray tuvaletler, muhtelif bölmeler, bir banyo, bir hükümdar mutfuğı ve çalışanların konaklaması için yardımcı ek binaları ihtiva etmekteydi. Saray yüksek duvarla çevrili idi. Fatih, fetihden sonra İstanbul'dan ayrıldı ve Edirne'ye döndü. Edirne'de bir sene ikâmetinden sonra tekrar Âsitane (İstanbul)'ye döndü. (Safsafi,1999: 123).

Eski Saray'a *Gözyaşları Sarayı* da denir. Bu ismin söylenmesinin sebebi, Osmanlı döneminde haremdeki kadınların büyük etkilerinin olduğunu ifade etmek içindir. Haremde yaşayan kadınlardan bazıları şehzadeleri², beyleri ve padişahları tahrik eder, komplolar kurar, vezirler ve komutanlar ile ittifaklar yaparlardı (Ali, 2019).

Fatih Sultan Mehmed şehrin ortasında bir saray yaptırdı. Bundan sonra da Fatih Sultan Mehmed yeni sarayı şimdiki adıyla (Topkapı Sarayı) inşa ettirdi. Saraya Topkapı isminin verilmesinin sebebi kapılarından birisinin "Top kapısı" olmasındandır. Sarayın inşası 1459'da başladı ve 1478'de tamamlandı. Fatih şehrin ortasında daha önce bir saray yaptırdığı için yapılan yeni sarayın resmi ismi Yeni İmparatorluk Sarayı (Saray-ı Cedide/Yeni Saray) oldu (Mansell, 2015:104).

Corci Zeydan, 1909'da Âsitane'ye yaptığı gezide Topkapı Sarayı'ndan bahsetmişti. Topkapı Sarayı, Ayasofya Camii ve Darbhane'nin yanında ve İstanbul'un ilk tepesinde bulunmaktadır. Bir dizi binalar onu farklı yönlerden çevrelemekte ve biz saraya Sultan Ahmed tarafından girmek istediğimizde ilk kapıdan, ismi , "Bab-ı Hümâyun" olan kapıdan girdik³ ve kocaman selvi ağaçlarının olduğu, yıkık bir yola benzeyen duvarlı bir alana geldik. Girişin solundaki sıvalı duvarda birkaç kırmızı taş mezar vardı. Mezarların içinde Osmanlılara yenilen Konstantin'in mezarı da vardı. Bu noktayı 400 metre geçtikten sonra Bâbüsselâm⁴ (Orta Kabı)

1) "...şehrin Bizans İmparatorluğu devrindeki en büyük meydanının ismidir" (Üstün,1996:123).

2) Osmanlı padişahlarının (hükümdar/sultanları) erkek çocuklarına verilen addır (Küçükbaşçı, M.S., 2010:478).

3) Sarayın en büyük kapısı ve ana giriş kapısıdır (Ertuğ,2012:256).

4) İkinci avlunun girişinde iki kuleli ve iki cepheli yüksekçe giriş kapısı olup, devlet törenleri burada icrâ edilirdi (Ertuğ,2012:256-257).

denilen başka bir kapıya varmaktadır. Bu kapının eşiğinde Kelime-i Tevhid yani "Allah'tan başka ilah yoktur, Muhammed Allah'ın Resulüdür" yazılıdır. Bu ikinci salonda muhtelif Osmanlı silahları vardır. Bu kapıdan sonra uzun ağaçların çok olduğu, bahçeye benzer bir başka kapıya girer. Buranın alanın sonunda birikmiş kağıtlarla dolu bir oda var. Burası defterhaneye benzer hükümet sicil odasıdır. Burasının ismi, vezirlerin toplandığı “Kubbealtı”⁵ salonudur. Burada yüksekçe bir yerde sultanın/padişahın vezirlerin çalışmasını izlediği bakır kafesli bir pencere vardır. Burası “Ağalar Kapısı” yani “Ak Hadımlar” denilen üçüncü kapıda son bulur. Buradaki kapının kitabesinde: "O Süleyman'dandır, Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyladır." yazılıdır. Bu kapının arkasında altınla padişahların isimleri yazılı ve burada iki tuğra vardır. Bu kapı ile birçok binaya ve eşsiz saraylara/köşklere varılır. Binaların ilki arz binasıdır. Burada uzun ve dört metreyi bulan bir karyola vardı. Padişah karyolanın önünde çeşme yanında oturur, suyun şiddeti ile kapıdakiler, hizmetçiler veya diğerleri, yapılan müzakereyi duymazlar ayrıca sağır hizmetçiler de görev yaparlardı. Bu binanın yanında, kitaplarının hepsi Arapça yazılmış ve ciltlenmiş, dolaplara dizilmiş değerli bir kütüphane vardı. Kitapların üzerinde isimleri , müellif ismi, konularına göre bölünmüş, cilt sayısı 3000 civarında olan kitaplar vardı (Zeydan, 2017: 54-55).

İngiliz tarihçi Philip Mansell, Topkapı Sarayı'nın üç avludan oluştuğunu belirtmektedir: İlk avlu, dış ofislerden ve antik Bizans Saint Irene Kilisesi'nin yerinde bir silah deposundan oluşur. Güvenliği sağlamak için içinde dört bin atın bulunduğu ahırlar, bir madeni para evi, bir hastane ve bir kitaplık vardı. Dilekçeleri alırlar ve padişah fermanlarını dağıtırlar. Batı başkentlerindeki kraliyet saraylarında olduğu gibi bu avlu her zaman, yabancılar dahil herkese açıktı. Haliç'in karşısında, saray, ağaçlarla çevrili küçük saraylar adası gibiydi. Bahçeler denize doğru meyilli ve pencereler dışarıdaki dünyayı izleyen imparatorluk gözleri gibiydi. Fakat sarayın içinde uyumsuz binaların bir karışımı vardı ve çoğu ziyaretçi bunların sultana layık olmadığını düşünüyordu. Avlunun en güzel yönlerinden birisi zarif giysiler içinde çok sayıda askerin yanı sıra aralarında kaplan veya bir fil gibi egzotik hayvanların varlığıdır (Mansell, 2015:104).

İkinci avlu: “Selâm Kapısı” olarak adlandırılan sonraki kapı ve bu kapıdan sadece padişahın ata binmesine izin veriliyordu. Bu avlu bahçe gibi olduğu için çeşmeler ve servi ağaçlarıyla doluydu ve ferahtı. O kadar ki, bir taraftaki insanlar diğer taraftaki birinin konuştuğunu duymaz. Orada ziyaretçi kendini geniş pervazlı bir dizi alçak kemerli birkaç bina ile çevrili bulurdu. Bu,

5) Orta avlunun en önemli yapısı Divanhâne yani Kubbealtı'dır. Avlunun sol üst tarafında bulunan bu yapı sarayda devlet işlerinin görüşülüp karara bağlandığı merkezdi (Ertuğ,2012:257-258).

Osmanlı'nın kurallara olan bağlılığını yansıtıyordu. Her bina sanki belli bir görev için ayrılmış, sanki bütün mekan bir dizi çadırın gibiydi. Bu binalar farklı kesimlerin hizmetleri için meskenleri içeriyordu. Hareme odun dağıtırken kadınları görmemeleri için saçlarına uzun örgüler bağlıyorlardı. Buradaki binalar Paris'teki Louvre, Venedik'teki kraliyet sarayı veya imparatorluk camileri gibi göz kamaştırıcı değildi. Bütün meskun mahaller, on sekizinci yüzyıldaki kralların saraylarının çoğunda olduğu gibi devlet daireleri ve hükümdarın ailesi dairelerini içermekteydi. İkinci avlunun solunda, Avrupa'daki iktidar merkezlerinde olduğu gibi sadrazam ve diğer bakanların bir araya geldiği, siyasi konuları tartıştığı ve adli davaları karara bağladığı imparatorluk divanı vardı. Haftada dört kez sabah namazından sonra, bütün Osmanlı tebaasının hepsi cinsiyeti, dini, ırkı veya rütbesi ne olursa olsun mezalim mahkemesine gitme hakkı vardı. İkinci avlunun diğer tarafında saray mutfağının yeterli kapasite ve verimliliğe sahip, saatte on iki bin kişiyi kendi içlerinde doyurma kabiliyetine sahipti (Mansell, 2015: 105).

Üçüncü avlu, ikinci avlunun sonunda Batı Avrupalıların bildiği “Yüksek Kapı” olarak bildikleri “Bâb-ı Âli” isimli bir kapı vardı. Sütunlar üzerine oturtulmuş onu diğer Türk mimarisinden ayıran belirgin bir çatıya sahip, geniş bir yapıdır. Padişahın tahtı, Ramazan ayının sonunda gelen İslamî bayramda bayramlaşma için kurulurdu. Kapının arkasında padişahın taht odası vardı. Sarayın merkezinde saray sakinlerine kendilerini Osmanlı ailesinin gücüne ve büyüklüğüne adanmış sevgi ruhunu tespit edebiliriz. Bursa ve Edirne'deki Osmanlı sarayları, 1453 yılından önce var olan sıradan saraylardı. Bunu, Mullenbach'lı Hıristiyan Kardeş George adlı esir “kibir ya da zenginlik belirtisi yok...” şeklinde dile getirmektedir. Hükümdarlar, üst düzey yöneticiler ve emirler bu sadeliği her şeyde ortaya koyuyorlardı. Padişah camiye gider ve yanına iki erkek hizmetçi çocuğu alır, namaz kılardı. Yerdeki halı diğer Müslümanlarla birlikte aynıdır. Fakat belli ki Konstantinopolis'in farklı ölçüler koyduğu açıktır ki İkinci Mehmed, Rum asıllı paşalarından ve heybetli ayinlerin çevredeki hatıralarından etkilenmiştir. Yabancı emirler/prensler, padişaha İran saraylarının görkeminden bahsetmekte ve kendisini bir padişah ve Kayzer olarak gördüğünü ifade etmektedirler. Sultan İkinci Mehmed yeni kanunlar çıkardı ve eski padişahların adetlerini değiştiren Name-i Hümâyûnlar (kanunlar) yayınladı (Mansell, 2015 : 105-106).

Yeni saray, yaklaşık 380 yıldır Osmanlı İmparatorluğu'nun merkezi ve padişahların ikâmetgahıydı. Topkapı Sarayı, Osmanlı saray ve konut mimarisinin tüm özelliklerini bünyesinde barındıran, padişahların hayatları boyunca izi sürülebilecek bir kaynak, saray protokolleri, örf ve adetleri, Osmanlı hanedanının ve tarihinin en büyük sembolik ve maddi mirasıdır (Kuban, 1998 :205).

Bir başka yabancı yazar Topkapı Sarayı hakkındaki intibalarını şöyle anlatmaktadır. Sahilden antik Bizans surlarıyla ayrılmış ve şehirde 1400 metre uzunluğunda Türk surları da vardır. Surlar yirmi sekiz kule tarafından desteklenen duvarlara dayanmakta ve yedi büyük kapı içermektedir. Ana kapı Ayasofya girişine bakar. Ayasofya'nın girişinde ve sonunda Kanuni Sultan Süleyman'ın yaptırmayı emrettiği Ayasofya tarafında Bâbü's-Selam kapısı ve Orta Kapı vardır. İkinci avluda "Ölüler Bab'ı", sağda ise tüm Saray'ın en güzel mimari eseri yirmi kubbe ve yüksek bacalarla örtülü, binden fazla kişinin çalıştığı Sinan'ın mutfakları vardı. Bu mutfakta sarayda çalışan yaklaşık beş bin kişiye yemek hazırlanırdı. Tarihi on altıncı yüzyıla kadar uzanan kuzey batı köşede "Kubbealtı" isimli meclis salonu vardı. Burası kubbeli dört salondan oluşan, uzantısı binanın dışına kadar devam eden revaklı basit bir binadır. Daha sonra Kutsal Emanetler için tahsis edilmiş salona gelince en ilginç olanı Hz. Muhammed'in geriye bıraktıklarıdır. Bunlar 1517(h. 923) tarihinde Mısır'dan Sultanı I. Selim tarafından İstanbul'a nakledilen, şaheserler olarak kabul edilir (Safsafi, 1999: 130-129).

Bu revaktaki en güzel yapı mermer sütunlar üzerine bina edilmiş sekiz köşeli kubbenin altındaki Bağdat Köşkü (Bağdat Sarayı)'dür. Köşk yerde parlak bir mavi ve yeşil porselen tabakasıyla kaplı birbirine geçmiş yirmi iki pencereye sahiptir. Padişah hanımlarının ikâmetgâhı olan harem ise farklı boyutlarda iki yüzden fazla odası olan dar avlulardır. Genel olarak saray pencerelerinde olduğu gibi lüks süslemelerle süslenmiş gördüğümüz koridor ve merdivenlerden oluşan karmaşık bir labirenti andırır. Genel pencereler ve özel saray pencerelerine gelince, camilerin pencereleri gibi camlarla kaplanmış ve alçı pervazlarla çerçevelenmiştir. Su kaynakları, lavabolar, helalar, duşlar, kaloriferler, bacalar bronz ve altınla kaplanmış, uzatma konisi biçiminde porselenler sarayın tüm bölümlerinde bütün imkanlar vardır. Saray, cumhuriyet döneminde İslam dünyasında ender bulunan mobilya modellerinin sergilendiği bir müzeye dönüştürülmüştür (Safsafi, 1999: 131-130).

1.3 Diğer Saraylar, Kasrlar ve Köşkler

On altıncı yüzyıldan itibaren İstanbul'un birçok yerinde sarayların olduğu bilinmektedir. Üsküdar'da bugün Ayazma Camii'nin bulunduğu mevkiide on altıncı yüzyıldan on sekizinci yüzyılın sonlarına kadar muhtelif zamanlarda deniz üzerine inşa edilmiş saraylar ve köşkler vardı. Topkapı Sarayı'nın kıyı kesiminde saraylar inşa edilmişti. Sinan Paşa Sarayı, Mermer Saray, Serdap Sarayı, Sepetçiler Sarayı ve Yalı Sarayı gibi saraylar ve köşkler erken dönemde inşa edilmişti. Ayrıca, Beylerbeyi, Bebek ve Beşiktaş'ta saray binaları ve ek binalar yapılmıştı.

Beşiktaş'ta şu anda Dolmabahçe Sarayı'nın bulunduğu bölgede eski çağlardan beri saraylar vardı. Osmanlı padişahları İstanbul saraylarında yaşamış ve ülkelerin elçilerini kabul etmişlerdir. Bizans devletinin sonları ile Osmanlı hilâfetinin düşüşü arasında bu saraylar olaylara sahne olmuştur. Bu zaman zaman devletin gücünün zirvesinde olduğu dönemlerin bir hatırasıdır. Türkiye'nin en güzel şehirlerinden birisi olan İstanbul'daki saraylardan bazıları şunlardır:

1.3.1 Dolmabahçe Sarayı

İstanbul'un Avrupa yakası Beşiktaş semtinde kurulan en büyük saraydır. Dekorasyon ve imar tarihi uzayıp gitmektedir. Tarihi, imarı, süslemesi. saraya dahil edilen müstemilatı, mevcut alandaki diğer sarayların tarihi Sultan II. Bayezid dönemine kadar uzanmaktadır. Daha sonraları Sultan II. Selim tarafından yaptırılan saray da buraya dahil edildi. Sultan I. Ahmed ve II. Osman döneminden itibaren müstemilatlar eklendi. Beşiktaş'tan, Dolmabahçe' ye kadar uzanan bölgede çağlar boyunca ve zaman geçtikçe ilave saraylar da inşa edildi. On sekizinci yüzyıl sonunda ve on dokuzuncu yüzyılın başında 1835 (h.1251) saray ve müstemilatının tüm tesisatları tamamlandı. Bu saray bir mimari şaheser ve diğer müstemilatın her biri İslam mimarisi sanatında eşsiz bir model olarak kabul edilmektedir. Sarayın İstanbul Boğazı'na bakan duvarları müslüman sanatçılar tarafından yapılmış en güzel seramik parçalarıyla kaplıdır. Duvarları Müslüman sanatçılar tarafından süslenmiş şaheser Çin Sarayı Bağaz'a bakmaktadır. Diğerleri, sarayın ilk temelini oluşturan Büyük Saray, daha sonra mermer sütunlu Mabeyn Sarayı'dır. Burada divan ve diğerleri bir mimari sistem oluşturmaktadır (Safsafi, 1999 :131).

Alışıl geleneksel İslam mimarisini ihtiva eden Dolmabahçe Sarayı 1856'da Garabet Balyan Kalfa tarafından ve en büyük oğlu Nikosos Balyan'ın da yardımıyla tamamlanmıştır. Saray binaları tek çatıda farklı görevlerin olduğu üç bölmeden müteşekkildir. Saray o dönemin kültürel yapısını yansıtan mükemmel bir mimari yapıya sahiptir. Tek çatıda ayrı işlevlere sahip, sarayın muhtemel ihtiyaçlarını da karşılayan, bağımsız yapıları olan birkaç daireden oluşmaktadır. Sarayda ortada bir sofa ve odalardan oluşan geleneksel Türk evinin özellikleri korunmuştur. Bu özellikte ortada bir sedir (koltuk) olur ve yanlardan odalar buraya açılır. Bu kültürel gelenekten vazgeçmeden, Osmanlı mimarisi ve yaşayış özellikleri ile batı ağırlıklı ve oldukça süslü gösteriş üslubu da kullanılmıştır (Öner ve Yücel, 1995: 6) .

Silahdar Sarayı, Hazine Sarayı, özel bölümler, hazine bölümü, başhekim bölümü, haremlük ve hünkâr bölümü ve diğere bölümler muhteşem güzellikteki mermer sütunlar üzerine inşa edilmiştir. Sultan Abdülmecid hünkâr bölümünde bir müddet ikâmet ettikten sonra, eski Beşiktaş Sarayı'nın yıkılmasını ve yerine şimdiki Dolmabahçe Sarayı'nın yapılmasını emretti. 1854⁶ (h. 1271) yılında yapımına başlanan yeni saray beş milyon altın liraya mal oldu. Saray, on dokuzuncu yüzyılda yaygın olan farklı süslemeler ve mimari tarzlarla dekore edilmiş olmasına rağmen, büyüklük ile antik mimari karakter korunmuştur (Safsafi, 1999: 131-132).

1909'da İstanbul'u gezen Corci Zeydan Dolmabahçe Sarayı'nın yerini ve şeklini şöyle anlatmaktadır: Dolmabahçe Sarayı, Beşiktaş mevkiinde, boğaz kıyısında bulunur ve şu anda sultan ikamet etmektedir. Sultan Abdülmecid tarafından 1853⁷ yılında yapımına başlanmış ve Sultan Abdülaziz tarafından birkaç milyon sterlin harcanarak tamamlanmıştır. Saray, Marmara'dan getirilmiş beyaz mermerden yapılmış, pencere ve kapıları altınla süslenmiştir. Saray, Eski Venedik Sarayı'na benzeyen güzel süslü oyulmuş mermerler ve güzel süslü kitabeler içerir. Sarayın Boğaz tarafından her iki yanında, aralarında yürüyüş yolları bulunan yaklaşık 600 metre uzunluğunda mermer bir kaldırım bulunmaktadır. Kaldırım, kabartmalı yaldızlı kemerli devasa sütunlarla sınırlanmış ve sarayın kapıları beyaz yaldızlıdır. Kenarlarından birindeki saat kulesi uzaktan bakınca görülmekte, yanında Sultan'ın namaz kıldığı Valide Sultan Camii adı verilen özel bir cami vardır. Tavanları Saşân Fransavî tarafından altınla işlenmiş ve birçok avize ve kristal fenerleri vardır. Her biri kristal avizelerde bulunan 250 adet mumlar, yaldızlı porselenden yapılmış ısıtıcılar vardır. Bir de Osmanlıların her yıl Kurban Bayramı'nda sultanın ellerini öpmek için kutlama yaptıkları, ayrıca raks salonu ve diğere salonlar vardır. Bunun dışında diğere banyolar, modern resimler ve güzel eserler mevcuttur. Çırağan Sarayı'nın dışında bu sarayın yapımı abartılı bulunur ve cömertçe harcanan bir mimari eser olarak değerlendirilir (Zeydan, 2017: 40).

Mabeyn cephesinden, veliahd köşküne kadar uzanan sarayın dış cephesi 284 metre uzunluğundadır. Arka bölümden diğere binalara bağlanan cephe uzunluğu ise 95 metredir. Saray bütün müstemilatı ile 200 odadır. Mabeyn Sarayı ve Hünkâr Köşkü'nde birbirinden farklı 8 büyük salon bulunmaktadır. En küçüğünün uzunluğu 43 metre olan istikbal (kabul) salonudur. Saraydaki istikbal (karşılama) salonu süslemesi, işlemesi ve boyutlarının güzelliği ile öne

6) Yazar tarihi yanlış biliyor olabilir veya kendisine yanlış bilgi verilmiştir. Sarayın yapımına başlama tarihi 1842 olarak verilmektedir (Sözen,1994:503).

7) Yazar tarihi yanlış biliyor olabilir veya kendisine yanlış bilgi verilmiştir. Sarayın yapımına başlama tarihi 1842 olarak verilmektedir (Sözen,1994:503).

çıkılmaktadır. Sarayın salonları önemli tarihi olaylara da sahne olmuş ve tarihte önemli isimleri misafir etmiştir. Mesela, kırmızı mermerli salon (Somaki Salon) ileri gelen devlet erkânı ziyaretçilerini ağırlamıştır. Sarayda özel bölüm, vezir bölümü ve bekleme bölümü gibi diğer bölümler mevcuttur. Büyük bir merdiven ve hizmet için altı merdivene ilave olarak yüksek kata çıkan dört merdiven daha var. Mustafa Kemal altı merdivenli hizmet bölümünde kaldığı sürede buraya bir asansör yapılmıştır. Sarayın içinde surlara bakan on adet kapısı bulunmaktadır. Sarayda denize bakan on kapı olup, Avrupa saraylarının benzeridir. Sultan Abdülaziz'in Avrupa turu sırasında en güzel, en harika antikalar, mobilyalar, resimler, şamdanlar, avizeler ve tablolar yer almaktadır. Ayrıca, Kraliçe Victoria'nın sarayın inşası için Sultan Abdülmecid'e verdiği dört buçuk ton ağırlığında ve yedi yüz elli ampul içeren, bir avize vardır. Sultan Abdülmecid sarayda altı yıl, Sultan Abdülaziz 15 yıl hüküm sürdü. Midhat Paşa tarafından hal edilerek (tahttan indirilerek) şehit edildi. Sultan V. Murad 13 ayı geçmeyen bir süre bu sarayda hüküm sürdü, ondan sonra Sultan II. Abdülhamid tahta geçti. Sultan Abdülhamid padişahlığının ilk yedi ayında burada kaldıktan sonra, Yıldız Sarayı'na yerleşti. 19 Mart 1877 (h.1294) tarihinde sarayın Muayede Salonu'nda Meclis-i Mebûsân burada açıldı. Sultan Abdülhamid'in yerine geçen Sultan V. Reşad burada oturdu. Mustafa Kemal Atatürk, 1 Temmuz 1927(1357) /de Cumhuriyet'in ilk Cumhurbaşkanı olarak İstanbul'u ziyaret ettiğinde burada ikâmet etmiştir. Meclis üyelerine ve askeri erkâna hitap ederken, "...bu saray artık Allah'ın gölgesi saray değil milletin malı, gölge değil hakikat olmuştur," demiştir. Mustafa Kemal son günlerini bu sarayda geçirdi. Kasım 1938'in onuncu günü (h.1357) 71 nolu odada vefat etti ve veda törenleri Selamlaşma Saloun'nda yapıldı (Aslanapa, 1993: 292-297).

1.3.2 Beylerbeyi Sarayı

Boğaz'da Kuzguncuk ile Çengelköy arasındaki bölge Beylerbeyi bölgesi olarak bilinmektedir Beylerbeyi⁸ Sarayı, Arapça, Emîrû'l-Ümerâ sarayı anlamına gelir (Gülsün, 1993:3; Safsafi, 1999:134).

Bu saray, İstanbul Boğazı'nın Anadolu kıyısında, İkinci Bizans İmparatoru'ndan sonra, Kross (Cross)⁹ Bahçeleri¹⁰ olarak bilinen bir bölgede Beylerbeyi Sarayı ismi altında Beylerbeyi

8) Osmanlı taşra teşkilatında en büyük idârî birim olan eyâletin askerî ve idâri âmirine beylerbeyi denir (İpşirli,1992: 69).

9) İstanbul Boğazı'nın Anadolu sahilinde bugün Beylerbeyi olarak bilinen semt Bizans döneminde İstavroz olarak bilinirdi. Semtin bu adı Bizans İmparatoru II. Konstantin'in yaptırdığı kilisenin üzerindeki yıldızlı haçtan aldığı rivayeti vardır (Göncü,2006:25).

10) Türkçe olarak Haç çıkarma bahçeleri denebilir. Türkçe Haç olan kelime Yunanca Stavros (İstavroz),Arapça olarak Salîb olarak ifade edilir. Haç çıkarma ise, Hıristiyanların sağ ellerini, alın, karnı, iki koltuk ve göğüs hizasına

sahilinde inşa edilmiştir. İkinci Bizans İmparatoru'nun Haç Bahçeleri olarak bilinen bu bölge, Konstantius'un Mukaddes İlkbahar yanına diktiği Büyük Haç nedeniyle "Stavros" olarak biliniyordu. Mukaddes İlkbahar on yedinci yüzyıla kadar burada bulunmaktaydı. Bu tepeler üzerinde bulunan Haç Bahçesi'ndeki ilk Osmanlı binası olarak Sultan II. Selim'in kızı Cevher Sultan'ın bu tepelerde bir sarayı olduğu bilinmektedir. IV. Murad bu sarayda doğdu. Üçüncü Murad döneminde, Beylerbeyi Mehmed Paşa¹¹ buraya bir yalı yaptırdığı için Haç bahçesine "Beylerbeyi" adı verilmişti (Batur, 1994:206).

Onyedinci yüzyılda bu alanlar o dönemin en ünlü mesire yerleri arasındaydı. Sultan II. Mahmud geniş alana sahip İstavroz Bahçesi'ni satın alarak ilk saray olan Beylerbeyi'ni¹² yaptırdı. Sarayın mimarının Kırkor Âmira Balyan ve yapının koruyucusu Said Efendi' olduğu bilinmektedir. 1832'de inşaatı tamamlanan saray sarı ahşaptan iki katlı olmakla birlikte muhtemel bir de alt kat vardı. Saray sarı ahşaptan inşa edildiğinden halk arasında " Sarı Saray" denilirdi. Sultan Abdülmecid devrinde 1851 yılında sarayda yangın çıkmış ve bu yangın sırasında sarayda bulunan Sultan Abdülmecid yangının çıkmasını kötü şans (uğursuzluk) saymıştı. Bu yüzden saraydan ayrıldı ve Çırağan Kasrı'na yerleşti (Batur, 1994:207).

Sultan Abdülaziz, Sultan II. Mahmud'un yaptırdığı yanan ahşap sarayın yerine Beylerbeyi Sarayı'nı inşa ettirdi. Bu nedenle yazlık saray olarak kabul edilen yapı çok büyük değildir ve yan boşlukları azdır. Arada bulunan mermer köşk eski sarayın bir parçasıdır (Gülsün, 1993:3).

Sultan Abdülaziz tarafından yaptırılan yeni saray, muhtemelen aynı yerdeki ahırlarla birlikte yapılmış ve inşaat 1864 yılında tamamlanmıştır. Yeni saray Mabeyn-i Hümayûn'nın¹³ baş mimarı Sarkis Balyan ve mühendis Agop Balyan'ın kız kardeşi tarafından yapılmıştır. Sarayın açılış töreni bizzat Sultan Abdülaziz tarafından 21 Nisan 1865 tarihinde Beylerbeyi Camii'nde Cuma namazı kılındıktan sonra yapılmıştır (Batur, 1994: 207).

Sultan Abdülaziz sarayın yapımına ve dekorasyonuna büyük önem vermiştir. Dolmabahçe Sarayı arşivlerinde bulunan belgelere göre, padişah binanın odalarını ve diğer bölümlerini ağır

getirerek, haç biçiminde tapınma işareti yapmalarına istavroz çıkarma veya haç çıkarma denir(Türkçe Sözlük,(1988), c.1.Türk Dil Kurumu Yayını).

11) III. Murad dönemi Rumeli Beylerbeyi, (Göncü, 2006:25).

12) II. Mahmûd ise, III. Murad devri Rumeli Beylerbeyi Mehmed Paşa'nın yalısının yerine İstavroz Sahilsarayı'nı (Eski Beylerbeyi Sarayı) yaptırdı. Ahşap ve iki katlı olarak inşa edilen sarayın yapımı altı sene sürdü (1826-1832). Bundan sonra saraya Beylerbeyi Sarayı denildi ve bu isim bütün semt için kullanılır oldu (Göncü, 2006: 26).

13) Mâbeyn başlıca şu anlamlara gelmektedir; a) Eski saray ve konaklarda harem ile selamlık arasında bulunan ve Her iki tarafa da kapısı olan daire veya oda, b) Saraylarda selamlık dairesi, c) Mâbeyn Başkâtibi, sarayda yazı işlerini, padişahla sadrazam arasındaki yazışmaları yöneten, teşkilatın başındaki kimsedir (Bak: Kubbealtı Lügati).

yaldızlı kalem işi ile süslemek istemiş ve bu iş için ressam Mabeyn Hümayun ressamı Mason Bey görevlendirilmiştir. Beylerbeyi Sarayı'nın tavan süslemesi Beşiktaş Sarayı'nın büyük cam köşkünün tavanlarından daha ağırdır. Mevcut saray kompleksi, iskelenin hemen arkasındaki ana saray, iskeledeki donanma köşkü, sarı köşk, mermer köşk ve şadırvandan oluşmaktadır. Hepsi birbirinden bağımsız olarak inşa edilmişlerdir. Taş olan ana yapı, 19. yüzyıl saraylarına göre rönesans ve barok mimari etkilerinin bir arada kullanıldığı eklektik üslubun bir yorumudur. Saray, dışarıdan üçgen bir kompozisyon şeklinde düzenlenmiş ve çatı, binanın cephesini saran bölme (parapet) tarafından gizlenmiştir. Sarayın dikdörtgen şekli, iki girişi ve simetrik çıkıntılarla farklı bir hareket etkisi veren simetrik dört revak nedeniyle cephede klasik olmayan görünümüler vardır. Mahzen (bodrum) ile birlikte üç katlı olarak tasarlanan saraya, üç yönde dairevî barok merdivenlerle ulaşılmaktadır. Harem tarafındaki merdiven diğer iki girişten daha az lüktür. Binanın çatısı, üst üste binen sütunlar ve yarım daire kemerlerle hareketlendirilmiş ve bu plastik yapı, mutlak canlandırma anlayışıyla dengelenmiş ve hemen hemen tüm 19. yüzyıl konaklarında, yapının arka taraf kısımlarında uygulanmıştır. Burada da odaları ve haremi birbirinden ayıran duvar vardır. Bu özelliği ile denizden bakıldığında Avrupâî hayat tarzı, karadan bakıldığında ise geleneksel hayat tarzı görülmektedir. Binanın dışında devam eden eklektik ve abartılı yaklaşım iç kısımlarda da hissedilir. Geleneksel Osmanlı motiflerinden ve Batı motiflerinde Avrupâî üslubundan kaynaklanan dekorasyon etkileri ve çeşitliliği odaların çoğunda açıkça görülmektedir. Fakat burada Avrupâî dekorasyon (tezyinât) etkileri diğer iki girişten daha az lüktür (Kurşun, Kahraman, Güngör, 2003:366).

Beylerbeyi Sarayı'nda iç sütunlar kompleks başlıklı, Dolmabahçe'deki gibi sütunları, tavanları ve süslemeli duvarları, giriş selamlıkta (hol) ahşap korkuluklu ve tavanda geometrik süslemeli merdivenleri ile eski Türk evlerini andırmaktadır. Denize sıfır büyük salonun yerlerinde, ortada bulunan bilardo salonu, şadırvan havuzu, oval şekilli barok yüzme havuzları, çeşmeli ve oval şekilli mermer Yunus heykelleri ile Osmanlı avlusu geleneğini yansıtmaktadır. Çerçevesiz deniz ve gemi unsurları ve biçimlendirilmiş motifler ile aynı salonun tavanına geometrik çerçevesiz bir bezeme yerleştirilmiş, bezeme bayrak, sancak, kılıç gibi askeri motiflerle süslenmiş ritmik geçişler yapan tek odadır. Saraydan günümüze kadar gelen tüm mobilya ve dekorlar, duvarlar ve tavanlarda Kaptan Paşa'nın denizcilikle ilgili süslemelerini içermektedir. Bilardo salonundan, sarayın en aydınlık yerleri olan sedef salona ve mavi salona çıkan harika bir barok merdiven bulunmaktadır. Detaylarda döküm tip sütunların başlıkları, mavi sütunlarda bezeme ve mermer taklidi süslemede palmiye yaprakları ve rumilerden oluşan büyük kompozisyonlara yer verilmiştir. Sarayın bir bölümü ve ahşap duvarlı odası (Sultan

Abdulaziz'in kabul odası, yemekhane ve toplantı odası) bu özelliğinden dolayı Avrupâî rönnesans saraylarına benzetilmiştir. Ana saray dışında, saraya ve mekana ayrı bir hava katan bir dizi bahçeleri bulunmaktadır. Bu bahçelerde yöredeki çeşitli mimari özelliklere sahip en eski saraylar, neoklasik veya imparatorluk tarzı, cephede basit Toskana başlıkları ile canlandırılan çok basit bir mimari özelliğe sahip, büyük oval bir yüzme havuzu ve bina içinde bir su elemanının kullanımı vardır. Süslemede madalyonların içinde av ve hayvan resimleri yer almaktadır. Giriş, deniz kanatlarının belirgin kütlesi gibi poligonvarî, üst örtüsü çadır şeklinde, kanatlarda kapı ve pencerelerde at nalı kemer gibi bir çok nesne içermektedir (Kurşun, Kahraman, Güngör, 2003: 367).

1.3.3 Çırağan Sarayı

Beşiktaş sahilinin en büyük ikinci binası olarak nitelendirilen Çırağan¹⁴Sarayı, on yedinci yüzyılda “Kazancıoğlu Bahçeleri” olarak bilinen deniz sahilinde inşa edildi. Sultan IV. Murad zamanında saraya müştemilât (ek binalar) ilave edildi. Sultan III. Ahmed'in saltanatı sırasında on sekizinci yüzyılın başlarından itibaren iki yüzyıl boyunca birbiri ardına yapı grupları inşa edildi. Bu bahçelerin ismi, Sultan III. Ahmed zamanında padişahın düzenlemiş olduğu çerağ/kandil şenlikleri dolayısıyla çırağan/çerağan olarak değiştirildi. Çırağan ismi ile sarayın ismi Işıklı Saray/Eğlence Çerağı anlamına gelmektedir (Selman, 1999:5).

Çırağan Sarayı, zaman içinde birçok düzenleme ve eklemelere sahne oldu. Sahilhan olarak isimlendirilen bu saray, Osmanlı ve batı mimarisinin bir karışımı olarak bilinmektedir. Sultan II. Mahmud mevcut binaları yıktırdı ve 1839'da yerine taş ve ahşaptan yeni bir saray yaptırdı. II. Mahmud 'un ölümüne kadar sarayın yapımı devam etti. Ölümünden sonra bu sarayda ilk ikâmet eden Sultan Abdülmecid oldu. Fakat burayı yetersiz bulan Abdülmecid, daha sonra Dolmabahçe Sarayı'nın yapımına yoğunlaştı. Bugün otel olarak kullanılan binayı Sultan Abdülaziz yeniden inşaa ettirmişti. Farklı isimler söylenmesine rağmen sarayın mimarı Serkis Balyan'dır. Serkis Balyan'ın çizmiş olduğu ilk saray planı bu sarayın planıdır (Cezar, 1995:172).

Şarkiyat kürsüsü profesörlerinden Peder Louis Ranzval Konstantinopolis (İstanbul)'i ziyaretinde Çırağan Sarayı hakkındaki intibalarını şöyle ifade etmektedir: “Işık Sarayı” anlamına gelen Çırağan'a gelince, 1863-1867¹⁵ yılları arasında yeniden inşa edildi ve Sarkis

14) Çerağ veya çırağ Farsça olup, kandil anlamına gelmektedir. Kelimenin çoğulu çerağan veya çırağan olup bahçelerde kandil ve mumlarla yapılan gece şenliklerine denmektedir (Bak; Kubbealtı Lügatı).

15) Çırağan Sarayı'nın inşaatının bitiş tarihi 1867 değil 1871 olarak verilmektedir (Kalfazade,1993:304 vd.).

Balyan mimarisini üstlendi. Çırağan Sarayı, Dolmabahçe gibi yeni Türk mimari tarzına göre inşa edildi. Süslemede çok ihtişamlı değildir. Fakat büyüklük ve heybette çok daha öndedir. Hatta denilebilir ki bugüne kadar padişahların inşa ettikleri sarayların en güzeldir. Çırağan sarayı tamamı mermerden yapılmıştır ve cephesi 750 metredir. Bu sarayın Sultan Abdülaziz için özel bir durumu söz konusudur. Sultan Abdülaziz tahttan indirildikten sonra burada öldürüldü ve ayrıca Sultan V. Murad hall edilmesinden sonra hayatının sonuna kadar burada yaşadı (Rannvall, 1909 :889).

Corci Zeydan, 1909 yılında Âsitane (İstanbul)'ye yaptığı ziyarette, Osmanlı saltanatının en güzel saraylarından biridir. Sultan Abdülaziz, Çırağan Sarayı'nı 1874¹⁶ tarihinde Boğaz'da Beşiktaş ile Ortaköy arasında inşa ettirmiştir. En önemli öne çıkan özellikleri mühendislik, süsleme ve sanat inceliğidir. Sultan Abdülhamid zamanında Sultan V. Murad burada karantina altında tutulmuştur. Kimse onun yanından geçmeye cesaret edemedi ve suçlanma korkusuyla yüzüne bakamadı. Hükümet bu sarayı meclis olarak kullanmaya karar verdi. 1910'da yapılacak İlk toplantının burada yapılması kararlaştırıldı (Zeydan, 2017: 40).

(1910) Eski Çırağan Sarayı II. Mahmud döneminde deniz kıyısında genel olarak ahşaptan ve harem bölümü ise karaya nazır olarak inşa edilmişti(Ferrari, 2009 : 212).

Çırağan Sarayı iki katlı bodrum katına sahip ve bahçe duvarındaki iki büyük kapı metal taş işçiliğinin en mükemmel örnekleridir. Yapıldığı dönemde Avrupa'da moda olan şarkiyatçı (oryantalist) mimarinin etkisini taşımaktadır. İç dekorasyonlarda Avrupa, İspanyol, Arap ve Osmanlı motiflerinden ilham alınmış (etkilenme) ve parlak renkler kullanılmıştır (Arslan, 1993-1994 : 325).

Sarayın detaylarına gelince, üç büyük bölüm salonlu ve harem odası, iki hamam, mabeyn (salon) odası, divanhâne sofası, padişah odası ve hamam gibi bölümlerden oluşmaktadır. Sarayda bağımsız bir çok müstakil birimler vardı. Ayrıca sarayda bir çok köşk, hünkar bölümleri, köşk kafesi vardı. Bu nedenle Sultan III. Ahmed boş vakitlerinin çoğunu bu sarayda geçirirdi (Selman, 1999: 6).

Patrona Halil'in isyanı üzerine Sultan III. Ahmed'in tahttan indirilmesinden sonra Sultan I. Mahmud Çırağan Sarayı'nı özel ziyafetler ve resmi toplantılar için tahsis etmişti. Daha sonra uzun süre Çırağan Sarayı ihmal edildi ve bakımsız kaldı. III. Selim sarayı yeniden canlandırmak için bakım yaptırdı ve kız kardeşi Beyhan Sultan'a tahsis etti. Beyhan Sultan

16) Çırağan Sarayı'nın inşaatının bitiş tarihi 1874 değil 1871 olarak verilmektedir (Kalfazade,1993:304 vd.).

1791-1795 yılları arasında bu sarayı tamir ettirdi., III. Selim kız kardeşini ziyarete geldiğinde bu yerlerin güzelliği karşısında çok etkilendi. Beşiktaş'a yakınlığına rağmen III. Selim o dönemde saray yaptırmayı uygun bulmamıştır. O bu dönemde yeniçeriyi yeni bir orduyla değiştirmek için çalışmaktaydı (Çelik, 1994 :503).

Sarayın arkasına mâbeyn odası yapıldı ve Sultan III. Selim genellikle yazı burada geçirirdi. Sultan II. Mahmud saltanatı sırasında saray sıklıkla kullanılmaya başladığından deniz sahiline yeni bir mabeyn inşâ ettirdi ve sadece yaz aylarında değil, diğer zamanlarda da uzun süre burada oturdu. 1841 tarihinde sarayın yapımı tamamlandığında bugünkü gibi büyük bir saray oldu ve devletin idare merkezi durumuna geldi. 1841 yılında tamamlanmış, 1863 yılında¹⁷ Sultan Abdülmecid döneminde eski ahşap Çırağan Sarayı yıkılmış ve yerine yeni kârgir Çırağan Sarayı'nın inşâ edilmesine karar verilmiştir. Yeni sarayın mimari çizimlerinin Nikogos Balian'a ait olduğu ancak vefatı nedeniyle sarayın mimarî plan ve yapımını iki kardeş Sarkis Balyan ve Agop Balyan yürütmüşlerdir. Yeni Çırağan Sarayı'nın inşaatı devletin mâlî sıkıntılarından dolayı ancak 27 Eylül 1871'de tamamlanabilmiştir. Sultan Abdülaziz'in bu sarayda kaldığı ilk günden itibaren uğursuz olduğunu düşünüldüğünden padişah Dolmabahçe Sarayı'na geri dönmüş, saray da bakımsızlığa terk edilmişti. Sultan V. Murad 28 yıl Beylerbeyi Sarayı'nda bir bakıma göz altında hayatını geçirdi. Sarayda acil bir durum olmadıkça her hangi bir onarım/tamirat yapılmadı. Kuşan binası, Kılıç Ali Polis Merkezi olarak değiştirildi. 1886-1888 yılları arasında bölümleri onarılan Saray, Sultan V. Murad'ın 1904 yılında vefatından sonra büyük bir restorasyon sürecinden geçti. İkinci Meşrutiyet'in ilanı ve Sultan II. Abdülhamid, 23 Temmuz 1908'de tahttan indirilmesinden sonra, 14 Kasım 1909'da açılış töreninin ardından Çırağan Sarayı parlamento binası olarak kullanılmaya başlandı. Çırağan Sarayı 19 Ocak 1909'da üst kattaki şömineden bahçeye bakan çatı arasında açıklanamayan bir kaza sonucu yanmıştır. Yangından iki gün önce parlamentoya götürülen birkaç tablo kurtarıldı fakat Sultan V. Murad kütüphanesi ve gizli belgelerin tutulduğu odadaki kitaplar yandı. Ayrıca, Şaliye Köşkü'nden, mâbeyn-i hümayûndan ve yangından on gün önce özel evden getirilen birçok değerli eşya korunmamıştır (Selman, 1999:17-50).

17) Bu tarih iki yönü ile yanlıştır. Birincisi, Sultan Abdülmecid 1861 tarihinde vefat etmiştir. Dolayısıyla belirtilen tarih Sultn Abdülaziz devridir. İkincisi, saray 1853 tarihinden sonra yavaş yavaş terk edilmeye başlanmış ve 1859-1860 yılları arası saray tamamen yıkılmıştır (Kalfazade,1993:304 vd.).

Çırağan Sarayı, Cumhuriyet'in ilk yıllarında ilk büyük otellerinden biri olmuş ve diğer büyük saraylardan farklı olarak turizme otel olarak açılmış, günümüzde hala otel olarak kullanılan ender bir yapıdır.

1.3.4 Aynalıkavak Köşkü

Adını Haliç'in en büyük saraylarından biri olan tersaneden alan ve Tersane Parkı'nda inşa edilen Tersane Sarayı, İstanbul'da Topkapı, Üsküdar ve Beşiktaş'taki saraylardan sonra dördüncü büyük sarayıdır. Günümüzde Aynalıkavak, Taşkızak mevkiinde Haliç'te, Kasımpaşa-Hasköy- Okmeydanı ve sahil arasında bulunmaktadır. Binanın ilk defa ne zaman yapıldığı ve binanın ne zaman saraya dönüştürüldüğü hakkında kesin bir bilgi yoktur. Rivayete göre, ilk inşa tarihi Fatih Sultan Mehmed dönemine kadar varmakta fakat binanın ne zaman kompleks bir saraya dönüştüğü hakkında bir bilgi bulunmamaktadır. Başka rivayete göre, Kanûnî Sultan Süleyman zamanında yapımına başlandı ve Kânûnî buraya birkaç ilâve bina ve havuzdan oluşan bir saray yaptırdı. Kaynaklar ise Sultan I. Ahmed döneminde saray hakkında en detaylı bilgiyi vermekte olup, 1613 (h.1021) tarihli Mühimme Defteri'ne göre burada bir köşk ve bir balkondan bahsedilmektedir.1618 ve 1622'deki reformlar, Genç Osman'ın da sarayı kullandığını göstermektedir. Burada doğan Sultan İbrahim, deniz kıyısında bir köşk inşa ettirdi ve sarayın deniz cephesindeki duvarlarını yıkarak daha geniş bir panoramik manzara ortaya çıkmış oldu. Sultan IV. Murad bu köşkte uzun süre ikamet etmiş ve kullanmış, ayrıca IV. Mehmed de bu sarayda ikamet etmişti. Nisan 1677 (h.1088) tarihinde gece Haliç'e bakan harem odalarından birinde çıkan yangın nedeniyle büyük tehlike atlatılmıştı. Yangın rüzgarın etkisiyle kısa sürede yayılarak diğer yerleşim birimlerine sirayet etmiş, harem mensupları padişahın bulunduğu yere sığınmak durumunda kalmışlardı (Ertürk, 2013:338).

II. Süleyman ve III. Mustafa'nın da ikâmet ettiği Aynalıkavak Köşkü,18. yüzyılda gerçek şöhretine ulaştı. Lale Devri'nde padişahlar kasr ve bahçesini kullanırlar, genellikle sonbaharda burada ikamet ederlerdi. Padişahın buraya gelişi, bayram kutlamaları, padişahların tahttan indirilmesi ve karşılanmaları, kayık ve gemilerin denize indirilmesi, şehzade ve padişahların doğumları, seferden ayrılıp dönüşleri, padişah fermanının kabulü ve diğer kutlama günlerinde top atışları ile teşrifat usüllerine göre kutlamalar yapılırdı. Belgelere göre 1867 yılında bu kasırdaki kullanılan on kadar top vardı (Ertürk, 2013: 339).

Ünlü seyyah Evliya Çelebi'ye göre, bu kasr, Topkapı'nın yapımından önce Osmanlı padişahlarının oturmaları için yaptırılmıştı. Yapının ne zaman tamamlandığı ve kim tarafından yaptırıldığı kesin olarak bilinmemekle birlikte, bazıları 1613 tarihinde Kaptan-ı Derya Halil Paşa tarafından yaptırıldığını söylemektedirler. Fakat tercih edilen ve bilinene göre İstanbul'un fethinden sonra sarayda ilk oturanın Fatih Sultan Mehmed olduğudur. Kasr, on sekizinci yüzyılda dekorasyon, tasarımlar, büyük pencereler, mobilyalar ve iç mekanda aşırı sadelik ile karakterize edilen çok basit bir saraydır. Kasr, küçük bir alanda eşsizliği ve güzelliği, bahçenin ortasındaki kendine özgü konumu ve bir kubbe ile tepesinde bir dizi sütuna dayanan bir kare şeklinde inşa edilmesiyle ayırt edilir. Farklı çağlarda kasr birçok restorasyon çalışması yapılmıştır. Ondokuzuncu yüzyılın başlarında, bahçe bölünerek restore edilmiş ve kasrın binası yenilenmiştir. Ayrıca kasr, Avusturya ile yapılan Pasarofça Andlaşması ile başlayan ve 1730'daki Patrona Halil isyanına kadar devam eden Lale Devri'nde kutlamalar ve törenlerde için kullanılmıştır. Farklı salonlarda çok sayıda muhteşem aynaların olmasından dolayı Aynalı Kavak denilen kasrın iç kısmı sade altın ve nakışlarla süslenmiştir. Kasrın binasının tadilatının yapıldığı III. Selim döneminden, II. Abdülhamid dönemine kadar kasr odaları bakımsız ve harap bir haldeydi. Türkiye Cumhuriyeti ilan edildikten yıllar sonra Osmanlı saraylarını ve binalarını sevenler için büyük bir turistik cazibe merkezi olarak restore edildi ve hizmete açıldı (Taher, 2016).

Evliya Çelebi'nin yazdığına göre, fetihten hemen sonra buraya bir otağ-ı hümâyûn kuruldu ve ganimetler dağıtıldı. Fatih Sultan Mehmet aynı yere köşkler, sedirler, yüzme havuzu, çeşmeler ve hamamlar yapılması için ferman çıkardı. Ayrıca 12.000 selvi ağacı dikilmesini emretti. Bahsedilen sayı biraz abartılı olsa da gerçek şu ki burası bir ormanı andırmaktadır. Tersane bahçesi olarak adlandırılan bu yerde, Fatih döneminde bir köşk yapılıp yapılmadığı kesin olarak ortaya çıkarılamamıştır. Ancak, tersane on altıncı yüzyılın başında Haliç'te, Kasımpaşa'da inşa edilirken, Okmedani'nin kıyıya bakan kayalıkları ile kıyı arasındaki geniş arazi, gemi yapımı için bir bahçe haline gelmiş ve padişahlara adandığı için (hisbe) adını almıştır. Belgelerin verdiği bilgiye göre buraya yapılan en eski köşk, Sultan I. Ahmed (1603-1617) tarafından tersanenin avlusunda inşa edilmiştir. Sultan Ahmet bazen Söğütçe-Eyüp arasını yürüyerek geçer ve tersaneyi ziyaret ederdi. Tarihçi Nimâ'ya göre padişah 1613 sonlarında Edirne'de kaldığı günlerde tersanenin bahçesine bir köşk yapılmasını emretmiş, İstanbul'a döndüğünde Şubat 1614 (Muharrem 1023 başında) daha yeni tamamlanmış olan bu köşkte kalmıştı. Bu arada tersane bahçesindeki yazlık kasrın müstemilatının yetersizliği nedeniyle, bazı muhafızlar Haliç'in iç kısmında bulunan Karaağaç Kasrı'nda ve bitişiğindeki

Yusuf Efendi bahçesinde kalırlardı. Burada dünyaya gelen Sultan İbrahim, Haliç kıyısına bir köşk yaptırmıştır. Evliya Çelebi'nin yazdığına göre, padişahların çoğu gelip burada kalır ve çok ünlü bir spor olan okçulukla uğraşırlardı. IV. Mehmed döneminde köşk Mart 1678 (Muharrem 1089) ortasında bir yangına maruz kalmış ve hemen Sultan IV. Mehmed sarayın restorasyonunu emretmişti. Köşkün, on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllarda Sultan IV. Mehmed döneminde olduğu gibi parlak bir dönemi oldu. Bir rivayete göre buraya “Aynalıkavak” denilmesinin sebebi, kasr, “Aynalıkavak” adını, 1715'te Mora Yarımadası'nın Türklere terk edildiği anlaşmadan sonra Mora kralının hediye ettiği hahçesindeki aynalardan almıştır(Eyice, 1991:264-266; Taher, 2016).

Başka bir rivayete göre ise, 1718'de Venedik Cumhuriyeti ile imzalanan barış anlaşmasından sonra Venedik'ten hediye olarak büyük ve değerli aynalar geldi ve tersane sarayının iç duvarlarını süslemek için kullanıldı. "Kavak kadar uzun olan aynaların şekli" nedeniyle sarayın adı "Aynalıkavak" olarak değiştirildi ve buranın adı bu güne kadar bu isimle söylenir oldu. 19. yüzyılda Migirdiç Melkun adlı bir sanatçının Aynalıkavak Sarayı'nı gösteren bir kabartmada, sarayın dışındaki bir kavak ağacının gövdesine gömülü aynanın bir parçası görmek mümkündür. III. Ahmed döneminde İstanbul'a gelen ve Aynalıkavak Sarayı'na girme fırsatı bulan Aubry de La Mortraye, sarayın bu ismi odalarındaki farklı büyüklükteki aynalardan aldığını söylüyor. “La Mortraye'nin ifadesine göre büyük divanhane bölümü Haliç'e bakmakta ve çoğu denizde olan ayaklıklar üzerinde bulunmaktadır. Bu salonun üzeri zengin işlemlerle süslü bir kubbe ile örtülüdür. Ayrıca yanında düzgün dekore edilmiş odalar, çok güzel bir avlusu ve zarif bir banyosu bulunmaktadır. Melling'in görüşü ise, bu yerin adının her zaman yanlış anlaşıldığını, aslında güneş doğduğunda yaprakları bir ayna gibi parlayan çok eski bir tür kavak ağacı olduğunu da ifade eder. Kasım 1639'dan Şubat 1641'e kadar İstanbul'da ikamet eden Du Loir ise duvarlarda delikler olduğunu, bu yüzden sadece aynalardan yapıldığını hissettiklerini ve buna Aynalısaray denildiğini yazmaktadır. İbrahim Hakkı Konyalı'nın öne sürdüğü bir başka görüşe göre saray, adını yakındaki Okmeydanı'dan almıştır. Bu meydanda okların hedeflerine ayna, payandalarına ise kavak denilmekte idi. Geniş bir koru içine inşa edilmiş olan Aynalıkavak Sarayı'nın başta Oda Köşkü olmak üzere çeşitli yapılardan oluştuğu ve ayrıca bir ebeveyn banyosu, Hasköy tarafında padişahın kayıkları için küçük bir liman ve bir de şadırvan bulunduğu bilinmektedir. Haliç kıyılarına yüzyıllardır güzellik katan Aynalıkavak'ın ihtişamından ya da tersane sarayından eser kalmasa da şimdiki Aynalıkavak Kasrı, bu güzelliklerin son hatırasıdır. Ayrıca bu yapı, eski geleneklerin yaşatıldığı Türk saray ve köşk

mimarisinin son derece başarılı son örneklerinden biri olarak sanat tarihinde özel bir yere sahiptir (Eyice, 1991:264-266).

1.3.5 Küçüksu Köşkü

Göksu Köşkü olarak da adlandırılan Küçüksu Köşkü, Göksu ve Küçüksu arasında deniz kenarında yer almaktadır. Burada çok eski zamanlardan beri basit bir ahşap köşk veya köşk içeren bir bahçenin varlığı bilinmektedir. Defterdar Mehmed Paşa zaman zaman bu parka giden I. Mahmud'a uzun süre kalması için bir köşk yaptırdı. 30 Temmuz 1792 tarihli Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi'nden bir belgeye göre, köşk 20 Temmuz 1792'de onarım görmüş olup, 2 Aralık 1792 tarihli bir başka belge de köşkün tamir edildiğini belirtmektedir. Ayrıca köşkün, çeşmeleri, su yollarının yenilenmesi ve inşaat masrafları hakkında 4 Kasım 1806 tarihli bir belge bulunmaktadır. Mehmet Paşa dağlardan su getirtmiş ve umumi çeşmelerden bahçelere su akıtmıştır. Müellif Ayvansarâyî'nin verdiği bilgiye göre köşk 840 mesaha/zirâ ekilebilir arazi üzerine bina edilmiştir. Sultan III. Ahmed döneminde, Sadrazam Nevşehirli Damad İbrahim Paşa'nın yaptırmış olduğu Sâdâbâd Sarayı'nın¹⁸ yerine inşâ edilen Küçüksu cazibesinden dolayı daha çok ilgi görmüştü. Sultan III. Ahmed döneminde Patrona Halil'in ayaklanması ile Kağıthane bölgesinin cazibesi kaybolmaya yüz tutmuş ve buradaki saray da nispeten zarar görmüştü. Sultan I. Mahmud Sâdâbât sarayını restore ettirmesine rağmen, Küçüksu Köşkü'nü tercih ederdi. Ahşap köşkün süsleme bakımından zengin olması, geniş bir namazgahının bulunması ve annesi Mihrişah Sultan adına zarif bir kare şadırvan 1806 (h.1221) sahip olması, III. Selim'in bu köşkü sevdiğinin ve kullandığının işaretlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Köşkün sahile yakın çayır bölümündeki ahşap kısmı, Sultan III. Selim ve II. Mahmud dönemlerinde onarım görmüştür. Mimar Sedat Hakkı Eldem (ö.1988)'e göre Küçüksu Kasrı'nın ilk binası, Tersane Sarayı'ndaki Hasoda Kasrı'na çok benzemektedir. Bu ilk bina İstanbul Boğaz'ı kıyısında batı tarzı saraylarda yaşamayı tercih eden Sultan Abdülmecid tarafından yaptırılmıştır. Ahşap köşk, Sultan III. Selim ve II. Mahmud dönemlerinde onarım görmüştür. Nikogos Balyan bu ahşap köşkü yıkıp yerine batı tarzı taş bir bina inşâ etti 1856 (h.1273). Ancak, Sultan Abdülaziz köşk cephelerini yeterince uygun bulmadı. Binanın dış cephesi yoğun ve ağır rokoko¹⁹ motifleriyle süslendi. Küçüksu Kasrı,

18) İstanbul'da Haliç'e akan kağıthane deresinin kenarında XVIII. yüzyılın ilk yarısında İnşâ edilen saray, köşk, kasr , ve bahçeler topluluğudur (Bilgicioğlu,2008: 379).

19) Rokoko, XVII. yüzyılın sonu ve XVIII. yüzyılın başında Fransa'da gelişen ve daha sonra Türk süsleme sanatında görülen daha süslü bir üslüptür. Geç rönesans bahçe düzenlemelerinde, yapay mağara süslemelerinde yol kaplamalarında, XVIII. yüzyılda ise kuyumculukta porselen biblolarla heykel kaidelerinde vb.süslemelerde, deniz kabuğu, çakıl taşı, eğrelti otu,hurma dalı, mercan, sorgu, tüy gibi formların süslemeleri ile ifade edilen bir sanat dalıdır (Aksu,2008:159).

Osmanlı Devleti'nin son yıllarda kısa süreliğine kullanıldı. Cumhuriyet döneminde Atatürk ve Celal Bayar sarayı kullanmış, içlerine banyo ve lavabolar eklemiştirler (Eyice, 2002 :530-531).

Evliyâ Çelebi'ye göre ahşap köşkü yapan mühendis Yusuf Efendi, köşkü ahşap olarak düşünmüş ve bu esas üzerine yapmıştır. Köşkün oyma ve süslemeleri, İtalyan el işçiliği ile yapılmış olup, binanın şömineleri her odada mermer ile dekore edilmiş, zeminler park eve adeta müze görünümündedir. Her odada parke zeminler, tablolar, halılar ve saray aynalarıyla köşk XIX. yüzyılda eşsiz bir sanat müzesi görünümündedir. Köşkün mobilyaları Avrupa tarzında, ender ve güzel ağaçları da ihtiva etmektedir. Tuğra, aynaların çerçevelerinde ve duvarlarda Sultan Abdülmecid'in tuğraları yer almaktadır. Cumhuriyet döneminde Atatürk ve Celal Bayar sarayı kullanmış, içlerine banyo ve lavabolar eklemiştir (Kahraman, 2019:103-104).

1983 yılından bu yana müze olarak kullanılan köşk, Milli Saraylar idaresi tarafından son yıllarda restore edilmiştir. 1960'larda köşkün ihtiyaç duyulmayan küçük müstemilatları görünürde bir sebep olmaksızın yıkıldı (Eyice, 2002: 531).

1.3.6 İhlamur Kasrı

Sultan Abdülmecid tarafından 1849-1855 yılları arasında Mimar Nikogos Balyan tarafından dinlenme köşkü olarak yaptırılmıştır. Hacı Hüseyin Ağa'ya ait bağların olduğu yerde, ayrıca tırmanma, yürüyüş, piknik ve avcılık için kullanılan arazide inşa edilmiştir. Adını burada bulunan çok sayıda ihlamur ağacından aldığı anlaşılan İhlamur Kasrı etrafında bulunan bağların bulunduğu alan bahçe olarak korunmuştur. Hacı Hüseyin Bağ Sarayı olarak da bilinen, özellikle I. Abdülhamid, III. Selim, II. Mahmud ve Sultan Abdülmecid kullandığı bu ahşap saray çevresi, ok atışları ve av partileri için de değerlendirilirdi. Özellikle Sultan Abdülhamid Han rahatı için buraya ahşap bir köşk yapılmıştır. Sultan III. Selim ve Abdülmecid de II. Mahmud'un av partileri için dinlenme evi olarak kullandığı bu ahşap sarayı kullanmışlardır. Sultan Abdülmecid buradaki ahşap köşkü yıktırması, Nüzhetiye dediği yerde biri kendisi, diğeri de aile efradı ile maiyeti için iki köşk yaptırmıştır. Bunlardan daha ihtişamlı ve gösterişli olanı İhlamur Kasrı ve Merasim Kasrı olarak bilinmektedir (Dişbudak, 1999: 82).

Bugün, çevresinin gürültüsünden ve rahatsızlığından arınmış olan İhlamur Köşkü, yapıldığı dönemden beri yüksek duvarlarla korunmaktadır. İhlamur Parkı olarak bilinen dinlenme yeri, yüzme havuzlu iki bina ve üç bölümden oluşan bir avludan oluşmaktadır. Binalardan en küçüğü, merasimler sarayı (kutlamalar ve durumlar için kabul edilir) ve Maiyet

Köşkü (Sultan'ın maiyeti, bazen harem olarak kullanılır). İhlamur Kasrı veya İhlamur Kasrı olarak adlandırıldı. Tören Sarayı'nın cephesinde Barok çizgiler var, merdiven etkileyici oymaları ile şaşırtıyor. Gezici olanlar on dokuzuncu yüzyıl Osmanlı sanatının bezemelerini yansıtan bir mimari görünüme sahip olup, kalem işi ve benzerlerini kullanırlar. İç dekorasyonda, çeşitli Avrupa tarzlarının mobilya ve dekorasyonları ve güzel zeminlerle yapılan bu süslemeler, bütünleşik bir form oluşturdu. Tören Sarayı'ndan daha küçük olan Maiyet Köşkü'ne gelince, yapının boyutları dış dekorasyon açısından daha sadedir. Ama aynı tarzda, bu binanın içinde de süslemeler çok basit bir şekilde ele alınmıştır. Sultan Abdülmecid'in vefatından sonra Sultan Abdülaziz, ağabeyinin çok sevdiği ve çevreye biraz duyarlı olduğu bu yapıları küçük yaşta yaptırmış ve burada güreşler düzenlemiştir. Sultan Reşad bu saraya dinlenmek için sık sık ziyaret ederdi. 1910 yılında ziyarete gelen Bulgar ve Sırp kralları bu sarayda ağırlandı. Saray, hem saray hem de müze olarak halka açıldı (Yücel ve Rifat, 1987: 46-49).

1.3.7 Beykoz Mecidiye Kasrı

Yalıköy'de Hünkar İskelesi olarak bilinen bölgenin güneyinde, İstanbul'un Beykoz ilçesinde yer alan tarihi bir konaktır. Dolmabahçe Sarayı, Beylerbeyi, Çırağan ve Göksu Sarayı'ndan önce inşa edilen İstanbul Boğazı'ndaki en eski saray olarak kabul edilir. Ayrıca Boğaziçi'nde yeni bir üslupla batılılaşma döneminde inşa edilmiş bir yapıdır. Sertab köşklerinin (bodrum) en önemli örneklerinden birisi olarak kabul edilmektedir. Köşkün cephesi yerli ve İtalya'dan ithal beyaz mermer ile inşâ edilmiştir (Özcan, 2021: 51).

Mecidiye Kasrı'nın inşası tarihi hususunda şu hadise nakledilir; Mısır valisi Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın kuvvetleri Konya'da Osmanlı ordusunu yendiğinde (21 Aralık 1832), Babıali tarihinde ilk defa Ruslardan yardım istemiş ve 1833 Şubat ayında Rus ordusu İstanbul'a girmişti. Kuzeyden Rus donanması Büyükdere ve Beykoz koylarına, ordu ise Selviburnu'na indi. Büyük bir endişeye neden olan bu olay Osmanlılar ile Ruslar arasında Hünkar İskelesi Antlaşması (8 Temmuz 1833) ile sonuçlandı. Ruslar bu olayı Selviburnu'na diktikleri bir taş yazılı kitabe ile vurguladılar. Kavalalı Mehmed Ali Paşa, İstanbul'u ziyaret ettiğinde (1845), Sultan Abdülmecid'e kendisini affettirmek için padişaha hediye edilmesini istediği Beykoz Kasrı'nın temelini attı. Hünkar İskelesi'nin tepesine doğru 200 dönüm arsa üzerine başlatmış olduğu inşaat, on bir yıl sürdü ve Said Paşa'nın oğlu tarafından tamamlandı (Ödekan, 1992: 67)

Sultan Abdülaziz 21 Haziran 1867 tarihinde Avrupa ziyaretine çıktı, Fransa ve İngiltere'yi ziyaret etti. 7 Ağustos 1867 tarihinde İstanbul'a döndü. Abdülaziz bu ziyarette Fransa imparatorunu ve eşini İstanbul'a davet etmişti. İstanbul'a Fransa imparatoru rahatsızlığından dolayı gelemedi. İmparatoriçe Eugenie'ye 13 Ekim 1869'da İstanbul'a geldi ve Beykoz Kasrı'nda kendisine ziyafet verildi. Aynı sene Avusturya-Macaristan İmparatoru da İstanbul'a gelmiş ve Beykoz Kasrı'nda ziyafet verilmiştir. Sultan Abdülhamid döneminde Beykoz Mecidiye Kasrı'nda hareketli günler hemen hemen yoktur. Birinci Dünya Savaşı yıllarında Mecidiye Kasrı Dârüleytam (Kız yetimler yurdu) olarak kullanılmıştır. Kasrı, Cumhuriyet döneminde Boğaz Komutanlığı kullanmıştır.1953 tarihinde Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'nın emrine verilen Mecidiye Kasrı, daha sonra Güzel Sanatlar Akademisi öğrencileri tarafından restore edilmiştir. 1963 tarihinde 0-14 yaş arası çocukların tedavisi için Beykoz Çocuk Göğüs Hastalıkları Hastanesi olarak kullanıma açılmıştır (Ödekan,1992:68, Serin,2021: 1194-1199) .

1.3.8 Maslak Sarayı

Maslak Kasrı (Maslak Kasrıları), Büyükdere Caddesi'nin İstinye kavşaklarıyla sınırlanan ve bir ormanın, Sarıyer'in ortasında bulunan bölümünde yer almaktadır. Kasrı maslak tarabya bölgesinde 170.000 metrekare içerisinde tüm renk tonlarını içinde barındıran bir meyve bahçesinde yer almaktadır. Yeşil ve adını yörenin adından almıştır. On altıncı yüzyılda Kanuni Sultan Süleyman devrinde tanışmaya büyük önem verilmiştir. İstanbul'daki su ihtiyacı ve bu iş için Mimar Sinan görevlendirilmiş ve o dönemin ileri mühendislik tekniklerini kullanmış ve başarılı olmuştur. Barajlardan bol miktarda su alınmasında Belgrad ormanlarında bulunan barajlardan toplanan sular Kırkçeşme'ye getirilir ve şehre dağıtılırdı. Osmanlı su mimarlığında bendlerde toplanan sular maslaklara kadar getirilir ve buradan şehir içindeki istenilen taraflara su verilirdi (Arslangazi,2000 : 17-18).

Maslak Kasrı'nın bulunduğu mıntıkada ilk yapılaşma Sultan II. Mahmud, zamanında oluşmaya başlamıştı. Sultan Abdülhamid zamanında ise daha çok av partilerinin yapıldığı ve dinlenmek için kullanılan mesire alanı gibi değerlendirilmiştir. Maslak Kasrı'nın ilk yapım işini Agop ve Sarkis Balyan kardeşlerin başlattığı ifade edilmektedir. Bu kompleksin yapım tarihi yine de tam olarak bilinmemekle birlikte Sultan Abdülaziz zamanında inşâ edildiği kabul edilmektedir. Sultan Abdülhamid veliahdliğini burada yaşamış ve burada iken tahta davet edilmiştir (Arslangazi,2000 :18-19).

II. Bölüm

2.1 Yıldız Sarayı ve Müştemilatı

2.1.1 Yıldız Sarayı'nın Kısa Tarihi

Başlangıçta Osmanlı idaresi veya merkezi hükümet birden fazla sarayda, her padişah veya her bir yetki dönemi için, belirli bir sarayda hükümete başkanlık ederdi. Yıldız Sarayı Osmanlı saraylarının sonuncusudur. Sultan II. Abdülhamid saltanatının sonuna kadar bu sarayda yaşamış ve saray, merkezi hükümet yönetiminin simgesi haline gelmiştir. Sultan II. Mahmud, 1822'de "Beşiktaş ve Ortaköy" bölgeleri arasında yer alan bir plato üzerine Yıldız Sarayı'nı yaptırmıştı. Daha sonra Sultan Abdülmecid, 1844 yılında bu sarayın yapısını güçlendirmeyi üstlendi. Köşkler, binalar, saraylar ve Çırağan Sarayı'na kadar uzanan yeni müştemilât ile güçlendirdi, Saraya, en sevdiği cariyelerinden birinin adını verdi. İkinci sultan. Abdülhamid bu saraya taşınınca sarayın uzunluğunu "Ortaköy" bölgesine ulaşana kadar uzatmaya başladı. Onun için on metre yüksekliğinde büyük bir bahçe inşa etti (Baş, 2009: 166).

19. yüzyılda İstanbul'un Boğaz'a doğru genişlemesiyle Yıldız artık sadece bir park ve padişaha açılan bir kapı değildi. İkinci Sultan Abdülhamid döneminde. Abdülhamid adıyla birleşecek olan "Yıldız" civarında özel gayrimenkul satın almak, saray bahçelerine eklenmiş ve bahçelere yeni binalar dikilmiştir. Bahçe, Yıldız Camii'nin önünden başlayıp Beşiktaş ve Ortaköy'e doğru uzanır, etrafı kalın ve yüksek duvarlarla çevrilidir ve dış dünyayla bağlantısı neredeyse tamamen kesilir. II. Abdülhamid döneminde saray o kadar büyüktü ki saray ve çevresinde yaşayan tahmini nüfus yaklaşık 12.000 kişiydi. Buna doğrudan veya dolaylı olarak Yıldız Sarayı'nda çalışanlar da dahildir (Batur,1994: 513) .

Yıldız Sarayı, Sultan II. Abdülhamid döneminde bütün müştemilatı ile tamamlanmıştı. Dolmabahçe Sarayı veya Çırağan Sarayı gibi tek bir planda inşa edilmedi. Bu süre zarfında Yıldız bahçelerinde 100 bina inşa edildi. Özellikle eğimli araziye uyum sağlayarak, bitki örtüsünü zorlamadan yok edilenler 500.000 metrekarelik arsanın kuzey kesimindeki yapılar genellikle dağınık ve yakın aralıklıdır. Güney ve kuzey yönünü dikkate alarak doğu-batı ekseninde dik birkaç yapı inşa edilmiştir. Sarkis, Agop Balyan ve Raymundo Darinko da dahil olmak üzere saray yapılarının yapımında birçok ünlü mimardan bahsedilmektedir. Sarayın inşasına da Valuri, Eyanides, Vasilaki ve Garabet Balyan'ın da katkıda bulunmuş olması muhtemeldir. Agob ve Sarkis balyan tarafından tasarlanan binalar arasında büyük mabeyn, sarayın ilk kısmı, Malta ve Hayme Sarayı sayılabilir Öte yandan, Raymundo Darinko, önemli saray müştemilâtından, kış bahçeleri , seralar , koruma köşkleri, haram sarayı,sarayın kuzey

ekleri, ahır ve kiremit fabrikası tadilatı,ve tiyatro binası, gibi yapılara imzasını attı. Bunların yanında bahçelerin düzenlenmesi için Avrupa'dan uzmanlar getirildi (Batur, 1994: 520-521).

Emir Şekib Arslan, Sultan Abdülhamid'in yaşadığı Yıldız Sarayı'nı anlatırken, Asitane (İstanbul)'nin tepelerinden bir tepede yer almakta, denize bağlı bir bahçesi olup, Sultan Mehmet Reşad yaz mevsimini burada geçirirdi (Arslan, 2011: 706).

Bu saray sadece muhteşem bir saray değil, 1909'da Âsitane'ye yaptığı gezide Corci Zeydan, Yıldız Sarayı da dahil olmak üzere en önemli tarihi eserlerden bahsetmektedir. Onu tüm sarayların en ünlüsü olarak tanımlamakta ve İkinci Meşrûtiyet darbesinden sonra insanlar sarayın hazinelerini ve antikalarını yağmalamışlardı. İçinde bahçeler ve göller yapılmış, değişik büyüklük ve güzellikte kasrlar ve köşkler yer almaktadır. Yıldız Sarayı geniş bir alana yayılmıştır. Çoğu, yemyeşil bahçeleri ve teknelerin çalıştığı gölleri olan yoğun ormanlardan oluşmakta ve iç bahçe ile yüksek duvarları olan dış bahçeden oluşmaktadır.İç bahçede tiyatrolar, Küçük Mabeyn Sarayı, Kale (Çit Sarayı), Malta Sarayı, Cihannümâ Sarayı ve Hayvanat Bahçesi bulunur (Zeydan, 2017: 41-42) .

Dış bahçeye gelince, en önemlileri Büyük Mabeyn, Merasim Sarayı ve Yeni Saray'dır. Büyük Mabeyn, Yıldız Sarayı'nın dış girişine yakın iç bahçe kapısının dışında yer almakta ve Hamidiye Camii'ne bakmakta, büyük toplantı odalarından oluşmaktadır. Ortada en büyük salonlar ve bunun ortasında dört kenarı kare kaideli büyük gümüş bir saat yer alır (Zeydan, 2017: 47).

Yıldız Sarayı 19. yüzyılda inşa edildiğinde birkaç köşkten oluşuyordu. Daha sonra Sultan II. Abdülhamid buraya bir dağ evi, birkaç köşk eklemiş ve onları yönetiminin karargahı yapmıştır. Marangozluğu çok sevdiği ve ustalıklı icra ettiği için saraya bazı atölyeler, bir tiyatro ve zengin bir kütüphane eklemiştir (Safsafi,1999: 134).

Yıldız Sarayı, bu yapı tarzı ile Osmanlı yapı geleneklerine bir dönüşüm getirmiştir. Tüm birimleri bir arada tutan esas saray mimari şeması uygulanmadı. Eklektizm, dönemin baskın moda trendlerinden biriydi. Eklektik tarz, Balyan ailesi, Raymundo ve Alexandre Valore gibi saray birimlerini inşa eden mimarların bakış tarzları ile inşâ edilmiştir. Yıldız Sarayı'nın bahçeleri, Osmanlı sanatının sadelik ilkesinden uzaktır. Mağara düzeninin özelliği olan yapay mağaralar, kayalar, çeşitli hayvanlar açısından zengin su kaynakları ve yüzme havuzları ile donatılmıştır (Demirbulak, 2014:43).

Yıldız Sarayı'nın bahçesini çevreleyen surlar ve sarayın giriş kapılarındaki muhafız kaleleri çok tahkim edilmişti. Türkler, Arnavutlar, Araplar ve Kürtlerden oluşan muhafız birliğinde temsil edilir ve daha çok askeri bir kışla gibidir. Padişah tanıdığı en samimi ve en doğru insanları hizmetiyle vazifelendirirdi. Sayılarının sınırlı olduğu konusunda farklı görüşler vardır. Yıldız Sarayı'nın iç binasında çalışanların sayıları on üçü geçmemiştir. Bunlar: saray müşâvirleri, kıdemli muharrirler, sarayın özel muhafızları, askeri müfettiş ve teşrifât reisi ve padişah yardımcılığı dışında altı müşavirlik bürosu da bulunmaktadır. Derviş Paşa (Arnavutun Danışman), Alman uyruklu "Kamp Hofnir" (askeri danışman) ve Romen kökenli "Kratödra" (yabancı danışman), Ermeni asıllı Nişa Efendi (Avrupa basınına tercüman ve müşâvir) ve Arap asıllı İzzet Paşa (Arap devletlerinin ve mali ıslahatlar müşâviri). Bu daireler, dairelerde görev yapan reislerin isimleriyle anılırdı (Baş, 2009 :169).

Peder Louis Rinzvall, 1909 yılında Âsitâne'yi ziyaret edip Yıldız Sarayı'na geldiğinde, "O sarayın manzarasından tamamen mahrum kalmadık. Pencerelelerinin önünden geçtik ve perdelerin sarayın tamamını değil, bir kısmını kapladığını ve lüks saçaklar ve güzel halılar gibi değerli eşyaların neler olduğunu gördük. Som altından şamdanlar, zarif aynalar, taş işlemeli yastıklar, kraliyet tahtları, lüks sandalyeler, pahalı Japon ve çanak çömlekler ve Paris'teki Sevr Fabrikası'ndan en iyi işlemeli el sanatları. Bu salonların ortasında gümüş taşlı mermer masalar vardı. 70 cm'lik vapur, sultanın teknesini temsil eden tüm deniz kabukları, devlet bayrakları ve pankartları, hepsi binlerce değerli taşla süslenmişti (Rinzval, 1909: 887).

2.1.2 Sarayın Coğrafi konumu

Yıldız Sarayı, İstanbul, Beşiktaş ve Ortaköy'deki Yıldız Parkı'nın bulunduğu bölgede yer almaktadır. Beşiktaş ile Ortaköy arasındaki sahilden başlayarak tüm tepeleri kaplayan ve Beşiktaş Tepesi'ne kadar tüm tepelerin üzerine inşâ edilmiş, hükümet binaları ve bahçelerden oluşan saraylar kompleksidir. 500.000 metrekarelik bir saha içerisinde yer almaktadır. kaplamaktadır (Göker; 2018: 65).

Şarkiyatçı profesörlerden Peder Louis Rinzvall, 1909'da Yıldız Sarayı'nı ziyaretinde sarayın coğrafi konumundan bahsetmektedir. Ona göre "Yıldız mahkemesinin Haliç'in uzak köşelerinde olduğunu iddia eden anlatıcıların aktardığı bir yanlışlık var" demektedir. Yıldız Sarayı şehrin kuzeyinden doğuya doğru Pera (Beyoğlu)'nın arkasında, Boğaza bakan bir tepede yer almaktadır (Rinzval, 1909: 883-882).

Afife Batur, Yıldız Sarayı ve bahçesinin İstanbul'un Beşiktaş semtinde aynı adı taşıyan Yıldız'da bulunduğunu ve bugün alanın Serencebey Yokuşu ile sınırlı olduğunu bildirmektedir. Kuzeyde Beşiktaş'tan 15 Temmuz Şehitler Köprüsü Caddesi'ne, ardından Ortaköy sahiline, kuzeybatıda Amirhan Caddesi'ne bağlanır. Yıldız Sarayı ve bahçesi (park), Yıldızın doğusunda yer alır ve bölgedeki en geniş alanı kaplar. Saray, yaklaşık 500 bin metrekarelik bir alan üzerine inşa edilmiş olup Beşiktaş ile Ortaköy arasındaki sahilden başlayarak, tepeler arasındaki eğimi ve İstanbul Boğazı'na bakan kıyıları ihtiva etmektedir (Batur, 1994: 520).

Beşiktaş ile Ortaköy arasındaki yamaçlar Yıldız ormanlarıyla kaplıydı. Bu ormanlar, on yedinci ve on sekizinci yüzyıllarda Çırağan Sarayı'nın arka bahçesinde bulunmaktaydı. On dokuzuncu yüzyılda Yıldız Sarayı'nın dış bahçesi, Cumhuriyet döneminde Yıldız Parkı adını almıştır. 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başlarında saraya ait birçok saray binası, park ve bahçelerden oluşan bu alan, günümüzde saray binalarını, eğitim binalarını, sarayları, idari binaları, parkları ve müzeleri içermektedir (Kocaişık, 2019: 4).

2.1.3 Adlandırma Nedeni

Sarayın bu adla adlandırılması konusunda görüşler farklı olup, ilk yapının Yıldız Parkı'nda yapıldığı ve bundan dolayı "Yıldız" olarak anıldığı söylenmektedir (Hıdair, 2015).

Adını Sultan Abdülmecid'in en sevdiği "Yıldız" isimli cariyesinden aldığı ve bu sarayı yaptırıp ona bağışladığı rivayeti vardır (Baş, 2009:166).

Başka bir görüşe göre, Sultan II. Mahmud tepelere yapılan sarayın en iyisinin bu saray olduğunu ve bundan dolayı da diğer sarayların yıldızı gibi olduğu şeklindedir (Batur,1994: 520).

Louis Rinzvall, Yıldız Sarayı'nı ziyaret ederken yaptığı konuşmada, "Gezegen anlamına gelen Yıldız Sarayı, olağanüstü güzelliğinden dolayı böyle isim verilmiştir" demektedir (Rinzvall, 1909:56).

Bu saray ve bu mıntıka Sultan II. Abdülhamid döneminden sonra Yıldız Sarayı Hümâyûnu olarak adlandırılmıştır (Kocaişık, 2019: 17).

İlk yapımı Sultan II. Mahmud döneminde 1834 tarihinde yapılmış olup, günümüzde mevcut olmayan ve geniş bir bahçe ile çevrili olduğu İstanbul'a ve Boğaz'a baktığından dolayı Yıldız adını aldığı veya halk arasında böyle söylendiği kabul edilmektedir (Osman, 1998:9).

2.1.4 Sarayın Tarihi ve Yapım Çalışmaları

Beşiktaş ve çevresi ile ilgili kaynaklar Yıldız Sarayı'nın bulunduğu bölgenin tarihini antik ve Bizans tarihine kadar götürürler. Bu kaynaklara göre Beşiktaş Boğaziçi'nin defne ağaçları ve meyve ağaçları ile dolu olan bir yöre olduğunu belirtirler (Batur, 1994 :520) .

Ünlü İtalyan yazar Edmundo di Amicisin İstanbul (1874) adlı eserinde yöredeki defne ormanlarından “Daphne” olarak bahsetmektedir. Beşiktaş, Bizans döneminde orman olduğu bilinen Boğazın Rumeli yakasında solda görünen ilk köy idi. Burası İstanbul'da bir tepenin eteğinde küçük bir rıhtım, geniş bir alana yayılmış bir Türk köyüdür. Köyün arkasında Beyoğlu'na doğru yükselen güzel bir vadi vardı. Evler arasında ünlü Kaptanı Derya Barbaros Hayrettin Paşa'nın mezarını ağaçlar arasında görmek mümkündür. Sahil her zaman ve daima kalabalık, tepe canlı yeşilliklerle kaplı, vadi yerleşim yerleri ve bahçelerle doludur. Boğaziçi'nin kendine has ve kendi güzellikleri ile bütünleşen köylerinin zarafetini görebilirsiniz (Amicis, 1993: 384).

Buradaki büyük ormanlar Türklerin İstanbul'u fethinden sonra uzun süre özelliklerini korumuş ve o dönemde "Kazancıoğlu Yöresi " olarak anılmıştır. Kanunî Sultan Sultan Süleyman döneminde ve sonraları padişahların avlanma sahası olarak kullanılmıştı (Gezgör ve İrez, 1993: 94-97).

O döneme ait kayıtlarda bu bölgenin adı on dokuzuncu yüzyılda “Kazançioğlu Bahçesi” olarak geçmektedir. İlk yapı Sultan I. Ahmed döneminde inşa edilen küçük bir av köşküydü ve çok geçmeden bu araziye 19. yüzyılın başlarında birçok yerleşim faaliyetleri yapılmıştı (Elementa, 2021, s.232).

Kazancıoğlu Bahçeleri, Sultan IV. Murad (1623-1640) buranın bakımını seyahat ve takip amaçlı yapmış, zaman zaman dinlenmek için kullanmıştır. Hatta bu araziye ve içindeki sarayı kız kızı Kaya Sultan'a vermiştir (Batur, 1994: 520) .

2.1.4.1 Sultan III. Selim Döneminde Yapım Çalışmaları

Lale Devri sonunda 1730 tarihindeki Patrona Halil isyanı ile. Çırağan Sarayı'nın binaları ve bahçeleri bir müddet bakımsız kalmış ve buradaki Sahil Sarayı el değiştirmişti. III. Selim daha büyük bir saray yapmak için ahşap sarayı ve yanındaki sarayı satın aldığı, malî sıkıntılardan dolayı tamir edememişti. Ancak 1803-1804'te saray, kız kardeşi Hatice Sultan tarafından yeniden yaptırılabilmişti (Evyapan, 1972: 27).

Ali Said Bey'in III. Selim dönemindeki (1789-1807) sarayla ilgili hatıratında buranın ismini zikretmektedir. Bu dönemde Yıldız Sarayı yöresine ilgi ve rağbet arttı ve Yıldız o dönemde şehzadelerin ve padişahların eğlence yeri olarak ün saldı. Besteci ve şair ruhlu olan III. Selim, bestelerini yapmak, şiirlerini yazmak ve gezinti yapmak için bugünkü Yıldız Sarayı'nın ve Yıldız Parkı'nın olduğu yöreye sık sık gelirdi (Said, 1994: 21).

Bazı kaynaklarda III. Selim'in annesi Mehrişah Sultan için bir saray yaptırdığı ve bu sarayın İstanbul Boğazı'na bakan bir tepede olduğu fakat bu sarayın günümüzde mevcut olmadığı belirtilmektedir. Sultanın III. Selim babası II. Mustafa için yaptırdığı çeşme Rokoko tarzında inşa edilmiş, günümüzde mevcut olmayan kısmınının da çeşmenin hemen yanına yapıldığı bildirilmektedir (Gezgör ve Irez,1993: 94-97).

2.1.4.2 Sultan II. Mahmud Döneminde Yapım Çalışmaları

Sultan II. Mahmud Çırağan Sarayı'nın tamiratını yaptırdıktan sonra, Topkapı Sarayı'ndan ayrılmış ve Çırağan Sarayı'nda ikâmet etmiştir. Osman Nuri'ye göre Yıldız Sarayı, Sultan II. Mahmud (1808-1839) döneminden beri terk edilmiş bir yer olarak kalmıştır. Sultan II. Mahmud 1834 yılında bugün olmayan bir saray ve etrafına geniş bir bahçe yaptırmıştır (Osman Nuri,1998: 9).

Başka bir kaynak, Sultan'ın II. Mahmud, 1834'te burada bir saray yaptırdığından bahsetmektedir. Padişah buradayken okçuluk tatbikatları yapmış, kendi kendine ok atmış ve düştüğü yerlere yazılar yazmıştır. Padişah Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye'yi kurduktan sonra askeri tatbikatlara katılır ve askerinin eğitimine özel bir itina gösterirdi (Binan, 1984: 26).

2.1.4.3 Sultan Abdülmecid Döneminde Yapım Çalışmaları

1844 yılında Sultan Abdülmecid, Sultan II. Mahmud tarafından yaptırılan sarayın yapısını güçlendirmeyi üstlenmişti. Çırağan Sarayı'na uzanan yeni kasrlar, köşkler binalar, saraylar ve villalarla zenginleştirildi, Bu saray "Yıldız", adını en sevdiği cariyelerinden Yıldız'ın kendisine ithaf etmesinden almıştır (Kocabaş, 2009. 166).

Bir başka kaynak ise Sultan II. Mahmud'un oğlu Sultan Abdülmecid'in babasının yaptırdığı sarayı yıkarak daha büyük, geniş ve gösterişli sarayı yaptırdığından bahseder. Bahçe ve köşkerlerin halk tarafından rağbet görmesi, özellikle Sultan Abdülmecid döneminde artmış ve

Sultan Abdülmecid'in annesi, Bezmialem Valide Sultan için bu bölgede "Dilküşa Kasrı " adında yeni bir köşk yaptırmıştı (1842). Buna ek olarak, Abdülmecid bahçeyi birçok üzüm bağı ve bahçeleri, köşkleri ile süslemişti (Binan, 1984: 26).

2.1.4.4 Sultan Abdülaziz Dönemi İlave Binaların Yapımı

Ondokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında Yıldız Sarayı'nın bulunduğu bölgede çeşitli yapı inşasında arazi üzerinde faaliyetlerde artış oldu. Bu faaliyet özellikle Sultan Abdülaziz (1861-1876) döneminde yapılan saraylar, Büyük Mabeyn Köşkleri, Duvar Köşkü, Malta Köşkü ve (Alhiyam) inşa ettiler (Elementa, 2021 :232).

2.1.4.4.1 Büyük Mabeyn

Bu kelime Türkçe'de iki kapılı dairaye için kullanılır, harem tarafına bir kapı ve hizmetçilerin tarafına bir kapı ,daha sonra Sultan Sarayı'na tahsis edilmiştir. Mısır'da gördüğümüzün aksine, Âsitane (İstanbul)'de saray kelimesi saltanat evi dışında kullanılmamaktadır (Al-Muvailihi, 2012: 94).

Yazar Huseyin el-Mısırî tarafından Osmanlı İmparatorluğu sözlüğünde de geçen "Mabeyn" kelimesi Arapça'dır (el-Mısırî, 2004:123).

Corci Zeydan, 1909'da Yıldız Sarayı'nı ziyaret etmiş ve Mâbeyn Sarayı'nı şöyle anlatmıştır: Dış bahçeye gelince, en önemlileri Büyük Mabeyn Sarayı, Merasim Sarayı ve Yeni Saray (Saray-ı Cedîde) olan sarayları içerir. Büyük Mabeyn, Yıldız Sarayı'nın dış girişinin yakınında, iç bahçe kapısının dışında yer alır ve Hamidiye Camii'ne bakar. vekiller, bakanların veya büyükelçilerin toplantıları için büyük salonlardan oluşur. Büyük Mabeyn'in ortasında 25-30 metreyi bulan büyük bir salon vardır. Ayrıca kare bir kaide üzerine oturan büyük gümüş bir saat vardır Zemin, sarayın diğer odalarında da bulunan halıyla kaplıdır ve her odanın kendi renginde kendi mobilyası vardır. Bunlardan birine lüks bir kiler, içinde değerli halılar ve yaldızlı kaymaktaşıdan sütunlar bulunur. Odalardan biri fildişi ahşap ile döşenmiş, diğer birinde kırmızı cam sütunlar durmaktadır. Üst kata merdivenle çıkılır, korkuluklar camdan ve merdivenler ahşaptır. Üst katta, mermer panolarla kaplı birkaç büyük konsol ve büyük salonun önünde, diğer odalara açılan kapının iki yanında, duvar boyunca ve bu duvarın arkasında yağlı vboya tablolar, diğer tarafta iki güzel yağlıboya tablolar ki biri Sultan Abdülaziz'in diğeri Sultan Mahmud'un, kalan ikisi ise Sultan Abdülmecid'in at üstünde ve yaya resimleridir.İki

büyük yıldızlı kanepe ve güzel, çarpıcı bir mermer lavabo musluğu bulunan bir yemek odası var. Bu Mabeyn, Hamidiye Camii'ne ve Küçük Mabeyn'e giden yola bakan pencerelere sahiptir. Selamlık gününde ileri gelenler ve elçiler, Şahani geçit töreni görebilmek için o yola bakan salonlarda oturlardı" (Zeydan, 2017: 47-48).

Yıldız Sarayı'na saltanat kapısından girdiğinizde sol tarafta büyük Mabeyn Sarayı bulunur. Sultan Abdülaziz tarafından dinlenme sarayı olarak yaptırılmış olup, mimarisi Balyan ailesi tarafından yapılmıştır. Bu iki katlı saray 1866 yılında inşa edilen iki katlı saray. Abdülhamid'in bazı resmi görüşmelerini yaptığı Yıldız Sarayı'nın en büyük binasıdır. Sultan'ın resmi çalışmalarını yaptığı odası üst kattadır. Ayrıca Büyük Mabeyn'in reisi Gazi Osman Paşa için özel bir oda vardı. Sarayın bodrum katındaki odalar, Osmanlı Devleti'nde önemli bir yere sahip olan Cuma selamlama törenini izlemeye gelen yabancı elçilerin odaları olarak kullanılmıştır (Bilgin, 2013:541).

Sultan Abdülhamid'in bir süre geçici bir ikametgah olarak kullandığı Büyük Mabeyn Sarayı'nı, çalışanlarına, mabeyn hizmetkarları ve diğer katiplere tahsis ettiği de söylenmektedir. Mabeyn'in önünde bulunan odalar, Mabeyn müdürü Gazi Osman Paşa'ya tahsis edilmişti. Sultan Abdülhamid'in odası iki katlı binanın en üst katındaydı, Agop ve Sarkis Balian tarafından 1865-1866 yılları arasında yaptırılan, Büyük Mabeyn (45 x 30) boyutunda olmasına rağmen, baskın bir konuma sahipti. Yapının planı orta sofa ve eyvan şeklinde yani Çırağan Sarayı ve Dolmabahçe mimarisine benzer bir mimari anlayışla tasarlanmıştı (Göker, 2018: 65).f

Büyük Mabeyn'in kısa ekseninde (eninde) eyvanlar ve bu eyvanların açıldığı bir salon bulunur. Havuz divanı geleneksel Osmanlı tipindedir ancak daha süslüdür. Bir çift ince kolonla ayrılmış mermervarî dağıtıcılara sahiptir ve ince sütun çiftleriyle ayrılmıştır. Saray salonunda kristal korkuluklu çift merdiven, salona Dolmabahçe Sarayı salonuna benzer bir görünüm andırmaktadır (Batur, 2011:139).

Yıldız Sarayı'nın Tahsin Paşa ile ilgili anılarının mezarlık müfettişliği, askeri teftiş heyeti, İzzet Paşa, Şakir Paşa, Aleksandr Karatodori Paşa'nın idaresi ve özel sembollerin idaresi olduğu tahmin edilmektedir. Sarayın resmi teşkilatını oluşturan makamlar arasında ve Büyük Mabeyn Sarayı içinde yer alır (Örikağasızaade , 2007:185-186).

Büyük Mabeyn Odası, Yıldız Sarayı içinde hareketli ve verimli bir mekandı. Padişahın tahta çıkışının yıl dönümü, doğum günleri gibi önemli günlerde padişah erkenden buraya gelirdi. Akşama kadar vükelâ, mebûsân, fotoğrafçılar ve yabancı büyükelçilerin tebriklerini alır. Bayram günlerinde padişahın eşleri, havai fişekleri ve şenlikleri izlemek için Büyük Mabeyn'e

giderlerdi. Hümayunun hareminin törenleri izlemek için saraya geçişi için Çit Köşk'ten Büyük Mabeyn'e şemsiyeler kurulurdu (Osmanoğlu,1984: 83-84).

Büyük Mabeyn Sarayı geçmişten günümüze birçok önemli etkinliğe ev sahipliği yapmıştır. 1884 yılında Avusturya-Macaristan tahtının varisi Arşidük Rudolf ve eşi Arşidüşes Stefani, Amerika Birleşik Devletleri Başkanı General Grant (Ulysses, S. Grant), daha önce de belirtildiği gibi, 1885'te Alman İmparatoru ve II.Prusya Kralı, Wilhelm, Sultan Abdülhamid tarafından Büyük Mabeyn Sarayı'nda kabul edilmişler ve ağırlandı (Harp Akademileri, 1970: 28-29).

İlk Meşrûtiyeti ilanı etme kararı 23 Temmuz 1908'de bu sarayda alınmıştı. 8 Haziran 1919'da mütareke yılı münasebetiyle saltanat meclisi üst kat salonlarında toplandı. Sevr Antlaşması kararları,1920 yılında sarayda toplanan elli kişilik saltanat meclisinde kabul edilmiştir (Ezgü, 1962: 28-29).

Cumhuriyet sonrası dönemde Yıldız Sarayı'nın bir bölümü 1946 yılından itibaren Harp Akademileri tarafından kullanıldı ve tamiraty yapıldı. 1955 yılında akademinin komuta binası olarak kullanılan sarayın büyük kapısının önündeki ahşap çerçevesel vestiyer camı yıkılmak üzere olduğu için kaldırılmıştır (Ezgü, 1962, s. 78).

Birkaç yıl süren onarımdan sonra bina, şimdi cumhurbaşkanlığı tarafından kabul salonu ve çalışma odası olarak kullanılmaktadır.

2.1.4.4.2 Çit Sarayı

Köşk ilk yapıldığında yapı malzemesi olarak çitlerle örüldüğü söylendiği için buraya Çit denilmiştir. Uzaktan, köşk büyük ağaçlar ve çimenlerle çevrili uçan bir kafese benzetilebilir Ancak Sultan İkinci Abdülhamid, bu sarayı yeniden tamir ettirmiştir. Eski saray ayrı bir yapı iken yeni saraya harem odaları da dahil edilmiştir (Örikağasızade, 2007: 186-187).

Cerci Zeydan, Çit Sarayı'nı anlatmış ve sarayın çitlerle çevrili olduğu ve kapısı iç bahçe kapısının dışında olduğu için bu adın verildiğinden bahsetmiştir. Bir başka bir kapıdan da girilebilen ve duvarları atlasla kaplı, her biri özel bir renk ve özel bir kitabe bulunan birkaç büyük odadan oluşmaktadır. Sarayın, duvarlarına asılan önemli coğrafi haritalarda gösterilen, dağlar, vadiler ve denizleriyle, ayırt edilir, Hepsisi de haritalarda isimleri yazılı olan Osmanlı mühendisleri tarafından yapılmıştır. Her odada, değerli çerçevelere yerleştirilmiş ve duvarlara asılmış muhtemelen elliden fazla toplamda Boğaziçi haritası ile Rumeli, Anadolu, Âsitimâne ve

Karadeniz haritaları. Bunlardan en önemlisi, büyük salona yerleştirilmiş, Kabe ve çevresini en iyi şekilde gösteren haritadır. Ferahlığı, haritaları ve özenle tasarlanmış avizelerinin yanı sıra farklılığıyla da dikkat çeken bu salon, sol duvarında kapandığında kaybolan ve küçük mabeyne açılan gizli bir kapı var. Sultan Abdülhamid orada biriyle tanışmak isterse, bu sarayın kapısından içeri girmek için iç bahçe kapısından çıkmak yerine bu kapıdan ona giderdi. Bazı odalarda siyah ahşap üzerine altın işlemeli dolaplar da bulunmaktadır (Zeydan, 2017: 43).

Çit sarayı, Sultan Abdülazizin isteği üzerine Sarkis Balyan tarafından yaptırılmış ve 60 x 10 metre ölçülerinde tek katlı bir yapı olarak tasarlanmış olup, uzun dikdörtgen bir bloktan oluşmaktadır. Bu kısım çok amaçlı bir yapı olarak kullanılır, Sultanın II. Abdülhamidin'in yabancı ziyaretçilerini, diplomatik görevlilerini ve İstanbul'daki büyükelçisini ağırladığı aynı zamanda Ramazan ayında kahvaltı yemeklerinin yapıldığı bir salondur (Göker, 2018:68).

Ayşe Sultan anılarında şöyle diyor: "Validim (babam) bazen şehzadeleri kendisi davet eder, sonra birlikte tiyatro gösterileri izlerdi. Bazen Şale sarayı veya bir Çit sarayında onlarla konuşurdu (Osmanoğlu, 1991: 112).

Çit Sarayı, ayrıca yanında bulunan Büyük Mabeyn ve Yıldız Cami'inin yanında, birbirine zincirlerle bağlı odalardan oluşmaktadır. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ve 1897 Yunan-Türk Savaşı bu sarayın en büyük salonlarında kurulan karargahdan yönetilmiştir (Bilgin, 2013: 541-142).

Çit Sarayı, Büyük mabeyn'e bakan Büyük Saraya bakan ilk avlunun kuzeyinde yer alan uzun, ince, dikdörtgen, tek katlı bir taş yapıdır. Çit Sarayı, birbirine açılan odalar ve bu odaların sonunda bir salondan oluşmakta olup, büyükelçiler ve diplomatlar için tasarlanmıştır. Yapının koltuk kapısından, saray bahçesinden ve harem olmak üzere üç girişi vardır (Batur,1994, s. 522).

Cumhuriyet sonrası dönemde Çit Sarayı Harp Akademileri Komutanlığı'nın kullandığı kütüphane olarak kullanılmıştır. 1955 yılında Harp Akademileri tarafından binada tamirat yapılmış ve binanın dış cephesinde bir takım restore çalışmaları sonunda kullanılır duruma getirilmiştir (Ezgü, 1962: 78.) .

Çit köşkesi, 1980 tarihinde İslam Tarihi ve Sanatları Araştırma Merkezi (IRCICA) ve İslam Konferansı Teşkilatı'nın ilk kültürel faaliyetlerine ev sahipliği yapmıştır.

2.1.4.4.3 Malta Köşkü

Malta Köşkü, 19. yüzyılın ikinci yarısında Abdülaziz (1861-1876) tarafından yaptırılmıştır, Boğaz'a bakan Malta Köşkü , denize bakan bir koruda bir tepe üzerine inşa edilmiştir. Abdülaziz, Çırağan Sarayı'ndan ayrılıp Dolmabahçe'ye yerleşince bu köşk önemini yitirdi. Bu köşk, Sultan V. Murad'ın bir süre bu sarayda hapsedilmesi de dahil olmak üzere bazı olaylara tanık oldu. Abdülhamid'in Dolmabahçe Sarayı'ndan kendi yaptırdığı Yıldız Sarayı'na taşınmasıyla bu saray yeniden ortaya çıktı. Abdülhamid, Avrupa'dan getirdiği ağaçlar ve bahçıvanlarla Yıldız sahilini ve dolayısıyla Malta Köşkü'nü yeniden inşa ettirdi. Midhat Paşa'nın, Malta Köşkü yakınlarında kurulan mahkemede sorgulanmak üzere buraya getirildiğini de ifade etti (Gülersoy,1993-1994: 10-11).

İki katlı bir yapı olan köşkün dışı gibi içi de yeni-barok tarzda tezyin edilmişti. Köşkün mimarı tam olarak bilinmemektedir. Cephesinde klasik tasarım, yarım daire kemerli pencereler ve pencerelerin köşe ve kenarlarında kornişler bulunmaktadır (Batur, 2011:145).

Köşkün ilk rengi sarı, ön taraf zeytin yeşili, arka planda beyaz sütunlarla karmaşık bir görünüme vardır. Balkonun üst kısmı krom ile gölgelendirme olup, fenerler ve ağaçlarla süslenmiş klasik figür, Osmanlı üslubunun devamı görülmektedir. Ortada, süsleyen güzel bir çeşme vardır. Çeşme üzerinde mermer ve kristalden yapılmış balık ve kuğu motifleri vardır. Köşkün, üst katında yaklaşık 75 kişinin konaklayabileceği bir konferans salonu Hemen yanında çeşitli alanlarda kaynak kitapların bulunduğu bir kütüphane var (Artık sizinde Boğaz'a karşı balkonunda bir çay içecek köşkünüz var,1979).

Ayşe Sulta'da Cuma namazından sonra hazır bulunan harem kadınlarının sarayın Rif denilen dış bahçesine geldiklerinden bahsetmektedir (Osmanoğlu,1984: 66).

Cumhuriyet'ten sonra Yıldız Sarayı külliyesi üç bölüme ayrılmıştır: Tepedeki, surun üst tarafındaki yapılar Harp Okulu'na daha sonra da 1978'de Kültür Bakanlığı'na devredildi. Kuzeyde bir duvarın arkasında bulunan kısım, Millet Meclisi başkanlığına bırakıldı. Duvarın deniz tarafında bulunan meyve bahçesi, çadır ve Malta Sarayı İstanbul Belediyesi'ne tahsis edilmiştir. Malta Köşkü , 1950'lerde geçici ve kişisel kullanım sonrası 30 yıl boyunca boş kaldı. 1979 yılı başında İstanbul Belediyesi ile imzalanan sözleşmeye göre Türkiye Otomobil ve Turizm Derneği (TTOK) tarafından yeniden restore edildi. 1983 baharında yapılan yeni restorasyon çalışmaları ile yapının denize bakan teras ve yan kısımlarına beton dökülmüş, tabanı yukarıdan aşağıya tamamen mermer kaplıdır (Gülersoy, 1993-1994:11).

Köşkün içinde bulunduğu Yıldız Parkı olarak bilinen bahçe, sarayı çevreleyen ve değerini artıran doğal bir hazinedir. Geçen yüzyılın ortalarında yabancı bahçıvanların bilgi ve hayranlığıyla oluşmuş ve Avrupa'dan getirilen ağaçlarla süslenmiş ve dikilmiştir. 40 ila 50 yıldır ihmal edilen 550 dönümlük ormanlık alan, çok yıllı bir rehabilitasyon programının ardından Türkiye Otomobil ve Turizm Ajansı tarafından bakıma alınmış ve geniş çaplı bir kalkınma başlatılmıştır. Restorasyonu ve zeminleri tamamlanıp kapılarını halka açan eser, giderek artan bir ilgiye konu oldu. Malta Sarayı, Batı standartlarına göre ülkede tarihi bir değer simgesi ve vakit geçirmek için nezih bir yer haline geldi. Ünü yurt dışına yayıldı ve "Europa Nostra" başarı belgesi ile ödüllendirildi. Her türlü yerli ve yabancı ziyaretçiden gelen yoğun talep karşısında, Sarayın kapasitesinin yetersiz olması ve tarihi yapıyı kalabalıklara maruz bırakmak istemediğimiz için vakıf yetkililerin izniyle binanın yanına cam bir salon inşa etti. Pembe seralar, sundurma ve kuş kafesleri yeniden yapıldı. Abdülhamid (1877-1908) döneminde Yıldız Sarayının bahçelerinde bitki yetiştirme ve bakımı için yapılmış kahvehaneler, seralar ve botanik laboratuvarları bulunuyordu. Pembe Sera, üstündeki Erguvan ağacının pembe çiçeklerinden ilham almıştır. Bu serada yetiştirilen tüm eserler ve çiçekler pembe tonlarından seçilmiştir. Yıldız Parkına başka bir sera kendini empoze etmesin diye; Serada baskın renk yeşildi. Bu iki sera çay ve kek odası olarak kullanılmaktadır. (Gülersoy, Malta Köşkü Albümünden, Taha Toros Albümü Dosya No, 120, Saraylar, yok, s. 11).

Saray, 1995 yılında İstanbul Büyükşehir Belediyesine devredilmiş ve tamamen restore edilmiştir. 1997 yılında kafeterya olarak faaliyet göstermek üzere Beltur A.Ş devredilmiştir.

2.1.4.4.4 Çadır Köşkü

Çadır Köşkü, Sultan Abdülaziz döneminde dış bahçede yapılan gezilerden sonra dinlenmek için kullanılan bir saraydır. Sultan II. Abdülhamid döneminde sarayın önünden pek çok küçük kayık ve küçük kayıkların yanından geçmek mümkün olmuştur. Padişah ve Harem efradı için sunî bir havuz, asma köprü ve altından vapurlar geçiyor görünümünde yanlarda bahçeler ve vilallar ile canlılık kazandırılmıştı (Aslanoğlu, 1972: 28).

Koyu kırmızı boyalı bu köşk, tek kat olarak inşa edilmiş olup, boğaza bakan cephesi üç bölümden oluşmaktadır. Cephenin ortasında, önünde dört sütun üzerinde bir balkon, kapısının her iki yanında ikişer çift pencere süslü ve yuvarlak kemerler mevcuttur. Sarayın havuza bakan cephesinde, merdivenin iki kolu arasındaki bölmede giriş ve zemin kata açılan bir kapı bulunmaktadır. Sultan Abdülmecid döneminde, klasik ve İslamî stilleri yansıtan yabancı

sanatçıların eserlerini etkilenilmiş motifler vardı. Mimaride yağlı boya tekniğinde tabiat manzaraları kullanılmış ve çiçek, meyve ve hayvan resimleri çoğunluktadır. Alt katta iki büyük oda, salon, bir oturma odası ve bir lavabo bulunmaktadır. Büyük Salonun tavanı çiçeklerle süslenmiş, köşeler ve mekanlar çiçeklerle donatılmıştır (Özkan, 2015: 53).

Çadır saray, Yıldız Sarayı'ndaki diğer tarihi mekanlar gibi birçok önemli olaylara şahid olmuştur. Sultan II. Abdülhamid tahta çıktıktan beş yıl sonra, amcası Sultan Abdülaziz'in intiharında parmağı olduğunu düşündüğü şahıslar için Yıldız'da bir mahkeme kurdu. Bu davadan sorumlu sanıklar, Çadır Sarayı'nın bodrumunda tutuldular ve sorguları yapıldı. Diğerlerinin aksine Midhat Paşa, sarayın en üst katında muhakeme edildi (Gülersoy,1994: 457).

Önce Sadrazam Midhat Paşa ve Mahmud Celaleddin Paşa burada kurulan mahkemede ölüme mahkum edildi, ardından Midhat Paşa padişahın kararıyla Taif kalesinde müebbet hapis cezasına mahkum edildi (Ezgü, 1962: 84 ; Gülersoy,1994 :457).

Sultan II. Abdülhamid tahttan çekildikten sonra Çadır Köşkü birkaç yıl kapalı kaldı. Yıldız Sarayı'nın dış bahçesinin bir kısmı 1940 yılında Vali Lütfi Kardar'ın girişimiyle Maliye Bakanlığı'ndan İstanbul Belediyesi'ne tahsis edildi. Park ise Yıldız Parkı adı altında umumun hizmetine açıldı (Gülersoy,1994: 458-457).

1960 tarihinde hükümete karşı yapılan askeri darbesinden sonra saray boşaltıldı. Birkaç yıl sonra Tanzimat Müzesi, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı tarafından İhlamur Sarayı'n'dan Çadır Sarayı'na nakledildi. 1979'da İstanbul Belediyesi, Türkiye Otomobil ve Turizm Derneği ile bir anlaşma yaptı ve bu kuruma Yıldız Parkı'nın yeniden restore edilmesi yapılması karşılığında anlaşma yapıldı. 1982 yılında tesis bir süre kapatıldıktan sonra Tanzimat Müzesi için Gulhane'de yeni bir müze yapılmasına karar verilmesi üzerine ve çadırdaki eşyalar buraya taşınmıştır. Köşkün yeniden tasarımı yapıldı, bitirilmesi ile halkın hizmetine açıldı (Gülersoy,1994:458). Burası, günümüzde ticari kuruluşlar tarafından restoran ve kafeterya olarak kullanılmaktadır.

2.1.4.5 Sultan II. Abdülhamid Döneminde İlave Binaların Yapımı

2.1.4.5.1 Küçük Mabeyn Köşkü

Abdülhamid'in kendisi için yaptırdığı Küçük Mabeyn Köşkü, baş mimar Raymundo Darencio tarafından yapılmış olması muhtemeldir. İki katlı bina, Boğaz manzarasını duvar

süslemeleri, harika tavanlar, el boyaması eserler ve manzara resimleri ile tezyin edilmiştir. Küçük Mabeyn Köşkü, Abdülhamid için yapılan özel bir konut olarak düzenlenmiş olup çalışma, yemek, dinlenme, misafir kabul ve yatak odası içerir. Bina, Fransa'dan getirilen doğal bitki motiflerini ihtiva eden pencerelere sahiptir. Bu bitki motifleri, Parisli sanatçı Bonnetin imzasını taşıyor. Binanın üst katında dekoratif özellikleri yansıtan kış bahçesi bulunmaktaydı. Sultan Vahideddin, 15 Mayıs 1919'da 3. Kolordu Müfettişi Mustafa Kemal Paşa ile bu binada bir araya gelmiş ve bu binada görüşmeler olmuştu (Bilgin, 2013:542).

Corci Zeydan, Küçük Mabeyn Köşkünü anlatırken, birkaç basit basamakla girişi olan konak girişinde sade bir kapı olup, küçük bir alana, oradan da düzensiz bir şekilde koridorlara ve odalara açılır. Saraya girdiğinizde küçük bir mermer masa dikkatinizi çeker. Ayrıca büyük bir masa ile büyük bir oda ve tavandaki desene oyulmuş zeminde tek bir kilim, dolaplar ve ısıtma için bir soba bulunan bir yemek odası bulunmaktadır. Âsitane (İstanbul)'deki odalar, sert kış soğuğu nedeniyle bu tür sobalardan yoksun değildir, ancak değerleri yapıldıkları malzemeye bağlıdır. Bu odadaki dolaplardan biri ince işçilikle yapılmış bir piyano şeklinde olup, İmparator Guillaume, arkadaşı Sultan Abdülhamid'e hediye etmiştir. Sultan Abdülhamid, görevden alındığını duyurduklarında bu odada bir sandalyede oturmaktaydı (Zeidan, 2017: 44).

Sarayda yazı masası üzerinde kağıtlar, mürekkepler ve kalemlerin bulunması, bir iş ofisi gibi intiba vermektedir. Oda'nın içinde küçük bir kasa vardır. Bu kasada Ali Kemal'in İttihat ve Terakki Cemiyeti aleyhine Abdülhamid'e sunduğu raporlar vardı. Saf camdan yapılmış bir sandalye ve masa bulunmaktadır. Abdülhamid'in şimşek çaktığında bu sandalyeye oturduğu söylenirdi, Yıldırımından korunması için çünkü camın kötü bir elektrik iletkeni olduğu bilinmektedir. Başka bir odada ise içi ateşli silahlarla dolu şeffaf kristalden yapılmış bir dolap vardı. Dolabın içinde yıldızlı, tabancaları ve güzel bir geometrik desende düzenlenmiş birkaç hançeri içeriyordu. Ayrıca, para koymak için birkaç demir sandık, birkaç piyano çeşidi, Her odada bir termometre, bir barometre ve bir saat bulunmaktadır. II. Abdülhamid'in kıymetli, ahşap, altın kaplamalı, altın, gümüş saatlere karşı ilgisi fazlaydı (Zeydan, 2017: 45).

Halit Ziya Uşaklıgil, Küçük Mabeyn Sarayı'nı surların arkasında bir daire olarak nitelendirmektedir. Ayrıca, dairenin iç mekanının da kıymetli halılar, tablolar ve altın varaklı yeni stil mobilyalarla döşendiğini belirtmektedir. Ona göre padişah kabul merasimini burada yapmak istediği için Küçük Mabeyn Sarayı olarak isimlendirilmiştir (Uşaklıgil, 1981: 48).

Köşk, "dikdörtgen planlı olup, koridora açılan bir salon ve odalardan oluşan basit bir plan tipine sahiptir. Geniş bir giriş holü vardı. Binanın arka tarafında her iki katta büyük bir salon ve

özel daireye doğru bir koridora açılan giriş holünde üç oda bulunmaktadır. Üst kattaki oturma odası pencerelerinde çiçek dalları ile süslenmiş korkuluklu, sarmal merdiven bulunmaktadır. Doğal tarzda vitraylar ve büyük çiçek motifleri var. ” Bu alıntılar Parisli sanatçı Bonnet'in çalışmasından. İki katlı bu taş sarayın salonlarının tavanları beyaz zemin üzerine, Rokoko üslubunda altın varaklarla süslenmiştir.Tavan eteğinin bordürleri Boğazı betimleyen manzara resimleri ile süslenmiştir. Büyükelçi Münir Paşa tarafından Fransa'dan getirilen özel mobilyalarla döşelidir (Batur, 1994:523).

Corci Zeydan, cam bölmeye kesilmiş büyük bir oda olduğundan da bahsetmiştir. Yani parçalar cam kapılı büyük bir oda içinde küçük bir odadan oluşuyor. Bu odada marangozluk makineleri ve farklı şekil ve boyutlarda aletler bulunmakta, birkaç odada gördüğümüz şey, duvarda asılı, bir metre uzunluğunda ve yetmiş santimetre genişliğinde bir yağlı boya tablo vardı (Zeydan, 2017:46).

Sarayda ayrıca padişahın dışarıdan görünmeyen özel yolları ve koridorları var, ayrıca binanın çıkışlarından biri ahşap bir revakla banyoya ve özel odaya bağlanmaktadır (Erdoğan, 1966: 44).

Küçük Mabeyn Köşkü, çalışma, yemek, dinlenme, resepsiyon ve yatak odası için çok işlevli bir bina olarak kullanılırdı ve sultanın mabeynin küçük çalışma odasının bodrum katında ayrıca başka bir çalışma bürosu da vardı. Çalışma odası, iç bahçedeki yapay havuza ve uzaktaki denize bakan arka tarafta bulunmaktadır Bu ikinci büroda Abdülhamid'in büyük önem verdiği Avrupanın önemli şehirlerinde yayınlanan haftalık, aylık dergiler ve gazeteler vardı. Padişah çalışma odasına, özel ofisten koridora açılan bir kapıdan Küçük Mabeyn Köşkü'nden geçerek girer, çalışma odasının kapılarından birisi koridora, bir diğer kapı salona açılırdı. Genellikle padişah nazırları bu salonda kabul ederdi (Şehsuvaroğlu, 1952: 27).

Corci Zeydan hatıralarına şöyle devam etmektedir. “Küçük Mabeyn Köşkü'ndeki diğer resimleri dışında, herhangi bir antika veya mücevhere raslamadık. Fakat, yanlarda iki tekerleği olan dönen bir buharlı pişirici andıran, yarım metrelik bir heykele şahid olduk.Bunlar altından yapılmış ve değerli taşlarla süslü Osmanlı bayrağı, elmas hilal ve yerde kırmızı bir iskelesi var. Geminin halatları ise farklı renk ve büyüklükteki taşlarla süslenmişti. Bize eşlik eden rehber, bizi Tahsin Paşa'nın başkatib veya diğer özel kişilerle buluştuğu odaya götürdü. Göğsünde altın levha ve ('innâ fathna leke fathan mubiynâ)) ibaresi bulunan standart bir odadır. Yanında ('aman ya Rasul Allah) yazılı bir levha daha vardı. Genel olarak Küçük Mabeyn'in odalarının tamamı

değerli halılarla döşenmiş ve tavanları süslü ve yaldızlı id. Burada girişine izin verilmeyen hareme giriliyordu” (Zeydan, 2017:46-47).

Oturma odasının duvarları alçı ve boya ile tezyin edilmiş, koridorlarda bej, mavi ve pembe çiçekler olan özel olarak dokunmuş, büyük bir zemin halısı serilmiş ve büyük bir masa vardı. Etrafında kadife perdelerle kaplı hasır sandalyeler vardı. Salonda bronz avizeler, duvarlar arasında karşılıklı uzun, ince dolaplar, yanında sehpa, vazolar ayrıca salonun kapısının yanında büyük bir dolap vardı. Kapının diğer tarafında abanozdan yapılmış bir bölme vardı. İç yüzey lacivert ve ipek işlemeli gümüşten yapılmıştır. Alman İmparatoru II. Wilhelm, İstanbul'a geldiğinde, ziyaretleri sırasında İmparator, ailesiyle birlikte bu salonda ağırlanmıştır (Şehsuvaroğlu, 1954:107-108).

Küçük Mabeyn Köşkü, padişahın tahta çıkışının yıl dönümü gibi kutlamalarının yapıldığı bir mekandı (Osmanoğlu,1984:84).

İran Şahı Muzafferüddin (1900)'in Sultan Abdülhamid'in sarayını ziyareti sırasında Abdülhamid, Küçük Mabeyn'de İran Şahı ile öğle yemeği yemişti (Osmanoğlu,1984: 59).

Sultan II. Abdülhamid, 31 Mart'ta tahttan indirilene kadar daima Küçük Mabeyn Köşkü'nde kaldı. 27 Nisan 1909 Salı günü, Arnavut, Laz, Ermeni Aram Efendi ve Yahudi Karasu Efendi'den oluşan dört kişilik bir heyet, bu köşkün büyü salonunda Sultan Abdülhamid'in azledildiğini duyurmuştu (Osmanoğlu,1984: 144-151).

Böylece, Küçük Mabeyn Köşkü, Sultan Abdülhamid'in 33 yıllık saltanatının sona erdiği yer olmuştur. Sultan Abdülhamid bazı arkadaşları ile birlikte Selanik'e gitti, Selanik'e gitmek üzere Sirkeci istasyonuna sevk edilirken, askerlerde Küçük Mabeyn'i işgal ettiği Saraydaki diğer binalar gibi burası da yağmalandı (Osmanoğlu, 1984:155).

Küçük Mabeyn Köşkü'nün yağmalanması Yıldız Sarayı'nın tasfiyesini de etkilemiştir. Saray için özel olarak getirilen ve hazırlanan mobilyaların bir kısmı İstanbuldaki diğer saray yapılarına nakledildi, bir kısmı da kayboldu (Erdoğan, 1966: 44).

Cumhuriyet sonrası dönemde Küçük Mabeyn binası, Milli Savunma Akademileri ve Yüksek Komutanlık binası olarak kullanıldı. Binanın çatısı 1955 tarihinde büyük onarım görmüştür (Ezgi, 1962: 78-80).

2.1.4.5.2 Harem Binaları

Haremin genel anlamı, “harim” kelimesi "haram" kelimesinden türetilmiştir. Bir insanın koruduğu ve uğruna savaştığı bir şey demektir. Korunması gereken, dokunulmaz bir mal-mülk, evin harimi ona özel haklar, mülkiyet ve imtiyaz kazandırmaktadır. Bu anlamda harim (harem) terimi, genellikle, bir erkekler, kadınlar ve çocuklar da dahil olmak üzere aile üyelerinin ikâmet ettikleri evin bölümüne denmektedir. Yabancıların veya hane halkından olmayanların buranın kutsallığına tecavüz etmesi doğru değildir. Osmanlılar için haremın anlamı: Sarayı oluşturan üç kısımdan biridir ve bu kısımlar dış kısım, iç kısım ve kutsal kısım yani haremdir. Harem, padişahın evinin kadınlarıyla birlikte yaşadığıve hizmetçilerin de bulunduğu sarayın özel bölümü anlamına gelir (Mahlouf, 1998:10).

Osmanlı sarayının (Topkapı), bu bölümü, padişahın evine, kadınlarına ve hizmetten sorumlu olanlara tahsis edilmiştir. Yüksek duvarlar ve kalın duvarlarla çevrili olan burada, kimsenin içeride neler olup bittiğine bakmasını tamamen engeller. Böylece harem, dışında olup bitenlerden tamamen bağımsız bir hayat tarzı haline gelir. Harem bölümü birkaç köşkten (daire) oluşur, Tüm köşkler, Harem Ağa’sı tarafından dışarıdan korunan bir ana kapı ile kontrol altında tutulur ve yine onun tarafından harem ve padişah yatak odasının tüm odaları kapalı tutulur. Kapı üst tarafları ve diğer uygun mekanlar Kuran-ı Kerim’den ayetler ile tezyin edilmiştir. Ayrıca tüm kapıları iki kepenk olup, bu tarz mimari yapıya saygınlık kazandırır. Bu bölüm, padişahın eşleri veya çalışanları olsun, istisnasız herkes için geçerli olan katı bir sisteme tabidir. Padişahın hanım kızları hariç haremdeki bütün kadınlar cariyediler (Mahlouf, 1998: 11).

Yıldız Sarayı’nın ikinci avlusuna vardığımızda her iki yanında 15 cm eninde, düz şeritlerle tezyin edilmiş daha kalın kalker harem kapısını görüyoruz, Kalın, kolon arasına yerleştirilen duvara bitişik genişlikte yivli ve düz çizgilerle bezenmiş, yu varlak kemerli ,yaklaşık 5 metre uzunluğundadır, Tüm duvarları çepeçevre kuşattıktan sonra köşelerinde vazoların olduğu 90 cm yüksekliğinde korkuluklar bulunmaktadır. İkinci avluya geçince hemen sağda , Sultan Abdülhamid’in 1900 tarihinde kendisi için yaptırdığı Küçük Mabeyn Köşkü bulunmaktadır. Bu bina iki katlı olup, kargir olarak inşa edilmiştir.Boğaz görüntülerini ihtiva eden ,manzaralı bu binayı Sultan İkinci Abdülhamid, dinlenme, yemek, çalışma, yatak odası ve kabul için kullanmıştır. Fransa’dan getirtilen özel mobilyalarla döşetlenen bina, doğal çiçek kompozisyonları ile donatılmıştır. Binanın üst tarafında doğal çiçek bahçesi bulunmaktadır. Sultan İkinci Abdülhamid’in 1909’da tahttan indirilmesinden sonra, idare merkezi Dolmabahçeye taşınmıştı. Buna rağmen Sultan Vahdeddin burasını zaman zaman idare binası

olarak kullanmıştı. Sultan Vahdeddin 15 Mayıs 1919'da Üçüncü Kolordu Müfettişi sıfatıyla Mustafa Kemal'i burada kabul etmişti (Bilgin, 2013: 543).

Haremin padişah ve ailesinin sahip olduğu ve kullandığı bölümler, O döneme ait yapılar birbirine yakın ama düzensizdi (Göker, 2018: 71).

Yıldız Sarayı'nı ziyaret eden bir başka yazar gözlemlerini şöyle anlatır; “Bizi iç avluya götüren küçük bir antreye girdik. Burası ilgili binaları, parkları ile çok geniş ve ferah bir meydan durumundaydı. Sultan'ın harem halkının yaşadığı birkaç bölme vardı. Diğer odalar ise gece ve gündüz padişahın ikametgahı için tasarlanmıştı. Ortadaki meydanın iki tarafı güzelliğiyle göz dolduran özel bir bahçeyle sonuçlanıyordu (Rinzval, 1909: 885).

Ayşe Sultan'a göre, II. Abdülhamid bu saraydaki oturma odasını yatak odası olarak kullanmıştı. Hastalığı sırasında böbreklerinden kum döktüğü sırada doktor tavsiyesiyle yatak odasının kapatılmıştı. Bu odaya iki koltuk yaptırdı, kırmızı kadife kaplı olanda eşi Müşfika Hanım Efendi dinlenirdi. Sandalyeler gün içerisinde kanepeye dönüştürülmüş ve oda oturma odası olarak kullanılmıştı. Bu geniş ve havadar salon dinlenme odası olarak döşendiği için babam bu şekilde kendisini çok rahat hissettiğini söyledi. Sultan Abdülhamid, tahtından indirene kadar bu odada kalıp uyumuş, geceleri burada kitap okuma alışkanlığını edinmişti (Osmanoğlu.1984: 50, 102).

Babam geceleri odasında kitap okuttuğu için aleyhinde çok sözler söylenmiştir. Halbuki bu onun hususi hayatı ile ilgili bir şeydi. Babam kitap okutturmasını şöyle açıklardı. “Gündüzleri beni meşgul eden işlerin ağırlığından kurtulmak, zihnimi başka taraflara çekip düşüncelerimi defetmek ve rahat uyuyabilmek için her gece odamda kitap okutuyorum. Okuttuğum eserler ciddi olursa büsbütün uykum kaçıyor. Onun için bir takım romanlar tercüme ettiriyorum,” der ve gülerek ilave ederdi. “küçüklüğümde dadım bana ninni söylerdi. Şimdi de okunan kitaplar aynı tesiri yapıyor. Esasen yarı dinliyor, yarı dinlemeden uykuya dalıyorum. İşte benim uyku ilacım budur” (Osmanoğlu.2013:36).

Osmanlı teşkilat sistemi genellikle hiyerarşik bir düzene bağlıdır ve bu düzen Osmanlı sarayında haremin derece ve işlevlerinin düzenlenmesinde de dikkate alınmıştır. Harem içindeki kadın cariyeler iki kısma ayrılır: Birincisi padişahın hanımları, ikincisi ise hizmet ve yönetimden sorumlu olanlardır. Padişahın annesi harem kadınlarının en üstünde olandır, Sonra padişahın eşleri, sonra haremde bulunan diğer kadınlar daha sonra cariyeler, hizmetten ve evden sorumlu olanlar ise başka bir işle meşgul olurlardı, Ayrıca burada padişah hazinesinin baş yöneticisi, şefler, vekiller, cariyeler gelir. Bu düzen hiyerarşik teşrifat çerçevesinde yürütüldü.

Bu derecelerin her biri için müdür ve yardımcıları vardır ve bunların en yüksekte en aşağıya kadar değişen dereceleri vardı. Bu dairenin dışışleri hizmetine gelince, hiyerarşik rütbeleri olan bir dizi görevliye emanet edilmiştir, Bunlardan birine "Ağa" denir. Bunun görevleri, haremin haricinde olan ilişkisini düzenlemektir. Bu ağaların başında “ Darüssaade” olarak da bilinen idareci bulunmaktadır.Darüssaade Ağası Osmanlı teşrifatında sivil teşkilattaki bir bakanınkine eşdeğer yüksek bir rütbeye sahiptir. Haremin hariçteki ilişkilerini düzenlemekten birinci derecede sorumludur, Hareme girdiğinde cariye'nin nasıl bir konumda olabileceği, zekasına ve güzelliğine göre belirlenir. Bu da onu padişahın hazinesinden sorumlu baş sorumlu oluncaya kadar harem görevlilerinin saflarına yükselmeye hak kazandırabilir, Şans ona gülümseyebilir ve bir cariye, çocuk doğurur ve yetiştirirse padişahın zevci olur (Mahlouf, 1998: 12-13).

Yıldız Sarayı'nın kuzeydoğu kesiminde, iki ayrı Kadın Efendi Daireleri, Hazinedar Usta Dairesi ve Cariyeler Dairesi, bulunur. Hünkar Dairesi, Kızlarağası Köşkleri ve Musahipler Dairesi gibi diğer daireler bir avlu ile bunların karşısında bulunmaktadır. Cariyeler Dairesi bu dairelerin en sağında bulunmaktadır. Bu dairenin ön cephesinde ahşap bir geçit bulunur ki Sultan Vahdeddin döneminde yanan hususi daire'nin bahçesine açılmaktadır. Bu dairenin önünde iç bahçeye açılan ayrıca bir kapı yer almaktadır. Cariyeler Dairesi'nin sağında bulunan Hazinedar Usta Dairesi oldukça küçük ve oldukça sade bir özelliğe sahiptir (Demirel, 1998: 96-97).

İki katlı herimin tüm yapıları Bağdadi üslubunda inşa edilmiş, tavanları kalem işi ve oldukça güzel çizimlerle süslenmiştir. Sahnenin yanında cariyeler bölümü yer almaktadır (Batur, 1994: 524).

Osmanlı sultanlarının özel hayatlarını geçirdikleri ve yaşadıkları yer olan hareme, doktorların dışında dışarıdan her hangi bir sivil veya resmi görevlilerin girmelerine müsaade edilmeyen yerdi. Aslında Osmanlı'da sarayda, konakta veya bir başka yerde ev ortamı haremlik ve selamlık olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Valide sultanlar ve şehzadelerin, sultanların gözdelelerinin hayat sürdükleri harem dairesinde geçen yaşantıların nasıl cereyan ettiği bir sır olarak kalmaya devam etmektedir.Haremde cariyeler sıkı bir disiplin altında Osmanlı görgü kurallarına göre yetiştirilirdi. Kendilerine görevlendirilen hanımları tarafından hizmete aşına kılınarak yetiştirilen cariyeler, evlenme çağına geldiklerinde oğullarını konaklardan kız almayı tercih eden aileler tarafından, hanımlarının isteği ile evlendirilmekteydi. Bu âdete “çırak çıkarma” denilmektedir. Haremde kadınların teşrifatlara dayanan ziyaretlerin bir takım kuralları vardı. Harem kadınları gezmeye gidecekleri zaman, harice çıkacaklarından ayrı bir haz ve heyecan alırlardı. Bahar ayları gelince “hanım iğnesi” denilen kayıklarla geziye gitmeyi ipele

çekerler ve günlerce bu gezi için hazırlık yaparlardı. Pikniklerde seyyar portatif şemsiyeler açılır, ve perde gerisinden, meddahlar ve orta oyuncular temaşa edilirdi. Harem hayatı yaşamak, ayrı bir özelliğe sahip ve her şeyden önemlisi bir kültür anlayışı ve yaşayış biçimiydi. Yüzyılda toplu taşıma araçlarının ortaya çıkmasıyla, bu araçlara müşterek binmeler başladı Araçlarda bile harem kuralları geçerli olurdu. Bu kurallara uymayanlar taşralı olarak değerlendirilir ve ayıplanırdı.1926 tarihinde kabul edilen Türk Medeni Kanunu gereğince harem hayatı da yasaklar arasına girmiş oldu.

Harem hayatının değişmez kuralı, cariyelerin katı bir rejim altında görgü kurallarına göre yetiştirilmesi idi Bir eğitim kurumuydu. Kocalarına hizmet etmek üzere yetiştirilen cariyeler, evlenme çağına gelen oğulları için saraylardan kız almayı tercih eden ailelerin oğullarıyla evlendirilirdi. İstanbulda yaygın olan bu adet, Buna "çırakları yerinden etmek" deniyordu. Herim hayatını bu kadar canlı kılan, kadınların birbirini ziyaret etmesidir. Protokole dayalı olan ziyaretlerin kendi kuralları vardı. Bu arada cariyeler piyano veya ud çalarak ruh halini neşelendirirdi. Birbirlerini ziyaret etmek bir yana herim kadınları en çok yürüyüşe çıkmamanın heyecanını yaşıyorlardı. Genel olarak ilkbaharda kadınlar, "hanım iğnesi" adı verilen tekneyle piknik günleri için hazırlanırlar (Karadoğan, 2012: 219).

Padişah kadınlarının haremdeki düzeni şöyle sıralamak mümkündür :

A - Padişahın Validesi: Haremin dairelerinin başkanı konumundadır, ama bu başkanlık ona harem sistemine müdahale etme hakkını vermiyor. Harem içinde ve dışında görevi, harem sistemini bozma hakkını vermez. Valide , Avrupa saraylarındaki kraliçenin mukabilidir. Avrupa konseptinde kraliçedir. Kendisine "Sahibahü'd-Devletü's-Sahibe'l-Esma" ünvanı ile hitap edilmiştir, Bunlar padişahın kızlarına hitap edilen unvanların aynısıdır. Kendisine hizmet etmek ve ikamet ettiği dairenin işlerini yürütmek için özel bir dairesi ve farklı rütbelerde birkaç hizmetçisi vardır, Aynı zamanda kendisine nakdî tahsisatlar yapılırdı. Bu tahsisat doğrudan darphane tarafından kendisine ödenir. Osmanlı padişahları annelerine büyük saygı gösterirdi, Bir kısmı da büyük nüfuz kazanarak devlet işlerine karışmışlardır. Özellikle padişah genç yaşta tahta çıktığında, valideler devlet işlerine çeşitli derecelerde karışmaya devam etmişlerdir (Mahlouf, 1998: 13-14).

B - Sultanın Eşleri: Padişahın gözdesi olan ve çocuk doğuran kadın demektir. Bunlara On sekizinci yüzyıla kadar takma adı Haski denirdi. Daha sonra "Sultan Hanım" (Kadın Efendi) denmeye başlanmıştır. Karısına "yanılmazlık" (İsmetlü) kelimesiyle hitap edilir, Padişahın kız torunları için aynı unvan verilmektedir. Padişahın eşlerinin özel rütbeleri ve dereceleri vardır,

Birincisine başkadın efendi, sonra ikincisine ikinci kadın, sonra üçüncüsüne üçüncü kadın, denir ve eşlerin sayısı dördü geçmez. Bu düzenleme, her birinin kademini gösterir. Çoğu durumda, padişahın karısı haremdeki kadın kölelerden biridir. Padişahın evliliğinin sadece kadın kölelerle sınırlı olduğu yerler Sultan Selim döneminden bu yana İkinci Sultan Osman hariç, evlilik sözleşmesi yapıldığında Kızları Ağası vekalet etmektedir. Padişahın eşi veya hanımlarından biri olmak için hareme girdiğinde seçilen cariyeye haremde herhangi bir görev verilmez, aksine, tüm itina ile onun yetiştirilmesine, ve İslam dininin kurallarının öğretilmesine gayret edilirdi. Harem âdetleri, hadisler, ayetler, edebiyattan ve musikiden dilediği kadar öğrenebilecekleri öğretilirdi (Mahlouf, 1998: 15-16).

C- Ebeler: Bunlardan bir tanesine “İkbal” denir, Eşlerden sonra gelirler. takma adı “Hanım”dır. Osmanlı haremdeki ilk ebe "Fatıma Şahin Hanım"dır. Her Sultan'ın ebesi olması gerekli değildir. Bunların en eskisine baş yetiştirici “Baş İkbal” denir, Sonra ikincisi, sonra üçüncüsü vb, Sultan onlardan biriyle evlenebilir, Sonra eş mertebesine yükselir ve “Kadın” olur, Aynı haklara sahip olur ve eşlerin düzeni açısından sonuncu olur, Ebelerin çoğu Çerkes idi, zekaları ve güzellikleri nedeniyle, haremde kendisine özel bir bölme tahsis edilir, ona hizmet edecek birkaç hizmetçisi bulunurdu. Lüks kumaşlardan elbiseler giyer ve kürk giymesine izin verilirdi. (Mahlouf, 1998: 16-17).

D - Cariyeler: Bunlardan birinin adı “Gözde” denir ve bunlar padişahın hazinesinden (Darü'l-Hazine) sorumlu olanlar rütbesindeki cariyeler arasından seçilir, padişaha doğrudan hizmet vermekle görevlendirilirler, Bir cariyeye yetiştirilmesinden bir eş olmak için yükselme imkanı vardır (Mahlouf, 1998:17-18).

Saray çevresi, padişah ailesinin yaşadığı bir yer olmanın yanı sıra, kadınların padişah ailesinin bir parçası olmayı öğrendiği bir kurumdu, Bunlar, aile için hizmetçiler ve saray halkı için günlük işlerin yöneticileri konumunda olurlar. Osmanlı seçkinlerinin eşleri olmak için, sarayda her zaman zorunlu davranış kurallarına uyulurdu. Tüm faaliyetler buna göre yürütülür, sultanın kendisi bile bu kurallara bağlıydı, Örneğin, eşlerini asla hatasız bir role göre kabul etmek zorundaydı, Padişahın özel dairesinin etrafı sessizlik kuralının hakim olduğu bir mekan olurdu. onun uygulayıcısıydı, Hatta bazı batılılar bu nedenle saray mekanlarını manastıra benzetmektedirler (Sincer, 2014: 97).

Yönetim ve hizmet işlerinde saray içerisinde hizmette bulunan kadın hizmetliler için teşrifat kurallarına uygun bir düzenleme bulunmaktadır, Dereceleri ve terfileri, ayrıca kariyer basamaklarında mevcut dereceye göre belirlenen nakit maaşları da vardı. Onlar da emekli

olurlar ve haremde kendilerine hizmet sonu maaş bağlanırdı, Her birinin çalışma sürecinde bir uzmanlığı ve belirli bir görevi bulunmakta ve her biri alt seviyedekilerden sorumludur (Mahlouf, 1998: 18).

E – Kathüdâ Hatun: Tecrübesi, bilgisi ve yetiştirilmesi nedeniyle padişah tarafından atanan en yüksek dereceli saray dairelerinin yöneticisidir ve saray dairelerindeki tüm törenleri yönetir ve kadınlara nasıl davranılacağını öğretir (Singer, 2014, s. 133).

F- Saraydaki İdari Personel: Sarayda görev yapan kıdemli hizmetçiler, saray ailesinin kadınlarından sonra yer almaktadır. Bunlar sultanın kişisel hizmetkarları olarak, aşağıdaki isimlerden oluşmaktadır:

Hazinedar Başı (Hazine Reisi): Saraydaki Enderun ağalarının ileri gelenlerinden birisine verilen addır. Hazinedarbaşı görevi kapı ağalığı, kilercibaşılık ve saray ağalığı ile birlikte II. Murad tarafından kurulmuştur. Fatih Kanunnamesi'nde de "hazinebaşılık"dan söz edilmektedir. Hazinedarbaşı, çalışanları yönetir ve özellikle hazinenin muhafazasına özen gösterirdi. Diğer bir görevi de padişahın seccadesini muhafaza etmektir. Sarayda sultan, kadın ve ikballerden sonra en büyük nüfuz sahibiydi. Adeta haremde kadın sadrazamı sayılırdı. Merasim günlerinde hazinedar ustalara mahsus altın kordonla mührü hümayunu boyunlarına takarlardı. Hazinedar usta ölünce yerine geçene bu mühür teslim edilirdi. Sultanlar ve kadın efendiler bile bazı hususlarda ona danışarlardı. Elbiseleri büyük etekli ve alaturkadır (Osmanoğlu, 20123: 85-86)

2- Çaşnigirbaşı (Padişahın Yemeklerinden Sorumluların Reisi): Osmanlı hükümdarının yemeklerinin tadına bakmakla görevli olan kişi. Aşçının yapmış olduğu yemeklerden hükümdar yemeden önce çaşnigirbaşı yemeğin tadına bakardı.

3- Cameşüyan Usta (Çamaşırhaneden Sorumlu Usta): Sarayda padişahın elbiselerini yıkamakla görevlidir, Sultan II. Abdülhamid döneminde padişahın elbiseleri gümüş bir lavaboda yıkanır, Saray bahçesinde sadece padişahın çamaşırları kurutması için ipler çekilir ve ardından ütülenir. Çaaşında bulunurdu. maşırlar yıkanırken usta daima başında bulunurdu. Kalfaların hepsi beyaz giyerlerdi. Yıkanan çamaşırlar büyük sepetlere konup bahçede yalnız padişahın çamaşırlarına mahsusu direklere gerilmiş iplere asılırdı (Osmanoğlu, 20123: 87)

4- İbriktar Başı: Kemdisine yardımcı olacak diğer görevlilerle birlikte padişahın ıbrık, leğen ve havlularından sorumluydu, Padişah abdest alırken veya sadece yüzünü veya ellerini yıkarken ıbrıktan su dökerler. Vaktiyle bu şöyle yapılırdı. Bir kalfa diz çöküp tek dizi üzerine leğen

koyarı diğeri ıbrıkla suyu dökerdi.Diğeri biri havlu tutar, ern küçüğü de sabun tabağı tutardı (Osmanoğlu, 20123: 88)

5- Berber Usta (Berberlerin Reisi): Yardımcıları ile birlikte Sultan'ın traş aletlerinden sorumluydu.

6- Kahveci Başı (Sultanın Kahvesini Hazırlayan Reis): Yardımcıları ile birlikte kahve hazırlıyor ve padişaha ikram ediyordu, Bayram günlerinde hizmetçilere ve gelen misafirlere padişahı selamlamak için kahve ikram edilirdi (Osmanoğlu, 20123: 88)

7- Kilerci Başı (Kiler Reisi): Padişah için taze veya kuru meyvelerden hazırladığı suyu kilerde saklardı. Yardımcıları ile birlikte bundan sorumluluğu olup, Sultan'a yiyecek ve içecek ikram ederlerdi. Aynı zamanda padişah yemek yerken sofrada duruyordu.

8- Hastabakıcılar Ustası (Sağlık Görevlilerinin Reisi): Saray yerleşkesinde sağlık personelinin başındaydı.

9-Ebe: Birçok ebe saray çevresinde doğum vakalarına nezaret ederdi.

10-Dadı : Padişahın oğullarının (şehzade) her birine, annesine yardım etmesi için çocuğu büyütmele sorumlu bir dadı ve büyük bir hizmetçi sağlardı, Dadılara saray çevresinde çok saygı duyulur ve zamanı geldiğinde büyük devlet adamlarıyla evlenirdi. (Sincer, 2014: 133-135).

11-Katibe Kalfalar: Sarayın eskilerinden, iş ve teretip-düzeni bilenlerden seçilirdi. Bunlara da baş katibe, birinci katibe, ikinci katibe gibi isimler verilirdi. Bunlar uzun etek giyerler, saç takarlar, salta giyerlerdi. Ellerinde mücevherli baston bulunurdu. Sarayın özel işleri ondan sorulurdu. Saç takar, uzun etekli entari giyerdi (Osmanoğlu, 20123: 87)

12- Çeşniyar Usta: Sofra takımlarına bakardı ve maiyetinde kalfalar vardı.Öldüğünde yardımcıyı yerine geçerdı (Osmanoğlu, 20123: 86).

13- Hastalar Ustası: Vaktiyle Topkapı Sarayı'nda bir hastahane ve bir de hastalar ustası vardı. Sarayda kim hasta olursa, oraya götürülür ve tedavi edilirdi. Hastabakıcılara “nineler” denirdi. Nitekim sultan Abdülaziz zamanında bir kolera hastasına bu hastahane de bakılmıştı (Osmanoğlu, 20123: 88)

C-Cariyeler: Aralarında yeni, deneyimsiz kızlar ve sıradan hizmetçiler olurdu. bütün günlük işleri yaparlardı. Yemek hazırlamak, çamaşır yıkamak, soba yakmak ve daha fazlası. Haliç ve Marmara Denizi'ne bakan çok geniş odalarda yaşarlardı. Odalar bazen yüz kişiyi

ağırlayabilecek kadar büyüktür, kızlar aynı odalarda kalırlardı. Ahşap sedirler üzerinde kaba yataklarda yatarlardı. Herhangi bir sorun yaşamamak için her on kızdan biri olgun bir hizmetçiyle yatardı. Fenerler bütün gece yanar, ek olarak kızlar saraya getirilir getirilmez, onlara İslam'ın temel ilkeleri ve ibadetleri öğretilir. Saray hanımları ve Sultanlar, dini çocukluklarından itibaren öğrendikleri için tüm dini görevleri büyük bir titizlikle yerine getirirlerdir. Ve bütün cariyeler Türkçe konuşmayı öğrenirler fakat büyüleyici güzelliklere padişahın cariyeleri olabilmeleri için Türkçe okuma yazma da öğretildi, şarkı söylemeyi, oyun oynamayı, dikiş dikmeyi ve dokumayı öğrenirlerdi. En önemlisi, onlara sarayın görgü kurallarını öğrenir, padişah ile evlenmesi beklenen kızlar padişaha bağlılığı öğrenirlerdi. (Senjer, 2014:137).

2.1.4.5.3 Kızlar Ağası

Osmanlılar'da Dârüssaâde ifadesi padişahların ve ailelerinin ikametgâhı olan Topkapı Sarayı'nın Harem Dairesi için kullanılırdı. Kızlar Ağası, padişahın hanımları, çocukları ve câriyelerinin yaşadığı bu yerin kendine has bir teşkilâtı ve görevlileri vardı. Buranın her türlü hizmetiyle uğraşan ve Dâade Ağasırüssaâde ağaları denilen bu görevliler, padişaha ve ailesine yakınlıkları sebebiyle Osmanlı siyasî tarihinde önemli roller oynamışlardır (Paşa, 2020, s. 56-57, İhsanoğlu, 1991:166-167).

Yıldız Sarayı'nda ismi "Darüssaade Ağası" olan kızlar ağası vardı. Bütün Araplar buraya bağlıydı. Darüssaade Ağalığı Kanuni Sultan Süleyman zamanında tesis edilmişti. Osmanlı sarayında Silahtar Ağalığı ile Darüssaade Ağalığı bütün erkan ve çalışanların üstünde olduğu gibi, devlet teşrifatında sadrazam ve şeyhülislamdan sonra gelen bir memuriyet idi. Kızlar ağası hareme ait bütün görevlere nezaret ederdi. Eskiden kızlar ağasına büyük ağa denirdi. Bunların kendilerine mahsus üniformaları vardı. Her sene Hicaz'a giden surre-i hümâyunun hazırlanmasına nezaret ederlerdi. Surre-i hümâyûn hareket edeceği gün kızlar ağası üniformasını giyer, eline asasını alır, surrenin önünde giderdi. (Tahsin Paşa, 1999:139-140).

2.1.4.5.4 Şale Köşkü

Yıldız Sarayı müştemilatı içinde yer alan Âlâ Köşkü, adı Fransızca " ale " kelimesinden türetilmiştir, Al (ale) ise "Alplerdeki çoban barınağı ve köylülerin meskeni" için kullanılan bir kelimedir, Ancak zamanla "dağlarda ahşap bir ev veya İsviçre dağ evleri dinlenme evi"

anlamını aldı. İlk yapının kesin tarihi ve yapının mimarı bilinmemektedir. İkinci kısım 1889 yılında baş mimar Sarkis Balyan tarafından tasarlanmış ve inşa edilmiştir. Alman İmparatoru Wilhelm ve İmparatoriçe'nin İstanbul'a gelişi nedeniyle kısa sürede yapıлып tefrişatı yapılan ve teşrifat dairesi olarak bilinen köşk için toplam 107.000 kuruş harcanmıştır. Bu bölümün tamamlanmasından hemen sonra Nicolaki Calva, birinci bölümdeki hamamın üzerine yeni bir salon inşa etti. 1889'da üçüncü bölüm ise çeşitli etkinlikler için inşa edildi. 1898 yılında İtalyan mimar Raimundo d'Arco tarafından yapılan son çalışmalarla köşk bu bölümle bugünkü halini almıştır (Batur, 1994: 132-133).

Şale Köşkü'nde Padişah II. Abdülhamid, yabancı ülkelerden temsilciler kabul eder ve onları ziyafetlerle ağırlardı. Alman İmparatoru II. William'ın ilk ziyareti vesilesiyle köşk genişletildi ve diğer dairelere ve hareme bağlandı (Osmanoğlu, 2014:39).

Corci Zeydan, Yıldız Sarayı müstemilatı içinde yer alan Şale Köşkü'nü şöyle anlatmaktadır. "Yıldız'ın en lüks köşklerinden olan Şale Köşkü, on yıl önce Almanya İmparatoru'nun ziyaretini kutlamak için Abdülhamid tarafından yaptırılmış ve bunun için yaklaşık iki milyon pound harcanmıştır, Yıldız'ın harici bahçesinde yer almaktadır, Solunuzda çit, sağınızda ise doğayı en basit haliyle temsil eden uzun, kucaklayan ağaçlardan oluşan bir yarı orman var, Sanki kimsenin elinin olmadığı bir vahşi doğada büyüyor gibi. Saraya vardığımda, önünde düzenli bir yol bulunan, geometrik şekilli ağaçların olduğu bir bahçe gördüm, Bahçıvan onları sabah ve akşam makasla düzenlerdi. Bu parkta musiki kapısına kadar yürüdük ve görkemli. mermer basamaklarla yukarı çıktık., Oradaki merdivende yaldızlı korkuluk sütunları vardı Her iki tarafata bulunan odaların yanında giriş, bulunmakta ve burada en önemlisi sağda olan muhtemelen 40 oda mevcuttur. Bu odalarda güzel halılar, süslü perdeler, yaldızlı sobalar, büyük aynalar, her şekil ve büyüklükte saatler vardır, Altın işlemeli siyah ahşap bir kabine yerleştirilmiş kuş şeklinde bir saat dahil. Bazı odalarda küçük kilitli dolaplar veya kitap bölmeleri bulunmaktadır, Bazılarında, Elise Rickley'in Fransızca dilindeki kitabı (Genel Coğrafya) 19 büyük cilt, Güzel yaldızlı kırmızı ciltleme, başka bir odada Fransız bilim adamı Gisot'un bir kitabı (Avrupa'da Kentleşme Tarihi) var, başka bir odada, Plutarch'ın yazıları, duvarlardaki çizimlerden başka, bazı camilerin veya bazı bölümlerinin resimleri göze çarpmaktadır. Bir diğer odanın birinde Guillaume II'nin heykelleri var. en lüks salon ve tören odaları, 30 metreye 15 metre ebadındadır. Zemininde hepsi tek parça, açık altın renginde güzel bir halı vardır ve tavanına çok güzel yaldızlı bir kitabe işlenmiştir. Pencereerde, kenarları yaldızlı kıvrımlı kornişlerden sarkan ağır ipek perdeler vardır. Bazıları duvarın içinde, bazıları öne çıkan şömineleri vardır ve güzel porselendir. Bu sobaların arasında, sarayın diğer odalarına

açılan kapılar vardır. Sobalarda altın şamdanlar ve her şamdan yanında bir saat vardır. Kapıların arasında ve üstlerinde duvara boyanmış güzel yağlı boya tablolar bulunmaktadır. Bahçeye bakan duvarlar üzerinde perdeler, üstlerinde de yıldızlı kornişler var, Ortasında bir masa ve pencerelerinde panjur bulunan küçük yuvarlak bir odadan oluşmaktadır. Bahsi geçen salonun zemininde üzerinde fil dişi olan büyük bir masa yer almaktadır (Zeydan, 2017: 48-49).

Doğu Dairesi profesörlerinden Peder Louis Renzival, Yıldız Sarayı'nı ziyaret ettiğinde Merasim Sarayı'nı anlatırken, "masaların üzerindeki değerli saatler, sağlam şamdanlar ve lüks aynalar ve benzeri gibi eşyalar Batı'nın eserlerinden ve mobilyalarından ödünç alınmıştır. Kilimlerinden biri, yalnızca üç veya dört kareye ulaşıyorsa on bin frank değerindedir. 100 metreyi aşan halıya ne dersin. Duvarlarından birinde, padişahın elçileri görmeden gelmesini beklediği bir top vardır. Kapının yan tarafında ise iki kilim vardır. Abdülhamid'in her ikisi de oymalarla süslenmiş ve mücevherlerle süslenmiş bakanlarıyla şura konseyleri düzenlediği büyük odalar" (Ranzvall, 1909: 887-888).

Köşkün bodrum katında ısıtma odası ve mutfak, bodrumda ise küçük odalar ve koridorlar vardı. Bir de zemin katta köşk için bakım odaları vardı, Üst kat toplantı, ağırlama ve servis alanları içindir. İkinci bölümde bir daire Sarkis Balyan tarafından özellikle Alman İmparatoru ve İmparatoriçe için döşenmiştir. Burada dört büyük salon bulunmaktadır, Köşk odaları çalışma odası, yemek odası, yatak odası, misafir odası ve karşılama odası gibi fonksiyonlara göre ayrılarak kullanılmaktadır. Kabul salonu, çalışma odaları ve yemekhane üst katta inşa edilmiştir (Gezgör ve Irez, 1993: 24-23).

Teşrifatlar için her salon farklı ülkelerin dekorasyon tarzına göre döşenmiştir. Bu salonlar Arap tarzı, İngilizce işi, Fransız ve Alman tarzı ve değişik toplumların sanatlarını yansıtmaktadır (Said, 1994: 44).

Köşke giriş, önden üç büyük basamak ve kuzeyden büyük bir merdivenle sağlanmakta, katlar arasında ahşap merdivenler, merasim salonunda ise mermer merdivenler bulunmaktadır. Bu merdivenlerden çıkılarak ulaşılan salon, törenler, resepsiyonlar ve musiki için tahsis edilmiştir (Gezgör ve Irez, 1993: 26).

Bu köşk birçok önemli kutlama ve etkinliğe ev sahipliği yapmış ve birçok misafiri ağırlamıştır. İran Şahı Muzafferüddin, ziyareti sırasında yaklaşık bir hafta bu sarayda kalmıştı (Osmanoğlu, 1984: 59).

Meşrutiyetin ilanından sonra, Sultan II. Abdülhamid, akşam yemeğine ev sahipliği yaptı, 31 Aralık 1908'de vükelâ heyeti, elçiler, köşkte meşhur Mabeyn Salonu'nda elçiler, meclis üyelerine ziyafet verdi. Bu ziyafet, padişahın onlarla aynı sofrada yemek yemesi için önemliydi ve ziyafeti en ince ayrıntısına kadar bizzat kendisi hazırladı. Büyük ziyafet salonunda misafirler için at nalı şeklinde bir masa olup, padişah bu sofranın iki ucunun birleştiği bölümün sonunda oturuyormaktaydı. Her iki yanında, meclis başkanı ve sadrazam oturmaktaydı (Osmanoğlu, 1984:139).

Sultan II. Abdülhamid'in 1909'da tahttan çekilmesinden ve Selanik'e gönderilmesinden sonra sayım yapmak için heyetler oluşturuldu. Şehremeni Hazım Bey, Halil Edhem Bey ve Hasan Bey gibi kişilerden oluşan bir heyet sarayda nüfus sayımı yapmakla görevlendirildiler. Önce Mabeyn Dairesi'nin kapısı, sonra Şale mühürlendi. Teker teker sayım işinin içinden çıkılamayacağı anlaşılınca, sayım yapılmadan doğrudan doğruya Hazine-i Hassa'ya devredilmesi düşünüldü ve uydulama bu şekilde icra edildi (Gezgör ve Irez, 1993:30 vd.).

Oda ve salon kapılarına numaralar Cumhuriyet döneminde verilmiştir. Oda vew salonların döşeme işleri sonraki dönemlerde korunamamıştır. Şale Köşkü'nün odalarında bulunan büyük şamdan, kibritlik, gibi gümüş eşyalar ve tablolar daha sonra Dolmabahçe'ye taşınmıştır. Ala sarayındaki mobilyalar ve mobilyalar orijinal yerlerini ve koşullarını korumuştur. Çünkü yıllar içinde farklı yerlere taşındılar. Örneğin 1909 yılında süit odalarda bulunan gümüş şamdanlar, kibritlikler ve masalar gibi eşyaların çoğu Dolmabahçe Sarayına taşınmıştır, (Gezgör ve Irez, 1993:35).

Şale Köşkünde denize nazır Sırmalı Salon, kabul salonu olarak kullanılır ve buradan tören salonuna geçilir. Tavanı beyaz zemin üzerine altın sırmalı takımlar bugün Dolmabahçe Sarayı'nda 49 numaralı salonda muhafaza edilmektedir. Deniz yönündeki bir başka odaya, Yaz Odası'na gelince tavan, yer döşemesi ve duvarlar tamamen Rokoko süslemeleri ile tezyin edilmiştir. İkinci Abdülhamid'a ait olduğu bilinen ve bugün Beylerbeyi Sarayı'nda olan yazı takımları bu odanın özel eşyalarındandır. Rokoko üslüplü çini soba İçveç malıdır. (Gezgör ve Irez, 1993:42).

Büyük Yatak Odası, kumaş kaplı duvarları ve tavan süslemeleri ile ayrı bir özelliğe sahiptir. Mavi zemin üzerinde yıldız motifli ipekli Hereke kumaşı ile kaplanmış bir mobilya takımı mevcuttur. Salonun köşelerinde bulunan 12 ve 13 numaralı yatak odaları atlas kumaş kaplı duvarları XIX. Yüzyıl yatak odası anlayışının özelliği intibasını vermektedir (Gezgör ve Irez, 1993:44-45).

2.1.4.5.5 Yıldız Camii (Hamidiye)

Sultan Abdülhamid tarafından inşâ edilmesine rağmen daha çok Yıldız Camii olarak bilinmektedir. Sultan II. Abdülhamid 1876'da tahta çıktığında Dolmabahçe Sarayı'nda kaldıktan sonra Yıldız Sarayı'na taşındı ve buraya yerleşti. Biraz da ağabeyi V. Murad'ın yeniden göreve başlamasından endişesi vardı. Bunun üzerine Yıldız Sarayı'nın Koltuk Kapısı'nın önünde bulunan yüksek yere yeni bir cami yapılmasını istedi. 1881-1885 yıllarında inşa edilen caminin baş mimarı Sarkis Balyan olduğu kayıtları varsa da bu doğru değildir. Caminin mimarı Nikolaidis Jelpuylo adlı bir Rum olduğu belgelerde yer almaktadır. Caminin yapımı için görevlendirildiğinde hemen plan hazırlamış ve fotoğraflarla maketini Padişah Sultan Abdülhamid'e sunmuştu. Sultan'ın uygun görmesi ile 20 Aralık 1881 (28 Muharrem 1299) caminin temeli atılmıştır. Caminin minberi Türk ahşap sanatının en güzel örneklerinden birisi olarak kabul edilmektedir. Caminin hünkar mahfilinin sedir ağacından yapılmış olan kafesleri bizzat Sultan Abdülhamid tarafından , kendi marangoz atölyesinde yapılmıştır. 130 cm genişliğinde temel duvarlara sahiptir. Cephe kornişlerine üç sıra halinde zengin bir görünüş verilmiş,caminin girişinde bulunan taç kapının benzeri içeride mihrapta da tekrarlanmıştır (Can, 2022:540).

Corci Zeydan, Yıldız Sarayı külliyesini ziyareti sırasında camiyi "Abdülhamid tarafından içinde namaz kılmak için yaptırılmıştır" diye tanımladı. Yıldızın dış kapısının sol tarafında Büyük Mabeyn bulunmakta ve yakındır. Açık bir avluyla çevrili demir korkuluklar içinde bulunan Büyük Mabeyn bulunmaktadır. Dış korkuluk kapısının yanında dört taraflı büyük bir saate kulesi bulunmaktadır üzerinde altın su ile yazılmış (...kanet ale'l-mumnine kitabân mevkuten) ayeti vardır. Caminin giriş kapısında "selamün eleykum tibtum fedhuluha halidîn} ayeti yer almaktadır. Kapıdan girdikten sonra mihrapta (külemâ dehale aleyhâ Zekeriyya el-mihrâbe) ayeti yer almaktadır. Caminin çatısı ahşapla örtülü dört sütun üzerine bir kubbedir. Yukarıda duvarların çemberinde Allah, Peygamber ve sahabelerin isimleri yazılmıştır. Şöyleki; Kubbe göğsü ön tarafta, Allah ve Muhammed, sağda Ebu Bekir, Osman, Hasan ve Saad, solda Ömer, Ali ve Hüseyin isimleri yer alır., Kapının üstünde üzerlerinde hikmetli sözlerin bulunduğu iki bölme vardır, Kubbenin tepesinde de içinde kûfi yazılı bir kitabe ve ayrıca tavana yakın duvarın etrafında yaldızlı ayetler tezyin edilmiştir (Zeydan, 2017:49-50).

Abdülhamid, Cuma günü namaz kılmak için mabeyn kapısı ile cami kapısı arasında, yanında devlet erkanı olduğu halde ata binerdi. Varacağı mesafe bir kilometreyi geçmezdi. Nazırlar ve diğer devlet erkanı onun önünde yürür ve danışmanlar huşu ve alçak gönüllülikle başlarını eğerdiler. Arabacı yavaşça arabasını sürer ve yaveran da yanda yer alırlardı. Bazıları,

iki atın çarpıp halifeye zarar vermesinden korkarak, hareketini dengeleyene kadar arabanın tekerleklerini tutar, halifenin mescide sağ salim ulaşması için dua ederlerdi (Zeydan,2017:50).

Sultan Abdülhamid'in korkusu, kendisinden ayrılmak zorunda kaldığı durumlarda daha da arttı. Özellikle Cuma namazını kılmak zorunda olduğu Cuma günleri. Bu sırada, ani bir kurşunla vurulacağı korkusuna kapıldır, ya da arabasi bir bombanın üzerinden geçiyormuş, Yoksa arabasında saldırıya mı uğradır. Bayramda İstanbul sokaklarına çıkmak zorunda kaldığında da aynı duyguyu yaşadı, Bu nedenle, konvoyunun izlediği rota gizli tutuldu. Padişah yavaş yavaş sarayından uzak camilerde namaz kılmaktan kaçınmış ve nihayet Cuma namazını kılmak ve Hz. Peygamber'in doğum günü münasebetiyle burada yapılan kutlamalara sponsor olmak için sarayının yanına bir cami yapılmasına karar vermiştir (Hasan, 1982:28).

Tahsin Paşa anılarında Sultan Abdülhamid'den şöyle bahsetmektedir: "Padişahın dairesi ile Hamidiye Camii arasındaki mesafe kısa olmasına rağmen, Cuma selamlığı için çok sıkı önlemler almak adettendir, O Cuma günü selama katılacak ordu ve donanma subaylarının isim listeleri Cuma selamlığından önce selam tarihinden bir gün önce ilgili yere bildirilirdi. Cuma günü memurlar tarafından bu isimler tek tek kontrol edilirdi.Selamlığa gelen yabancıların arasına gizli sivil polisler yerleştirilirdi, Ardından tüm işlemlerin tamamlandığı padişaha bildirilir ve bundan sonra sultan arabasına binerdi (Tahsin Paşa, 2020: 89).

Sultan Abdülhamid'in, Yıldız Saray'ının yanına yaptırdığı Hamidiye Camii'nde Cuma namazını kıldırdığı da belirtilir (Kocabaş,2009: 21). Safsafi, Sultan Abdülhamid'in 1886 tarihinde süslemeler ve ihtişamla dolu bir cami inşa ettiğini belirtmektedir (Safsafi, 1999: 116).

Binanın temelleri kazıldı, sağlam bir zeminde 130 cm. uzunluğunda, kalın temel duvarları inşa edildi. Harem bölümünün zeminden saçaklarına kadar 100 cm idi. Daha kalın gövde duvarları, kuzey ve güneyde üç delikli ızgara ile tasarlanmış, doğuda ve batıda yedi, neo-gotik tarzda dikdörtgen pencerelerle tezyin edilmiştir. Pencerelerde, cephe kornişlerine üç sıra mokarnas ile zengin bir görünüm kazandırılmıştır. Cami girişinde yüksek bir kat bulunmaktadır. Kapı, iki büyük kanat olarak ayrı bir güzellik kazandırmıştır. Yıldız albümlerindeki binanın resimlerine göre, binanın cephesi bugün önemli ölçüde değişti, Ana giriş ve yan kanatların geniş cam balkonları kaldırılmıştır (Can, 2022: 541).

Dikdörtgen olarak inşa edilmiş haremın yüksek saçaklı bölümü son cemaat mahalli ile bütünleşmiş olarak inşa edilmiş ve kubbesi girişin hemen yanında yer almaktadır, Mihraptan uzak, kubbe kasnağına açılan on altı penceresiyle cami bol ışık almaktadır, Kubbede besmele. Necm Suresi'nin ilk üç ayeti ve Mülk Suresi tezyin edilmiştir. Bu yazılar, yarı Kufi tarzında

yazılmış, Gazeteci Ebuzziya Tevfik'e yazdırılmıştır. Kubbeyi destekleyen ayaklıklarla yükseltilmiş sekiz köşeli birer çift kolonmevcut olup, giriş yönünde ve mihraba doğru kemerlerle birbirlerine bağlanmıştır. Sütunlar taşıyıcı fonksiyonlarının yanı sıra iç mekana süsleme zenginliği ile ayrı bir güzellik vermektedir. İkinci kattaki altın süslemeli hünkar mahfili üç basamaklı bir sahanlık ile harime açılmaktadır.1885 yılı Eylül ayı sonunda hizmete giren cami, Sultan II. Abdülhamid'in saltanatının sonuna kadar önemli Cuma selamlıklarına sahne olmuştur. 21 Temmuz 1905'te Ermeni komitecilerinin Cuma selamında, II. Abdülhamid'e yönelik suikast planı Yıldız Camii önünde yapılmış ve tarihinde özel bir önemi vardır. Kutlama alanında 26 kişi hayatını kaybetmiş, elli sekiz kişi de yaralanmıştı (Can, 2022:542).

2.1.4.5.6 Tiyatro

Daha önceleri sarayda orta oyunu çok rağbet görürdü. Sultan Abdülaziz devrinde muzika-i hümayun içinde bu oyunu oynayan bir çok kimseler de vardı. Bu dönemde tTavşan, Matrak, Kalyoncu gibi oyunlarda oynanırdı. Oynayanların elbiseleri sırmalı, işlemelei gayet güzel elbiselerdi. Her oyunun kendine mahsus elbiseleri de vardı. Fakat bunlar son zamanlarda kalkmış, dağılmıştı. Babam da alafranga oyunları tercih ederdi. Bir ara Ahmet Mithat Efendi tiyatro piyesleri ve oyunları yazıp operat gibi şarkılarla oynatmaya başlamıştı. Babam muzika-i hümayunun orkestra kısmını geliştirmeye çpk gayret etti ve buradan değerli sanatkarlar da çıktı. İstanbul'a her hangi bir trup (tiyatro topluluğu) gelse elçiler tarafından haber verilir ve tavsiye edilirdi. Böylece pek çok trup saraya gelmiş çalışmışlar ve oyunlarını sergilemişlerdi. Gösteriler olduğunda babam vükelayı da advet eder, kendisi sadrazam ile oturdu. Diğer vükela da pencereler tarafına yerleşirlerdi. Sarayın diğer halkı saray tarafında otururdu. Sıcak günlerde , Harem bahçesinin Hünkar Sofası'na bakan tarafına portatif tiyatro kurulur orta oyunu veya komedi gibi oyunlar oynanırdı (Osmanoğlu,2013:74-77).

Yıldız Sarayı tiyatrosu, Dolmabahçe Saray Tiyatrosu'ndan sonra Osmanlı saraylarındaki en büyük ikinci tiyatrodur (Bilgin, 2013:543). Osmanlı tiyatro tarihi açısından da büyük önem taşıdığı kabul edilen tiyatro 1889'da inşa edilmiştir (Batur , 1994: 523).

Yıldız Sarayı tiyatrosu, II. Abdülhamid tarafından kalfa Vasilaki'nin oğlu Yanko'ya inşa edilmiştir (1889).Daha sonraları tiyatro binası pek çok opera ve tiyatro oyununun sahnelendiği yer özelliğini kazanmıştır. Salonun dar ve uzun salonun duvarları kadifeyi andıran uzun bir kumaşla kaplıdır. Tiyatronun tavanı altın işlemeler ile tezyin edilmiştir Yıldız Sarayı bahçesinin kuzeyindeki ikinci avluda yer alan tiyatro, Hünkarın dairesinin yanında cariyelerin dairesi ve

Musahip Ağalar dairesine bitişik olup, muhtemelen eskiden ahır kalıntılarının olduğu bir mekan üzserine inşa edilmiştir. Sultan Abdülhamid bir oyun izlemek istediğinde, çalıştığı ve yaşadığı binadan ayrılmadan kapalı bir şeritten merdivenlerden inerek sahneye gelebilirdi. Tiyatro bir bahçe ve bir çok locadan oluşmaktadır. Hünkar locasının yanlarında harim hanedanına ait kafesli localar bulunmaktadır. Tiyatro sahnesinin tam karşısında sultanın mahfili bulunmaktadır. Harim mahfillerinin yanlarında da vükela, mebusan ve diğer devlet erkanının seyir mekanları yer almaktadır (Yılmaz,2007: 5-6).

Batur'a göre, oyun ve konserlerin izlendiği binanın tasarımı Raimundo Darenko tarafından yapılmış, mimarın ana projesi daima korunmaya azami hassasiyet gösterilmiştir. Tiyatro binası, Valide Sultan Sarayı'na komşu olan Musahip Ağalar Dairesi ve Cariyeler Dairesi yakınında buluna neski bir ahır kalınırısı üzerine bina edilmiştir. (Batur,1994:523).

Abdülhamid, çocukluğundan beri yüzme, okçuluk, binicilik ve güreş gibi sporlara yakın ilgisinin olduğu gibi tiyatro, opera, resim gibi sanat ve güzel sanatlara da düşkünlüğü vardı. Hükümdar olmadan önce sarayda halk tiyatrosu izlemeyi tercih etse de, hükümdarlığı yıllarında özellikle yabancı tiyatro ve opera gruplarının İstanbul'a getirilmesini emrederdi. Sarayın İtalyan sanatçılarının teşvikiyle inşa edilen ve İtalyan mimar "Raymondo de Aronco" tarafından tasarlanan Yıldız Tiyatrosu'nun binası, Osmanlı İmparatorluğu'ndan günümüze kalan tek tiyatrodur, Bu tiyatrodaki Abdülhamid, ailesi ve yakınları birlikte tiyatro eserlerini izlerdi. Sarayda cuma geceleri tiyatro ve müzik gösterileri, eğlence ve diğer sanat gösterileri izlemek için tahsis edilmişti. Bu gösterilere şehzadeler ve hanım efendiler de katılırdı, Soğuk kış gecelerinde tiyatro binası mükemmel şekilde sıcak tutan merkezi bir ısıtma sistemine sahipti (Duman, 2016: 334-335).

Binanın çatıları altın varak motifler ve yıldızlarla süslenmiş olup, salonun üst tarafı U şeklinde bir revak ile çevrilidir, Ahşap bir kubbesi vardır ve üst kata döner merdivenle ulaşılmaktadır. Eşyaların çoğu Yıldız Sarayı marangoz atölyesinde imal edilmiştir (Batur, 1994: 523).

Ayşe Sultan, "Orta Oyunu" tiyatrosunun kendi zamanında sarayda çok iyi karşılandığını belirtmektedir. Aslında bu oyunun sarayda müzik grubu eşliğinde Sultan Abdülaziz döneminden beri oynandığı bir gerçektir (Osmanoğlu,1991:143-144).

Saray'da frenk oyunları oynamalarını bizzat hükümdar emretmiş ve Fransız oyunlarını Türk oyunlarına tercih ediyordu. Sultan Abdülhamid Türk müziğinin yanında orkestra bölümünü geliştirmek için çok çalıştı, Orkestra altmış müzisyenden oluşan tam bir ekipti. Bu

orkestra Sultan Abdülaziz döneminde muallim Gwatili Paşa ders verirdi. Daha sonra birçok öğretmen peşinden geldi (Osmanoğlu,1991:145-146).

Alman İmparatoru II.Willhelm, tiyatronun açıldığı 1889'da ve 1899 tarihinde İstanbul'a gelmişti. Bu ziyaretlerinde, Sultan Abdülhamid tarafından Yıldız Tiyatrosu'nda opera gösterisi izleme imkânı bul. Osmanlı başkentine gelen yabancı devlet adamlarını da ağırlayan Yıldız Tiyatrosu, döneminin pek çok ünlü sanatçısına da ev sahipliği yapmıştır. Sara Bernardt, Madam Yudith, Violette, Mösyö de Remier, Coquelin Kardeşler, Le Loin, Matmazel Suzanne Despre ve Çhaliapin bunlardan bazılarıdır. Chaliapin, Rusya İmparatoru'nun gönderdiği, imparatorluk tiyatrosunun musiki heyeti ile birlikte gelmiştir. Alman şair "Friedrich Schillern" tarafından yazılan "Haydutlar "Hırsızlar" adlı tiyatro eseri Abdülhamid'in en sevdiği oyunlarından biridir. Küçük çocuklar "Abby" komedisini daha çok tercih ederlerdi. Abdülhamid, yabancı tiyatro, opera ve müzik topluluklarının gösterilerine sarayın paşaları, büyükelçileri ve bakanları davet ederdi. Ayrıca Mısır Hidivi Abbas Helmy Paşa'nın annesi "Paşa Ana" da sarayda tiyatro eserlerini izlemeye katılmıştı (Duman, 2016: 335-336).

Sultan Abdülhamid döneminden sonra Yıldız Sarayı Tiyatrosu'nda birkaç gösteri daha yapıldı. Fakat saray sanatçıları bu gösterilere katılmadı, Şubat 1910'da yapılan gösteride kadınlar için iki gösteri yapıldı. Bu gösterilerde donanma bandosu bazı marşlar ve şarkılar seslendirdi. Sonuç, olarak bu süreçte Batı tiyatrosu faaliyetleri zayıfladı Abdülhamid'in tahttan indirilmesiyle sona erdi (Yılmaz, 2007:7 vd.).

2.1.4.5.7 Marangozhana

Sultan II. Abdülhamid marangozluğu pek bilinmeyen bir padişaktır. Hayatı hakkında pek çok kitaplar yazılmış olmasına rağmen, sultanın ustalığını gösteren iyi piyano çalma, sedef kakma, oymacılık ve marangozluk gibi maharetleri yeteri kadar bilinmemektedir.Sultan II. Abdülhamid'in marangozluğa ilgisi babası Sultan Abdülmecid döneminde başlamıştır. Onun marangozluğa ilgisi de babasının döneminde başladı. Çünkü Abdülmecid Han da marangozluk yapmış ve Halil Efendi'den ders almıştır. Bu Halil Efendi imzası dedemin marangozluk takımlarına işlenmiştir. Daha şehzadeliği zamanında Avrupa'dan birçok aletler getirtmişti (Batur, 1994:524).

Tahsin Paşa, Yıldız Sarayı ile ilgili anılarında şunları dile getirir: Sultan marangozluğa gençliğinde başladı, Tahta çıktıktan sonra Yıldız Sarayı'nda kendisi için özel bir marangozluk

atölyesi yapılmasını emretti, Avrupa'dan ağaç işleme makinelerini ve aletlerini getirtmişti. Bu atölyede marangozlukta ustalar ve yardımcıları çalıştı (Paşa, 2020: 28).

Sultan boş zamanlarında ya dairenin önünde gezinti yapar veya marangozluk hanesinde çalışma yapardı. Çincilik ve marangozluğa merakı çok fazla olduğundan, sarayda bunların ikisi ile de a fabrika kurduğunu. Burada işlenen ürünlerden, Avrupa hükümdarlarına çeşitli hediyeler gönderirdi (Osmanoğlu,1984:28) .

Silah deposunda sanayi mektebi ve marangozhanede yetişmiş birçok usta vardı silah deposunda Buradaki yabancı beylerle birlikte. sarayın kepenkleri, kapıları ve kasaları da imal ve tamir edilmiştir. Buradaki konsol masaları ve kanepeler gibi mobilyalar. Ahşap mobilyalarda mat ve parlak cilalamanın Avrupalı emsallerine göre daha başarılı olduğunu söylemek yerinde olacaktır (Said, 1994: 43).

Bu marangozhanenin dışında, sarayda çeşitli marangozhanelerin bulunduğu tahmin edilmektedir. Buralarda çoğu gayrimüslim 60 eleman, marangozhanelerde çalışırlardı. Bu eşyalar sarayda kullanıldığı gibi padişah tarafından misafirlere, ziyaretçilere de hediye edilirdi. Çok iyi bir marangoz olan. Sultan II. Abdülhamid'in de kendi eliyle yapmış olduğu masa, sandalye, dolap ve pencerelerden oluşan bir odası vardı. Padişah marangoz olduğu için bu sanat uzun yıllar sarayda büyük ilgi gördü (Osmanoğlu, 1998:18).

Sultan Abdülhamid marangozlukla ilgilenmesine rağmen, ayrıca Mehmet Efendi adında atölyenin bir de müdürü vardı. Sultan kendisinin yaptığı ve sevdiği ahşap oymalarını misafirlerine, ziyaretçilerine hediye ederdi. O kadar ki 1888'de 35 beygir gücünde bir buhar motoru ve buharla çalışan bir rende satın almıştı. Yıldız Sarayı'ndaki özel dairesinin yanına bir marangozhane inşa etirdi, ilk defa kendisine "Japon" adında bir el testeresi satın aldı. Şifonyer, masa, sandalye, sıra ve kütüphane gibi günlük kullanılan eşyalarında fildişi kakma tekniğini kullanarak güzel el ürünleri imal etmişti. Bunlar ahşap işçiliğinin en güzel örneklerinden birisi olarak kabul edilmektedir. Sultan diyor ki: “Gençlerimiz çalışan, asker veya bilim adamı olmayı planlıyor, Osmanlı neden büyük bir tüccar, yetenekli bir zanaatkar ya da bilgin olmayı düşünmedi? Ben de marangozluk sanatıyla uğraştığım için iyi örnek oldum, Henüz böyle çalışmaya alışmamış olması üzücü.” Sultan ve bu sanatta iyi örnek oldum”. Nitekim onun yapmış olduğu mobilyalardan birinin değeri bugün hala çok yüksek. Sarayda Sultan Abdülhamid'in kendi elleriyle yaptığı sandalyeleri, masaları, pencereleri ve dolapları sergilediği bir oda var. Fakat bugün marangozhane, tamirhane, kereste fabrikası, çilingirhane ve dökümhane yıkıldı. Sadece kiremit fabrikası korunmuştur (Ürün, 2019).

Ayşâ Sultan, validisinin yaptığı birçok şeyden bahsetti. Sedef kakmalı, Yıldız Sarayı'nda muhafaza edilmişti ve şimdi ne hale geldiğini bilmiyorum, sadece yaptırıp Tevfik Paşa'ya hediye ettiği harika kasalardan biri olan Osmanlı sandıklarından biri. eski yavaranlardan Tevfik Paşa'nın büyük oğlu İsmail Hakkı Bey'in yanında hala eşyanın kıymetini bilen ellerde muhafaza edilmektedir. Babam da bir koltuk ve güzel bir şifonyer yaptırmıştı. 35 cm boyunda İstanbul'dan yanımda sedefli restoranının çerçeveleriyle kır manzaralarını gösteren dört tablo getirmiştin, babamın yaptırdığı büyük dolaplardan birinden sökülmüş, ben de ikisini ablama vermiştim. Rahmetli Rafia (1891-1938). Ağabeyim merhum Abdurrahim Efendi (1893-1952), babamın Muslak'ta yaptığı bir dizi hat aletini oğlum Ömer'e verdi. O bir prensti ve bu set bugün hala bizimle..(Osman Oğlu,1991:87).

Sultan II. Abdülhamidin devrilmesinden sonar, marangozhaneden çıkan eserler Yıldız Sarayı'nın tasfiyesiyle farklı yerlere dağıtıldı. Abdülhamid'in bu marangozhanede yaptığı eserler günümüzde sarayın çeşitli bölümlerinde bulunmaktadır (Gezgör ve İrez, 1993:14).

Kitaplık, sedef kakma ve padişahın bizzat yaptığı sedef kakma kitaplık, İstanbul Üniversitesi Güzel sanatlar Fakültesi Dekanlığı devredilmiştir (Ezgü, 1962:29).

Abdülhamid'in Yıldız Kütüphanesi'ne ait marangozhanedeki kitaplıklar korun korunmakta İstanbul Üniversitesi, nadir eserlerde kullanılmaktadır. Marangozhane, Yıldız Sarayı Müzesi ile birlikte onarılmış ve 6 Ekim 1988 tarihinden itibaren hizmete girmiştir.

2.1.4.5.8 Eczane

Sultan II. Abdülhamid Yıldız Sarayı'nda eczane kurdu ve Yıldız Sarayı'nda iki eczane vardı, Bunlardan biri asker için, diğer eczanede ise padişaha ve ailesine ilaç yapıyordu. 1 eczacıbaşı, 1 yardımcı ve 12 eczacı görev yapardı (Berksan, 2000: 28) .

Ayşâ Sultan, babamın stajyer görevlileri arasından Ragıp Paşa ve Arif Beyi çok sevdiğinden bahsetmişti. Ayrıca Ragıp Paşa'ya sevgisi dışında büyük bir güven de duyardı. Bu güvenin temel sebebi, babamın başına gelen tehlikelerden birinden kurtarması olmuştu. Kardeşim Burhaneddin Efendi'nin doğumundan hemen önce (1885) olay şöyle cereyan etmişti. Babamın sırtında küçük bir çıban vardı. Bu çıbanı özel tabibi Mauroyani Paşa, tabip Osman Paşa ve bir doktor daha tedavi ettiler. Fakat çıbanda, tedaviden sonra iyileşme olmadı, babamın şiddetli ağrısına ve durumunun kötüleşmesine neden oldu. Bunun üzerine Ragıp Paşa, bir başka doktor çağırdı. Gelen şahıs, diğerleri ile yarayı temizlediler. Ragıp Paşa, üç gün üç gece babamın

yanında kaldı, ona göz kulak oldu ve tedavisiyle ilgilendi, Tehlike geçtikten sonar, verilen ilaçların sağlığa uygun olmadığı anlaşıldı. Bundan dolayı diğer doktorlar başka yerlere sürgün edildiler. Bu tarihten sonra sarayda bir eczane kuruldu. Eczanenin başına baş eczacı olarak Bakır Efendi getirildi. Sarayın bütün ilaçları burada hazırlanırdı (İhsanoğlu, 1991:103-104).

Bu eczane dışında, Sultan kendisi için bir özel eczaneyi daha hizmete açtırmıştı (Ezgü, 1962: 37).

Kemal Altemur, Yıldız Sarayı eczanesinin bulunduğu yeri şöyle anlatıyor: Koltuk kapısından girdiğinizde Yıldız Sarayı eczanesi sağdadır, Hemen yanında, gardiyan dairesi vardı ve gardiyanın dairenin yanında bir eczane vardı. Eczanenin bulunduğu bina iki kat, en üst kat ise doktor odası olup, buraya çatı katından çıkılmaktadır (Bütün, 1985:149-151). Bu yapı, cumhuriyet sonrası Harp Akademileri için bir depo olarak kullanılmıştır (Ezgü, 1962: 81). Halen saray sınırları dışında kalan yapı, Milli İstihbarat Teşkilatı tarafından kullanılıyor (Batur, 2011: 140).

2.1.4.5.9 Yıldız Çini Fabrikası

19. yüzyılın başlarında Yıldız Sarayı'nın bahçesinde inşa edilen çini fabrikası, Sultan II. Abdülhamid tarafından kurulmuştur. Sarayın ihtiyaçlarını karşılamak için fabrikada üretilen seramikler değişik Avrupa krallıklarına hediye olarak gönderildi ve uluslararası fuarlarda sergilendi (Kalyoncu, 2011: 90).

Murat Duman'ın bahsettiği Sultan II. Abdülhamid'in hatıralarını anlatan kitabında, Abdülhamid seramik ve porselen karo yapmayı çok severdi. Bunun üzerine Yıldız Sarayı'nın bahçesine, çömlek ve benzeri ürün yapımı için küçük bir fırın yapılmasını emretti. Zaman zaman kendisi de bu fırında çalışarak çeşitli kil çömlekler imaline nezaret etmiştir. Türk sanatına büyük katkılar sağlayan bu fırın daha sonra "Yıldız" porselen fabrikasına dönüştürülmüş ve porselen imaline başlamıştır. Bu porselen ve çini fabrikası, yıllarca Osmanlı saray ve köşklerinin ihtiyacını karşılamış, elçilere ve misafirlere hediye olarak takdim edilmiştir (Duman, 2016: 333-334).

Sultan Abdülhamid yaratılıştan sanata ilgisinin olmasında, Avrupa'da ortaya çıkan yeni teknolojileri ülkesine getirme arzusunda aramak gerekir. Bunun en güzel örneği, çini sanatını geliştirme düşüncesi, çini fabrikasının kurulmasına da etkili olmuştur (Coşansel, 2012: 37). Bu fabrikayı kurma düşüncesi ortaya çıktığında, gerekli teknik aletler, malzemeler ve üretim

için kalıplar o dönemin seramik fabrikalarından temin edildi. Bir de Sanayi-i Nefise Mektebi'nde okuyan yetenekli öğrencilerden Yıldız Çini Fabrikası'nda yetiştirilmek ve istihdam edilmek için Paris'teki Sevres Porselen Fabrikası'na gönderildi (Küçükerman, 1987:63).

Fabrikanın ilk üretimleri daha çok Fransız porseleninin etkisine maruz kalarak imal edildi.. Üretilen mamüllerin üzerinde orijinal fabrika logosu, hilal ve yıldız damgası, Yıldız Çini Fabrikası – Hümayunu isimleri üretilen tüm eserlerde görülür, damga fabrikanın kuruluş yılını ve eserin üretim yılını taşır, Buna ek olarak bazı ürünler ustasının adını taşırdı.. (Coşansel, 2007: 63).

Yıldız Hümayun-ı Çini Fabrikası 1909 yılında Meşrutiyet'in ilan edilmesiyle kapatıldı. Fabrika 1911'de yeniden çini ve seramik üretimine başladı, Ancak Birinci Dünya Savaşı'na girilmesiyle üretim durduruldu, Sonra yeniden kapatılan fabrika 1959 yılına kadar, tamamen üretime kapalı kaldı. Bu tarihte yeniden faaliyete geçen fabrika Sümerbank tarafından işletildi. Sümerbank fabrikaya bazı eklemeler yapıldı, yeni fırın, elektrik ve aletler ile donatıldı. 1994 yılına kadar fabrika Sümerbank'a bağlı olarak üretime devam etti. Fabrika 1994 yılından itibaren Türkiye Büyük Millet Meclisi Milli Saraylar İdaresi'ne bağlı Yıldız Seramik Fabrikası adı altında faaliyetlerine devam etmektedir (Acar, 2012: 14-15).

Fabrika idari ve teknik personel olarak iki gruba ayrılabilir. Üretim bölümü; teknik personel. Ustabaşı, üretim müdürü, boyacılar ve kil yapımcısı (çamurcu), kalıpcı, tornacı fırıncıdan müteşekkildir. Fabrikanın ilk amiri Salim Melhemi (1895-1894) olmuştur. İdari kadroda ilk dahiliye müdürü Fransız Louis Deet tayin edilmişti. Porselen üretiminde deneyim sahibi olan Bay Det, fabrikanın yapımından ve fabrikada porselen üretiminden sorumlu olmak üzere Fransa'dan davet edildi (Serin, 2009:36-39).

Üretimde çalışan teknik kadronun büyük bir kısmı Sevr Porselen Fabrikası'ndan getirilen ustalar olduğu fark edilebilir. Fransa'dan gelen bu personel çalışan diğer kesimi de eğitti. Ustabaşının başında üretimi denetleyen "ustabaşı" veya "imalat müdürü" olarak bilinen bir görevli vardı (Damlıbağ, 2011:101).

Üretim bölümündeki diğer önemli çalışan boyacılar, üretilen eserlerin kullanıma hazır hale getirilmesinde en önemli görevi yaparlardı. Bunlar görevleri gereği farklı vazifeleri yerine getirilerdi (Küçükerman, 1987: 141).

2.1.4.5.10 Kütüphane

Kütüphanenin kuruluş tarihi, araştırmacılar tarafından 1882 (h.1299) olarak kabul edilmektedir. Fakat kütüphanenin kuruluşunun daha önce olduğu hakkında muhtelif rivayetler vardır. Aslında, Gelenbevîzâde Tevfik Efendi'nin 1876'dan itibaren başyazarlık görevine atanması gibi bilgiler ışığında kütüphanenin 1876 yılında kurulduğu kabul edilebilir. Kitapların önemli kısmı Malta Sarayı'ndan getirildiği, buna ek olarak, Yıldız Sarayı'nın çeşitli yerlerinde kütüphanelerin olduğu arşiv belgelerinde mevcuttur. Farklı kütüphaneler daha sonra tek çatı altında toplanmıştır. Kayıtlardan esas saray kütüphanesinin 1887 yılında başladığı anlaşılmakta ve 1893'te inşaat tamamlanmıştır. Kitapların taşınması devam ederken, 1897 ve sonrasında teşrifat devam etmiştir (Karatepe, 2013: 544).

Saray kütüphanesi, birinci avlunun güney kısmındadır. Kütüphane, Osmanlı Devleti hakkında çeşitli dillerde eserler, paha biçilmez el yazmaları ve fotoğraflardan oluşan bir koleksiyona sahiptir (Batur, 2011:140).

Sultan II. Abdülhamid kütüphane yapımı konusuna özel bir itina göstermiş ve devamlı ilgisini kesmemek için kütüphanenin bulunduğu bahçenin bir bölümüne ayrı bir daire yaptırmıştır, Kütüphanede 25.000 cilt eser mevcuttur (Örikağasızade, 2007:161).

Abdülhamid, Osmanlı Devleti tarihini iyi bildiği için okumaya ve okutmaya ayrı bir ilgisi vardı (Kocabaş, 2009:19). Tahsin Paşa, Sultan II. Abdülhamid'in tarihe çok düşkün olduğunu, özellikle Osmanlı tarihini farklı kaynaklardan okuduğundan, bazen geçmiş olaylardan diğerlerinin bilmediği ayrıntılardan bahsedirdi. En çok da polisiye romanları okumayı sever ve tercih ederdi (Tahsin Paşa, 2020: 28).

Yıldız Sarayı'nda "Tercümanlar Dairesi" vardı. Bu daireye tayini yapılan kişi, "Mabeyni Hümâyun Tercümanı" olduğu söylenmektedir. Bunlar arasında en önemlisi Sadrazam Hakkı Paşa'dır. Bu şahsın görevi, Avrupa'da yayınlanan bazı romanları, özellikle polis romanlarını tercüme etmektir (Tahsin Paşa, 2020:32).

Abdülhamid, XIX. yüzyılın başında patlak veren Rus-Japon savaşıyla ilgili Avrupa'da yayınlanan birçok kitabın tercümesinin yapılması emrini vermişti. Konu ile ilgili tercüme Yıldız Sarayı için özel olarak kurulan tercüme bürosunda gerçekleştirildi, Bitirilemeyen tercüme çalışmaları, mesai bitiminden sonra akşam saatlerinde, evlerinde tercüme ettiler. Abdülhamid'in saraydan ayrılmadığından dolayı içte ve dışta gelişen olaylardan ve çevresinde olup bitenlerden haberi olmadığını sananlar yanıılıyorlar, farklı alanlarda yazılmış kitaplara,

coğrafya kitaplarına, fotoğraf ve seyahat kitaplarına oldukça fazla ilgisi vardı. Yerinde otururken dünyada olup bitenleri takip eder, daha önce görmediği yerler hakkında doğru ve ayrıntılı bilgilere sahipti. Dedektif ve polisiye romanları okumak onun için önemli bir tutku idi."Berlin", "Londra" ve "Paris" deki elçiliklere kitap istemek ve bazı bilgiler öğrenmek için telgraflar gönderirdi. "Yıldız" kütüphanesinde ayrıca, ünlü yabancı polis romanlarından Osmanlı diline tercüme edilen Fransız polisiye romanları için özel bir bölüm de vardı (Duman, 2016: 125-126).

Padişah'ın okuduğu dedektif ve polisiye romanlarının çoğu, Sultan Abdülhamid'in tahttan indirilmesinden sonra Yıldız Sarayı'nın yağmalanması esnasında kaybolmuştu.Korkunç yağmalanmaya rağmen, özel çeviriler ve el yazması eserlerden altı yüze yakın polis romanı kurtarıldı ve sadece bir nüshası kaldı. Bu polis romanlarından İstanbul Üniversitesi kütüphanesi ve Cumhurbaşkanlığı arşivlerinde bulunmaktadır (Doman, 2016: 127).

Osman Nuri'ye göre, Sultan II. Abdülhamid'in kütüphanesinde , arkeolojik koleksiyonlar, fotoğraf atölyesi, resim ve müzik hakkındaki eserler de vardı (Osman, 1998:14).

Eşsiz Yıldız Sarayı kütüphanesi, dünyanın dört bir yanından getirilen çeşitli kitapları içeren dört ana bölümden oluşuyordu, coğrafya ve Osmanlı tarihi ile ilgili yabancı dillerde birçok değerli kitabın bulunduğu yer, Bazıları elle yazılmış bu kitapların bir kısmı özel olarak tercüme edilmişti. Ayrıca "Yıldız" kütüphanesi Avrupa'da yayınlanan tüm önemli gazete, dergi ve süreli yayınların incelendiği dergiler de vardı (Duman, 2016:129).

Kütüphanedeki Türkçe ve Arapça eserler düzgün bir şekilde tasnif edilmiş ve numaralandırılmış bölümler halinde düzenlenmişti. Fakat diğer dillerdeki eserlerin doğru tasnifi yapılmamıştı. Abdülhamid günde birkaç saat kütüphanede otururdu, Bazen onu görmeye gelen milletvekilleri veya saray görevlileri onu kütüphanede bulurlardı (Osman, 1998: 24).

Kütüphane yeni binasına taşındığında, irmi iki ciltlik geniş kataloğu hazırlanmış ve padişaha sunulmuştur,Bu çalışmalar Süleyman Hasbi tarafından yazılmış ve adı geçen kataloğda eserlerin temalarına Kütüphanenin çalışma sistemi hakkında yeterli bilgi bulunmamakla birlikte, zaman zaman yabancı devlet adamlarının ve bilim adamlarının ilgi gösterdiği ve buranın izin alındıktan sonra ziyaret edilerek kullanıldığı bilinmektedir (Karatepe, 2013: 544).

Yıldız Sarayı için çevrilen roman ve hikayelerin harem dairelerinde okunmasına izin verilirdi. Hatta bu kitaplar elden ele aktarıldıktan sonra iade edilerek kütüphaneye teslim edildi, Kütüphane, Arap ve Fars kaynakların yer aldığı özel bir bölme de vardı. Bu eserlerin en değerlisi hiç şüphesiz çok eski tarihî zamanlara dayanan el yazmalarıdır, Fatih döneminden kalma paha biçilmez bazı değerli koleksiyonlar, el yazmaları ve kitaplar vardı. Yıldız Sarayı'nın yağmalanması sırasında birçok yüksek rütbeli üst düzey devlet erkanı değerli antikalar ve kitaplarla dolu bu kütüphaneyi tamamen yağmalamak istemişlerdi. Ancak kütüphane sorumlularının başı olan "Sabri Bey", hareket ordusu çetelerine rağmen cesurca hareket ederek; "Beni paramparça edene kadar buraya giremeyeceksin." demiş ve kütüphaneyi hırsızların yağmasından kurtarmayı başarmıştı (Duman, 2016: 129-130).

Sultan II. Abdülhamid'in devrilmesinden sonra kütüphane, Maarif Nezareti idaresine verildi, Kitaplar o dönemde oluşturulan bir komite tarafından belirlendi, Yaklaşık on ay süren tarama süreci sonucunda, yeni bir katalog oluşturuldu. heyet ayrıca koleksiyondan bazı eser ve belgeleri Müze Kütüphanesi, Askeri Müze, Halk Kütüphanesi, Türk Tarih Kurulu ve Topkapı Sarayı'na gönderdi (Karatep, 2013: 545).

2.1.4.5.11 Şehzade Köşkleri

Sultan II. Abdülhamid, saray surlarının arkasındaki Yıldız Köşkü'ne taşındığında, İki uzun ahşap köşk şeklindeki Süiti vardı, her biri eski harem dairelerinin yerinde tek kattan oluşmaktadır Bu düz cepheli binaların pencereleri ve yeşil panjurları bahçeden girilebilecek kadar alçaktı. Buna ek olarak, Yıldız Sarayı'na bağlı eski ve küçük bir daire vardı, Sultan II. Abdülhamid döneminde yıkılmış, yerlerine padişah ve şehzadeler için apartmanlar yapılmıştır, Bu avlu eskiden hünkar mahfili ile Çit Kasrı arasındaki yoldan geçerdi, avluda şehzade ve padişahlara adanmış saraylar vardı. Bu saraylar genellikle ahşap ve iki katlıdır, aralarında bir şelale ve bir avlu bulunurdu (Arapoğlu, 2005: 69).

Batur'a göre, şehzade ve padişahlara ait olan bu saraylar, Has Bahçe'nin kuzey kesiminde ve haremın batı kesiminde yer alan yapılar arasındadır. İkinci Harem avlusu veya üçüncü avlu olarak adlandırılan bölgede genellikle ahşap veya bazen inşa edilmiş zarif bir veya iki katlı konakların çoğu, mütevazî, dağ evi tarzı binalardır (Batur, 1994: 524).

Tahsin Paşa anılarında şöyle bahseder, "Abdülhamid'in bütün oğulları sarayda kendilerine tahsis edilen evlerde oturuyorlardı, her birinin kendi evi, kendi ailesi ve kendi kurumu vardır.

Padişah oğullarının çoğu evlerinde ders çalışarak vakitlerini geçirirler. Bu evlerde nasıl vakit geçirileceği ise bilinmiyor. Sultan, oğulları, şehzadeleri için tüm kolaylıkları ve mutlu bir hayatı güvence altına almaya hevesliydi. İhtiyaçları olan her şeyin eksiksiz ve eksiksiz olarak evlerine teslim edilmesini emreder. Şehzadeler, Yıldız Parkı'nda faytonlarla gezer, Ramazan'da camilere giderdi (Paşa, 2020 : 39, 45).

Bugün Yıldız Teknik Üniversitesi bahçesinde bu konaklardan altı tanesi bulunmaktadır. Bunlardan dördü kuzey-güney ekseninde Mimarlık Fakültesi binasının batısında yer almaktadır. Pembe Köşk olarak bilinen köşk, Mimarlık Fakültesi binasının güneydoğusunda ve Joker Saray'ın kuzeydoğusunda yer almaktadır. Sünnet kulübesi olarak bilinen köşk, Çit Kasrı'na yakın bölgede bulunuyor. Ayrıca Şehzade Burhaneddin Efendi'nin günümüze ulaşamayan sarayı bulunmaktadır (Arapoğlu, 2005:70).

1937'de Şehzade sarayları, diğer ikinci harem meydanı binaları ile birlikte Teknik Okul'a (bugünkü Yıldız Teknik Üniversitesi) tahsis edildi, saraylar ve şehzade saraylarının bulunduğu alan şu anda Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı için kullanılıyor (Batur, 2011:144).

2.1.4.5.12 Saat Kulesi

Yıldız'da Hamidiye Camii meydanının kuzeybatı köşesinde yer alan saat kulesi, Sultan II. Abdülhamid tarafından 1308/91-1890 yılında yaptırılmıştır, kare prizma gövdeye sahiptir. Kulenin köşeleri, katlarda tekrar eden düzenlemelere sahiptir, Alt kat cepheleri girift süslemeli kemerli kapı/pencere şeklinde düzenlenmiştir, Kemerlerin köşelerine yazıtlar yerleştirildi, Kapı/pencere açıklıklarında girift süslemeli kemerler bulunmaktadır, ikinci katta şablonlar tarafından belirtilen alanda daire şeklinde düzenlenmiş çift pencereler vardır. Altta pembe bir pencere ve üstte üç dogrnmis kemer, Son katta ise bu düzenlemenin tam tersi, altta kemerli kesme pencere, üstte yuvarlak düzenlemeli gül pencere kullanılmıştır. İki pencere arasında alt kattan daha geniş olan mukarnas benzeri bir düzenleme vardır. Bir dizi geniş sarkıt ve dağ düzenlemeleri ile son bulan saat kulesi sivri ve kesik bir kubbe ile örtülüdür. Tonozlu kemerli pencereler dört yönde tekrarlanır. Kulenin köşelerinde süslü koridorlar bulunmaktadır. Her katta devam eden bu kolonlar açılar azaltılır. Katlar mukarnaslı bir düzenleme ile birbirinden ayrılmıştır. İkinci kata barometre, son kata ise saat kulesinin kuzey ve güney cephelerindeki dairesel pencerelere saatler yerleştirildi. Kulenin camiye bakan güney cephesinde kapı kitabesi üzerinde tuğra yer almaktadır. Kitâbe, saat kulesinin dört bir yanındaki kemerlerde, her bir

parçasında ayrı tarih segmanları ile yazılmıştır. Tarihi pasajlar, Serasker Ahmed Muhtar (1910-1848) tarafından yazılmıştır.(Yazıcı, 2010:105-106).

Corci Zeydan, Yıldız Sarayını ziyaret ederken Hamidiye/Yıldız saat kulesinden bahsetmektedir. En büyük salonların (Büyük Mabeyn) ortasında, kare bir kaide üzerinde büyük bir gümüş saat durur ve dört Yüzü vardır, Biri saatler, biri termometre, üçüncüsü barometre ve dördüncüsü ayın evreleri için (Zeydan, 2017:47). Batur'a göre, Yıldız Saat Kulesi, oryantalist, barok ve neo-gotik tarzların bir arada kullanıldığı eklektik bir yapıdır (Batur, 1993-1994: 527).

Hamidiyedeki saat kulesi ünlü bombalamanın gerçekleştiği yer olması nedeniyle önemlidir. İkincisi, Abdülhamid'in kızlarından Ayşe Sultan, 21 Temmuz 1905 Cuma günü selamlıktan sonra saat kulesi yönünden meydana gelen bomba olayı sırasında saat kulesinin taşlarının düştüğünü belirtti (Osmanoğlu,1984:60).

Bu olayı Ayşe Osmanoğlu şöyle nakletmektedir; On yedi yaşında idim. Bir Cuma günü hava pek güzel olduğundan arabamı hazırlatmış , selamlık resmini seyirden sonra bir gezinti yapmak maksadı ile çıkmıştım. Atlarımız çıkartılıp arabalarımız sıraya dizilmişti. Tam bu sırada saat kulesi tarafında müthiş bir patlama oldu. Arabamız şiddetle yerinden sıçradı. Yanımdakilerle birlikte bağırmağa başladık. Caminin avlusu bir anda karma karışık olmuş, toz duman içinde kalmıştı. Gözümün önünde duran Kenan paşa'nın başından tahta parçalarının düştüğünü görüyordum. Birden bire babam aklıma geldi ve babam babam diye bağırmağa başladım. Bu anda merdivende duran babamı gördüm ve gür sesiyle “korkmayın, korkmayı” diye bağırmağa başladı. Onu bu halde gören resmi görevliler hemen onun yanına gelmeye başladılar. Arabasının önüne gelen babam, “telaş edilmesin” diye hemen arabasına bindi. Babam dizginleri eline aldı ve arabasını her zamankinden daha az kullanarak yokuştan çıkmaya başladı. Böylece Sultan Abdülhamid sağ salim mabeyni hümayuna girmişti. Fakat dışardaki manzara korkunçtu. Jandarmalardan bir kaçı yerde yatıyordu. Daha sonra hepimiz babamın elini öptük. “Geçmiş olsun efendimiz” dedik. Kendisi “hamdolsun bunu da atlattık, kurtulduk” dedi. Ertesi günü saraya geçmiş olsun ziyaretleri için gelmeler başladı. Babm ölenlerin ailelerine yardım edilmesi ve yaralıların Hamidiye Etfal hasatahanesi'nde tedavi edilmeleri emrini verdi. 21 Temmuz 1905 Cuma günü patlayan bu bomba ile ölü ve yaralı sayısının saksen kişiden fazla olduğu söylenmekteydi” (Osmanoğlu,1984:60-62).

II. Abdülhamid döneminin önemli adamlarından Amiral Sir Henry Woods bomba olayını anlatıyor: “...saat kulesinin (Yıldız) camı kırıldığından, caminin tepesinde büyük boşluklar olduğundan, pencerelerinin camları kırılarak yere düştüğünden ve düşen cam birçok kişiyi

yaraladığından. Camiye gidenler, caminin içi ağır hasar gördü. Caminin önündeki çok büyük saat, arkasında duranları koruyan koruyucu bir bariyerdi. Saat küçük bir mermer kuleydi ve bu kule padişahın koruyucusu oldu. Teröristler mermer kaideye dayalı listedeki bu saati imha etmeyi planlasalar da. Ancak tam tersi oldu, kule sultanı havada uçuşan parçalardan korudu. Hamidiye Saat Kulesi bugün de Hamidiye Camii'nin avlusunda duruyor (Arbajı, 2011: 111,113).

2.1.6 Dış Bahçe (Yıldız Sarayı Parkı)

2.1.6.1 Has Bahçe

Sultan'ın Has Bahçesi yüksek duvarlarla çevrili, Sultan II. Abdülhamid döneminde padişahların akrabaları da dahil olmak üzere kullanması için, padişahın saray avlusu olarak bilinen özel bahçesi, "doğal" İngiliz bahçe stiline tasarım özelliklerini yansıtmaktadır. Birinci ve ikinci avluların uzantısı olarak sultanın özel bahçesi, yüksek duvarlarla çevrili, padişahın özel bahçesinin bulunduğu kaydırakların kuzey ve güney bölümleri arasında 12 ile 13 metre arasında kot farkı bulunmaktadır. Parkın ana yapısının en önemli bileşeni Hamidiye göletidir, İçinde gezinmek için yapılmış 300 metre uzunluğunda bir gölet. Yapay ada üzerinde, gölette doğal bir donanımına sahip Ada Köşkü var (Ada köşkü). Göletin ölü suyunu canlandırmak için tasarlanmış şelaleler de dahil olmak üzere araziye birbirine bağlayan mağaralar, şelaleler ve köprüler vardı, Doğal bir görünüm vermek için kullanılan elemanlar ve yapılarıdır. Padişahın özel bahçesinde yer alan yapılardan biri de Cihannuma Sarayı olup, içinde kalorifer sistemi olmadığı için sadece ilkbahar ve yaz aylarında kullanılmıştır, Aile sarayı, içinde ısıtma sistemi olduğu için padişah ve ailesinin bahçeyi gezerken kullandığı dinlenme alanı olarak inşa edilmiş bir diğer yapıdır. Sultan'ın özel bahçesi bitki çeşitliliği bakımından zengindir. Padişahın özel bahçesinde, II. Abdülhamid'in Avrupa'dan getirdiği bir dizi bitki türü bulunmaktadır. O dönemin en zengin bitki türlerini barındıran bahçelerden biridir. Sultan'ın özel bahçe çiftliğinin tasarımı resmi olmayan bir tarzdaydı, Bu doğal bir görüş sağlar, Yapraklı ve yaprak dökmeyen türler biçimlendirici bir şekilde birlikte kullanılmıştır. Park içerisinde bulunan bitki ve yürüyüş parkurları arazinin eğimi ve topografik özellikleri doğrultusunda tasarlanmıştır. Ve bahçenin karşısında kreş oluşturulmadan sokak sistemi uygulandı. Dikim malzemelerinin kullanımı kapsamında alanda yürüyüş yolunu belirleyecek şekilde. Renk özelliği bakımından ise genel olarak padişahın özel bahçesinde yeşil renk (soluk renkler) tercih edilmiştir Çiçekli bitki sayısı nispeten azdı ve serinlik ve havalandırma hissi daha yoğundu. Sultan'ın çiftliğinin tasarımı

değişir. Şekil olarak yuvarlak, piramidal ve dağınık bitkiler bir arada kullanılmış, şekiller birbirini tamamlıyordu (Göker, 2018: 70-71).

Yıldız Sarayı'nın özel bahçesi Osmanlı bahçesinin son örneği olması nedeniyle çok önemlidir. Sarayın, Boğaziçi yönündeki özel bahçesine birinci ve ikinci avluların uzantısı denilebilir. Harem girişinin özel bölümünden özel bahçeye girilebilir, Silah kabininin kesiştiği yerin karşısındaki duvardaki kapıdan olduğu gibi ilk avludaki Arabacılar binası. En işlek özel bahçe kapısı, Saltanat Kapısı'nın karşısındaki kapıydı. Muhafız okçuları bu kapının dışında ve içindeydi. Kapı padişahın emriyle sabah açıldı, akşam aynı şekilde kapandı (Said, 1994:29).

Corci Zeydan, Yıldız Sarayı'nı ziyaret ettiğinde sultanın özel bahçesini anlattı. İç bahçe, bahçelerden çok kale duvarlarına benzeyen yüksek bir duvarla çevrili büyük bir meyve bahçesidir. Onu dış bahçeden ayırır. İç bahçeye, en önemli iç saraylara açılan büyük yaldızlı bir kapı olan saray kapısından girilir Bu Küçük Mabeyn Sarayı, sultanın ikâmetgâhı, Kapı Sarayı, Malta Sarayı, Cihannüma Sarayı ve hayvanat bahçesi. Her biri iç bahçeye girilebilen bu saraylar birbirine yakındır. Bahsedilen bahçede, kayıkların koştuğu göller ve kuşlar için tiyatrolar, doğu bahçesinin duvarına bitişik süslü ahşaptan yapılmış düzinelerce özenli oda var. Cam cepheleri ve kablolu pencereleri vardır ve bazı odaların tamamı camdan yapılmıştır, güvercinler uçar üzerinde. Her tür bir odada veya birkaç yakın odada bulunur ve aralarında farklı ırklara göre uzun yelesi veya geniş kuyruklu beyaz, siyah ve benekli güvercinler bulunur, Ve tiyatrolarında en yenilikçi sisteme göre sığınan, yumurtlayan veya asılan konseyleri vardır. Güvercinlik tiyatrolarını, soğuktan zarar gören kış çiçeklerini yetiştirmek için ısı arayan camdan yapılmış odalar izler. Bunu çakalların veya bazı büyük köpeklerin olduğu kafesler takip eder. Bu parkın bazı taraflarında atlı ahırlar var, Her durumda, bahçenin ortasında, sanki padişah bu uysal kuşla bir arada yaşamaktan çok hoşlanmış gibi kenar mahallelerinden başka güvercinler için tiyatrolar var. Bu, doğasının ve çelişkilerinden biridir ve bu bahçedeki ağaçların çoğu söğüt, selvi, hint, kavak ve duttur. Batısında kanarya, saka kuşu ve benzerleri gibi kuşların kafesleri, güneyinde tavus kuşları ve güzel kuşların benzerleri için tiyatrolar vardır. Ve küçük göllerde yüzen su kuşları için bir tane daha bahçede, sarayların yanında, asfalt yollar. İnsanların iyimser olduğu at nalı şeklinde yazıtları vardır (Zeydan, 2017: 41-42).

Şarkiyat şubesi profesörlerinden Peder Luis Renzval, sarayı ziyaret ettiğinde Yıldız Sarayı'nın iç bahçesini anlatmış ve şöyle demiştir: "Sarayı ve iç bahçeyi çevreleyen, Yıldız'ın ortasına örülmüş yüksek duvarların çevresinden önce sağımızdan yürüdük, ta ki mimarisi İngiliz bahçelerini andıran büyük bir meyve bahçesine gelinceye kadar. İçeride gölgesi yaprak dökmeyen uzun ve güzel kokulu ağaçlar ve antiloplar, geyikler, koçlar ve diğer av hayvanları

için bir ahir vardır. Çalılar arasında sismik suyu akan havzaları görüyoruz ve birçok balıkla göletler, sonra akarsularında su akar, derelerin üzerinde tekerleklerin geçtiği güzel yapılmış geçitler var. Çalılıklar, bitki çeşitleri ve ağaç türleri arasında farklılık gösterir. Bu bahçelerin ortasına, bahçenin yeşillikleri arasında gizlenmiş farklı formlarda güzel kaleler inşa edildi. Özetle bu bahçeler, evrenin harikaları arasında yer alan Kuzey Avrupa bahçelerini zihnimize canlandırdı, Ağaçların ve suyun bolluğu ve göz alabildiğine genişliği için. Ancak enginliğiyle bu kraliyet bahçesi kimsenin tırmanamayacağı yüksek duvarlarla çevrilidir. Buna rağmen Abdülhamid, bu duvarların arkasında kendini yeterli güvenlikte görmediğinden, kendisini takip Eden bir düşman veya onu tehdit Eden bir tehdit korkusuyla duvarlarda gezinmeyi sevmiyordu (Rinzval, 1909: 884).

1907'de Âsitânayı ziyaret eden Yemen'in ileri gelenleri, Sultan Sarayı'nın bahçesini gördüklerini belirtmişlerdir ve sünni vasiyetname verildi ve bizi Boğaz'a - gönderdi ve arabalara binip çarşının ortasına geldiğimizde ve işte, bir şövalye koşarak geldi ve dedi ki: Hazret Efendi, seyretmek için sarayanın özel bahçesine geri götürülmemizi emretti. Biz de geri dönüp oraya girdik ve onu dünya bahçelerinden gördük. Her taraftan ağaçlar sarılmış, büyük göletler suyla dolu ve kuşlar ağaçların içinde, farklı hayvanlar gördük, devekuşları ve ineğe benzeyen rakun ve antiloplar ve koyunlar, renkler ve şekiller gördük, İki hörgücü olan bir deve olan Habeş El-Baht'ın güzelliğinin yanı sıra, büyük inekler gördük, eğer kesilirlerse, karkaslarından ve sağmalarından bin kilo et çıkacaktı. Kısacası bu bahçeye kimse girmiyor, Sultanın şerefine biz girdik, büyük olduğu için sonunu göremedik, yolları düz ve düzenli olan arabaların üzerinde dolaştık. Her taraftan ağaçlarla örtülü idi. İzlemeyi bitirdikten sonra otelimize geri döndük (Kubaisi, 2015:51).

Tahsin Paşa'nın bahsettiği, Sultanın eğlencesi bazen bahçede kısa bir yürüyüştür, Veya en nadir koşullarda bir tiyatro izlemek, Yıldız Parkı'nın iç kısmında, sonunda güzel bir saray olan uzun ve büyük bir su havzası vardır, Padişah, yazın ve baharda çiçeklerin açtığı mevsimde bu bahçeye gider, havzayı dolaşır. Havzanın sonundaki saray harika bir manzara ve oradan Marmara Denizi'ne bakıldığında eşsiz bir ihtişam. Ama Sultan çok çalışkandı. Çok fazla uyanıklık ve dikkat ve çok fazla takintili Bu da onun bahçeye fazla çıkmamasına ve su havuzunun keyfini çıkarmasına neden oldu (Paşa, 2020: 33).

Murat Duman, Sultan II. Abdülhamid'in hatıralarını anlatan kitabında bahsetmiştir. Abdülhamid ikindi namazını kıldıktan sonra akşam yemeğini yer, sonra saray bahçesine çıkar ve biraz dolaşır, bahçede yürürken yassı sarı tahtadan yapılmış bastonunu elinde tutuyordu, Bahçedeki gezintileri sırasında kendisine bazı paşalar ve devlet adamları eşlik eder, onlarla

görüşür, öneri alışverişinde bulunur ve devletin işlerini tartışır. Konuşması mantıklı basit ve kesindi ve muhataplarının görüşlerini etkileyici, saray bahçesinde dolaşmak Abdülhamid'e rahatlık ve mutluluk getirirdi (Duman, 2016:340).

3.65 hektarlık özel bahçenin her santimine bir altın lira harcandı. Bahçenin kurulması ve düzenlenmesinde Almanlar, İtalyanlar ve Fransızlar olmak üzere bahçe uzmanları ile üç yüz kadar bahçe askerinin emrinde oldukları kayıtlardan öğrenilmiştir (Yıldız Sarayı Vakfı, 1986:?).

Has bahçe'de bugün restorasyon ve çevre düzenleme çalışmaları devam ediyor fakat sarayın bu kısmı ziyarete kapalı. Çünkü özel parktaki binaların bir kısmı Yıldız Sarayı Müzesi dışında kurumlara ait. Özel bahçe, Abdülhamid döneminde orijinal haliyle hayal bile edilemeyecek şekilde inşa edilmiştir.

2.1.6.2 III.Selim Çeşmesi

Bu çeşmenin tarihi 1805 yılına dayanmaktadır. Sarayda bilinen en eski yapıdır. Küçük adada yapay gölün ortasında özel bahçe içinde ve güzel sanatlar binası ve marangoz dükkanının önünde yer almaktadır. Kare kenarlı çeşme rokoko tarzında tasarlanmıştır. Mermer şadırvan köşelerinde gömme sütunlar bulunmaktadır. Bir yanda lineer plakalı büyük oval madalyon vardır. Özelliklerle çizilmiş madalyonda radyal dallar altınla yıldızdan yapılmıştır. Çeşme, ahşap kaplamalı bir kurşun tabakası ile kaplıdır ve barok üslupta geniş frizlere sahiptir, Saçaklar da geniş saçakların altına dört cephede süslenmiştir, AhmedII. Dönemi çeşmelerine benzer, Ortadaki büyük köşelere küçük dekoratif kubbeler eklenmiştir. Bu çeşme, Yıldız'ın en önemli yapılarından biridir (Batur, 1994: 524).

2.1.6.3 Ada Köşkü

Özel bahçe havuzundan oluşan adada, bir ada kabini var, Kebap Sarayı olarak da bilinir, Poligonal taş temeller üzerine kurulmuş olup duvarlarında manzara resimleri bulunmaktadır (Bilgin, 2013:543).

Ada sarayı Sultan Abdülhamid II. tarafından yaptırılmıştır. Abdülhamid tarafından oturmak için yapılmış, şömine ve oturulacak yerden oluşan tek katlı bir yapıdır. Oturma alanı tüm adayı görebilecek şekilde ayarlanmıştır (Arapoğlu, 2005: 26).

2.1.6.4 Cihannüma Köşkü

Bahçe havuzunun sonunda, Marmara ve Boğaz'ın girişine bakan surlar üzerine inşa edilmiş Cihanuma Sarayı var, sivri üçgen çatı üç kattan oluşmaktadır, Bağdat teknolojisi ile inşa edilmiştir, tavanları doğal çiçekler ve manzara resimleriyle süslenmiş bu yapıdır. Duvarları el boyaması eserlerle süslenmiştir. Sultanın münhasıran kullandığı yapılardan biridir. (Bilgin, 2013: 543).

Corci Zeydan'a göre, Bu (iç) bahçede Cihanuma Sarayı, O küçük, ama o çok mükemmeldir. Geniş bir manzara ile Boğaz'a bakmaktadır, Mermer bir merdivenle iki yan odaya açılan kilimlerle döşenmiş bir eve çıkar, duvarlarda Hamidi Camii'nin bir resmi ve iç bahçenin bazı bölümlerinin resimleri de dahil olmak üzere ayrıntılı yağlı boya tablolar vardır. Gölün kıyısındaki bir kısmının, ışıkların ve ağaçların resmi dahil, odaların duvarları ve tavanları parlak renklidir, çoğu kırmızıdır. Kapılar ve kornişler altınla boyandı ve üzerlerine yaldızlı kornişlerin ipek perdeleri serildi. Evin göğüs kısmındaki bir kapıdan Boğaz'a nazır bir balkona çıktık. Bu katmanın üstünde, bordo kadife fırçaları kadar ayrıntılı başka bir katman var. Evinde, her biri bir masanın üzerinde duran, Boğaz'a ve ötesine bakan iki teleskop var. Kendisine gizli bir merdivenle yaklaşılar ve gizli sığınaklarmış gibi kapalı küçük odalar vardır (Zeydan, 2017: 43).

Bu saray bir noktanın üzerinde yer almaktadır, Boğaz'ın hakim manzarasına sahip, saray havuzuna yakın, iki katlı bir yapı şeklinde inşa edilen bu sarayın yapı malzemesi ahşaptı. Bu ahşap konakta ısıtma sistemi olmadığı için sadece ilkbahar ve yaz aylarında kullanılmıştır. (Göker, 2018: 70).

Cihanuma Köşkü, parkın güney ucunda yer alır ve parkın en büyük pavyonudur, Sultan II. Abdülhamid, tarafından kolaylık olması için yaptırılmıştır, dört kat üzerine inşa edilmiştir, alt kat, üst birinci kat, alt katta servis ve mutfak bölümü var, Tavan arası endoskopik görüntüleme için yapılmış olması muhtemeldir. Bunu, kuzey ve güneye bakan her iki taraftaki fener odalarından anlıyoruz (Arapoğlu, 2005: 70).

III Bölüm

3.1 Yıldız Sarayından Devleti Yönetmek

3.1.1 Yıldız Osmanlı İmparatorluğunun Dördüncü Sarayı

İmparatorluk sarayı imparatorluğun ruhudur, İçindeki hizmet birkaç bin kişi tarafından garanti edilmektedir. Padişah, siyasi ve sosyal yapının temel dayanağı olduğu için, yetkilinin fiziksel konumu, bu mahkemenin yeri hem de hükümet sarayı ve merkezi yönetim, padişahın normalde başkentteki sarayında bulunduğu yer (Safsafi, 1999:53.).

On beşinci yüzyıldan on dokuzuncu yüzyılın ortalarına kadar, padişahlar düzenli olarak, gizemli bir şekilde örtülen ve saltanatın büyüklüğünü ve prestijini yansıtan kapalı bir yer olan “Topkapı Sarayı”nda ikamet ettiler. Tanzimat döneminde Sultan Abdülmecid, 1856 yılında evini Boğaz kıyısındaki Dolmabahçe Sarayı'na taşıdı. Sultan II. Abdülhamid ise “Yıldız Sarayı”nı tercih ederken ikametgahı (Kuatrate, 2004: 186).

Hiç şüphe yok ki padişah ve saray devletin başı ve merkezi hükümetin başıdır. Saray devlet başkanının ikametgahıdır. Öte yandan, saray aynı zamanda İslam halifesinin görevlerinin Osmanlı padişahının sorumluluğunda olduğu Müslüman halifenin idare merkezidir. Öte yandan saray, Osmanlı padişahının sorumluluğunda olduğu için Müslümanların halifesinin makamıdır, Sultan II. Abdülhamid dönemine gelince, saray zaman zaman Bâb-ı Âli'nin karşısında iktidarı temsil eden idarenin merkeziydi ve onu kontrol ediyordu. Sultan Abdülhamid döneminde Bâb-ı Âli resmi bir ihtisas dairesi değildi. O dönemde Osmanlı sarayının tehlikeli karar haline gelmesi durumunda tehlikeli kararları bildiren bir çok bürokratik işlemleri yönetmeye dayanmaktadır (İhsanoğlu, 1999: 335).

Abdülhamid, otuz yılı aşan saltanat yıllarında, İstanbul'da bulunan Yıldız Sarayı'nda ikamet etmeyi tercih etti. Abdülhamid, 1878 yılında Meclis-i Mebusan'ı kapattı ve anayasa çalışmalarını askıya aldı. Amcası Abdülaziz ve kardeşi Murad'ın akıbetinin büyük bir ihtiyat ve ihtiyatla karşılanmaması için sarayın devletteki idari ve işlevsel sistem üzerindeki denetimini yavaş yavaş güçlendirdi ve bu şartlar altında feci bir durum ortaya çıktı, şartlar vahimdi. Artık küresel siyaseti şekillendiren ve geleceğini belirleyen bilge siyasi ve analitik görüşlere sahip kıdemli diplomatlar olmadığı için yönetimin ülke genelinde merkezileştirilmesinden başka bir şey kalmadı. Osmanlı Devleti'ne hakim olmak isteyen çeşitli kötü güçlerin ve grupların bu amaca ulaşmaya çalıştıkları ve yönetimi devirmek için fırsat bekledikleri yer (Duman, 2016: 114).

Abdülhamid, hükümetin birçok yetkisini elinden alıp, Yıldız Sarayı'na devrettikten sonra, bu saray içindeki rutin devlet işleri eskisinden daha fazla arttı, Böylece Yıldız, Bâb-ı Âli yerine yönetimin resmi karargahı oldu. Bu sırada padişaha yakın nâzırlar, devlet adamları, hizmetkarlar ve müdavimler Yıldız Sarayı çevresindeki yerlere yerleşmek üzere harekete geçtiler. Osmanlı yönetiminden Cumhuriyet dönemine kadar olan süreçte birçok önemli olaya sahne olan Yıldız Sarayı'nın yakınında Orhaniya ve Ertuğrul kışlaları dahil olmak üzere birçok yapı inşa edilmiştir. 1905 yılında vefat eden Beşiktaş Polis Komutanı ve İstanbul tarihinde büyük iz bırakan şahsiyetlerden Hasan Paşa'nın başkanlığındaki polis binaları. Abdülhamid ayrıca küresel siyasi olayları askeri gelişmeleri ve uluslararası basını yakından takip edebilmek için Yıldız Sarayı'nda bir bilgi merkezi kurulmasını emretti. Devlet ve Osmanlı halkı hakkında yabancı gazetelerde çıkan yayınlar ve yabancı konsolosluklardan saraya ulaşan haberler bu merkezde toplanmıştır. Daha sonra padişaha sunulmak üzere değerlendirilip tasnif edildiler. Abdülhamid dönemine ait belge koleksiyonlarını içeren Yıldız arşivi, sadece Abdülhamid'in saltanat yılları için değil, çok büyük bir önem kazandı (Duman, 2016:116-115).

Abdülhamid hükümdarlığının ilk günlerini Dolmabahçe Sarayı'nda geçirmiş ve bu saray halk ve aydın kitlelerine açtı. Tıpkı padişahın insanlarla buluştuğu ve onların toplantılarından korkmadığı gibi giren ve çıkan herkes tamamen serbestti. Onlarla karışır, padişah ve şehzadeler üzerinde herhangi bir kısıtlama veya kuşatma yoktur. Yıllar geçti, diğer günler geldi ve olaylar gelişti. Abdülhamid de tecrit edilme ve tahttan indirilme korkusuyla aşırı korku ve panik içinde uyandı. Ve korku, kötülüğün önsezileri ve güven kaybı, Yıldız Sarayı'na taşınmayı dikkatlice düşünmesine neden oldu (Baş, 2009:168-166).

3.1.2 Sultan Abdülhamid, Devleti Yıldız Sarayı'ndan Yönetti.

Yıldız Sarayı denilince akla hemen Sultan II. Abdülhamid ve dönemi gelir. Yani Yıldız ve Sultan Abdülhamid birbirini hatırlatan iki kelimedir (Arbaji, 2011:17).

Sultan Abdülhamid, Osmanlı padişahlarının otuz dördüncü padişahı ve İslam dünyasının doksan dokuzuncu halifsidir. Dini ve ilmi eğitimini on yaşında tamamlamıştır. Şazeli tarikatı Şeyhi "Muhammed Zafer Efendi"den ve şeyhlerden Şeyh "Ebu El-Huda Efendi"den edindiği tasavvufî Kadiriye yöntemi ve zahiri bilgisi ile mükemmellikte manevi yolculukta devam etmiştir (Topbaş, 2016: 247).

Kızı Ayşe Sultan, Sultan II. Abdülhamid'i şöyle tasvir etmektedir. "Rahmetli orta boylu, eğik başı ve sakalı koyu kestane rengine dönüşmüş, başın tepesi hariç olmak üzere kalın, gözleri

mavi ve yeşil arasında, bakışları kalın kaşlı ve alnın yüksek olması keskin zekaya işaret eder, ayakları ne büyük ne küçük, sesi yüksekti (Osmanoğlu,1991:63).

Çocukluğu ve gençliği Tanzimat'ın²⁰ en müreffeh döneminde kardeşi Beşinci Murad ile geçmiştir. Eğitimini, saray geleneklerine uygun olarak ünlü hocalardan aldı. Çok zeki ve çok güçlü bir hafızası vardı el sanatlarına merakı vardı. Medresede okutulan dini dersler ve Arapça'nın dışında Fransızca'yı da öğrendi. Müzik ve piyano dersleri aldı (Arbağı,2011:16-17).

Fiziksel egzersiz yapar, ata biner, koşar, eskrim yapar ve hedefi ateşle vururdu. Miras aldığı halde israfı bilmiyordu. Saray şehzadeleri arasında tek şehzade oydu. Parasını koyun yetiştirip satmaya ve ticarete yatırdı. İsrافی haram ve alay edilmesi gereken bir şey olarak görürdü. Keskin zekası, dinleyicileri ve onunla muhatap olanlar üzerinde güçlü bir etkisi vardı. Sultan II. Abdülhamid, dindar, ve cesaretli, düşmanlarına karşı adalet ve merhametli muamele eder, başkalarını kendi fikrine ikna etme yeteneğine sahip, rakiplerini etkileme gücü fazladır. Düşmanlarını amaçlarına hizmet edecek şekilde uyarlayacak soğukkanlılık özelliğine sahiptir. Kan dökülmesinden nefret etmesi, düşmanlara karşı temkinli olması ve onları manevra etme arzusu diğer önemli vasıflarındandı (Harb,1918: 67-66.).

Amcası Sultan Abdülaziz, Avrupa'yı ziyaret ettiğinde, Osmanlı heyeti içinde ziyaret edecek, Abdülhamid de bu heyet içinde bulunmuştur. Bu seyahatten çok sonra Sultan Abdülaziz'in katlini müteakip, kardeşi V. Murad saltanata geçmişti. Üç ay tahtta kaldıktan sonra, rahatsızlığına karar verilmesi üzerine, görevden alındı (10 Şaban 1293 /31 Ağustos 1876:24). Abdülhamid, saltanatının ilk günlerini Dolmabahçe Sarayı'nda geçirmiş ve bu saray halk ve aydın kitlelerine açtı (Kocabaş, 2009:167).

20) Tanzimat Osmanlıca'ya siyasi terim olarak Arapça'dan geçmiş bir kelimedir.1839 tarihinde Osmanlı Devleti'de meydana gelen ıslahat anlamına gelir.

-Sultan Abdülhamid'in Bir Jurnal Karşısındaki Tutumu

Hünkar deniz yolu ile yalı Köşkünün rıhtımına çıkacak, oradan araba ile Topkapı'ya gidecekti. Bundan bir iki gün evvel Sultan Hamid'e bir jurnal verdiler. Bu jurnalde Mekteb-i Tıbbiye'den elektrikle patlayan bir bomba atılacağı yazılı idi. Padişahın vehmi ve kuruntusu icabı, bu jurnalden sonra yolunu değiştirebileceği ve kara yolunun tercih edileceği veya hiç değilse Tıbbiye Mektebi'nin güzergaha nazır olan cephesi sıkı bir gözetim altına alınacağı hatıra gelirdi. Sultan Hamid bunların hiç birisini yapmadı. Ramazan'ın onbeşi girdi. Vazifem gereği gerekli hazırlıkları yaptırmak üzere hangi yalun tercih edileceğini istizan ettim. İstimbotla gideceğini söyledi. Ona göre düzenleme yapıldı. Ve har zamanki vakitte, belirli zevat ve erkân ile istimbota bindi. O gün hava soğuktu. Aralık'ta kar da yağıyordu. Yalı Köşkü denilen mahallin sahilindeki iskeleye çıktık. Sultan arabasına bindi. Erkan yaya olarak arabayı takip ediyordu. Yolda giderken gayri ihtiyari Mekteb-i Tıbbiye tarafına gözlerim ilişti. Tam mektep önüne gelince Sultan arabayı durdurdu. Eğer jurnalde bahsedilen doğru ise Biz tam hedef tahtası önünde duruyoruz. Hünkar beni çağırdı, arabanın yanına gittim. Namaz vaktine ne kadar zaman olduğunu sordu. Saate baktım, on dakika vardı. Cevabım üzerine Sultan Hamid hiçbir şey söylemeden alayı o halde durdurdu. Ntahminen sekiz-on dakika o vaziyette beklenildi. Ondan sonra hareket emri verdi. Ayasofya Camii'ne gidildi. Orada namaz kılındıktan sonra Topkapı'ya azimet edildi ve hırka-i Saadet ziyaret merasimi yapıldı (Tahsin Paşa,1999:164-165).

Sultan Hamid, nizam ve intizamı severdi. Hususî hayatında, dairesi işlerinde, alışverişinde irad ve masrafını idare noktasında , düzenli hareket ettiğini eski dostları daima belirtirler. Şehzdeliği zamanında kendi dairesinin işlerini düzensizlikten korumak için, aylıklarını yüzde yirmi beş noksanına sarraf Zarifi Efendiye kırdırmayı adet edinmişti., bütçesini buna göre düzenlerdi.. tarabya üzerindeki çiftliğinin işlerine bizzat kendisi nezaret eder, başka şehzadeler bu gibi köşk ve çiftliklerini zevk, safa ve israf içinde kullanırken, Abdülhamid Efendi, bu çiftlikten varidât teminine ve bu sayede servetini artırmayı başarırdı. Bu vasfindan dolayı tasvir-i Efkâr gazetesi kendisi için "idâre-perver" vasfını vermişti. Saltanatı döneminde padişahın emri ile verilecek atıyyelere mahsus olmak üzere Ceb-i Hümâyün Dâiresi vardı.Dâire işlerine başmabeynci bakardı. Bu daireye her ay lüzumu kadar Hazine-i Hassa'dan her ay gönderilirdi. (Tahsin Paşa,1999:189).

-Borçtan Korkar, Tasarrufu Severdi

Sultan Hamid'in ayluk olarak dokuz bin kadar altın tahsisatı vardı. Her ay aldığı bu parayı biriktirdiği daha sonra anlaşılmıştır. Kendisi borçtan korkar ve borçlarını vak ü zamanında öderdi. Mabeynciler vasıtası ile yapılan alışverişlerin faturalarını getirtir ve bedellerini öderdi. Devlet borçlarında da aynı hassasiyeti gösterirdi. Zorda kalmadıkça devlet borçlanmasına girmezdi. Sultan Abdülaziz zamanında yapılmış olan istikrazların faizleri verilmemesi yüzünden olan sıkıntıları ve bunların memlekete açtığı zaarları sık sık anlatırdı. Sultan Hamid'in tahta çıktığı sıralarda devletin borcu üçyüz milyon altın idi. 93 Osmanlı –Rus Savaşı'ndan sonra bağımsızlık kazanan yerlere, hisseleri ayrıldıktan sonra bizim borcumuz ikiyüz on küsur milyon altına herilemişti. Sultan Hamid bu borçları ödemiş ve borçların dörtte üçünü ödemişti (Tahsin Paşa, 1999:189-190).

-Müstebid Hükümdar

Sultan Hamid tam manası ile müstebid bir hükümdardı. Kendi iradesi her kanunun üstünde idi. Onun arzusu hilafına bir şey yapılamazdı. Bununla beraber Sultan Hamid'in iç siyasette en çok dikkat ettiği bazı zayıf noktalar vardı ki icraatlarından hiç kimseye hesap vermeye mecbur olmayan Sultan pek çok hususta çok dikkatli hareket ederdi. (Tahsin Paşa, 1999:189-190).

3.1.2 Saray Yönetimi

Sultan Abdülhamid, İç huzuru sağlamak için tek başına, tüm gücü sarayda toplamaya, yani ülkeyi yönetmeye karar vermiştir. Babıali'nin bütün yetkilerini saraya, devlet idaresini de saraydan yürütmeye kara vermişti. Bu siyaset sayesinde devletin tüm askeri, mali, idari ve diğer işleriyle yakından ilgili olmasını sağladığına inanılmaktadır (Arbaji, 2011: 77).

Tahsin Paşa'nın bu konuda bahsettiği, sarayın merkeziliğinin Sultan Abdülhamid'in hükümdar olmasından kaynaklandığı açık bir gerçektir. Tabiatı gereği mutlak otorite sahibi, tahta oturduğu günden itibaren Said Paşa'nın etkisi altında varlığını sürdürmüştür. Kontrol politikasının doğal bir sonucu olarak İçeride ve dışarıda olan biten her şey karşısında dış ve siyasi sorunlar iç sorunlar gibi oldu (Tahsin Paşa, 2020: 202).

Sir Henry Vood, Sultan Abdülhamid'in güçlü yönetimiyle ilgili anılarında şunları söylüyor: Bir şahsiyet sahibi olan padişah muhataplarını cezbetmiştir. Jozev Chamberlain (1836-1914

büyük İngiliz devlet adamlarından biri) Türkiye'yi ziyaret etmiş ve Abdülhamid'i iki kez görmüş ve onun hakkında, “düşmanlarına koz vermekten kaçınırdı. Ne Hıristiyanlardan nefret ederdi, ne de Ermeni düşmanıydı. En güvendiği kişiler arasında Ermeniler de vardı” demektedir (Arbaji, 2011:79).

İkinci Abdülhamid döneminde Babıali'nin kara ve yürütme yetkileri tamamen Yıldız Sarayı'na devredildi. Sadrazam ve Babıâlî istişari bir idari organ olarak kalmayıp,, işleri yürüten ve gerektiğinde kararları etkileyen bir organ durumuna geldi. İdarenin uzmanlaşması,, yeni şube ve büroların kurulması, bürokrasinin dosyalama ve ve işlerin takibinde yeni usüller uygulamaya başlaması bunun işaretidir. Bu dönemde niş hacmi ve kapsamı genişlemesine rağmen, yazışmalar daha seri karara bağlanmaktaydı. Merkez ve taşrada bulunan idari birimlerin alt kademeleri eskisinden daha seri yazışmalar yapmaktaydı. Bürokratlar çeşitli alanlarda daha çok tavsiye nitelikli layihalar (raporlar ve incelemeler) kaleme almaktaydı (İhsanoğlu, 1999 : 323-324).

Sultan Abdülhamid zamanında 1885 tarihinde, Dâhiliye Nezâreti'ne bağlı; a) İntihab-ı Memurin Komisyonu, b) Tekâüd Sandığı Nezaret Heyeti vardı. Birincisinin başkanı vezir rütbeli Ahmed Cevdet Paşa idi. İkincisinin de başkanı yine vezir rütbeli Tevfik Paşa idi. Birinci komisyondört ayda bir toplanmaktaydı. İkincisi ise ayda bir toplantı yapardı. Bir de sicilli Ahval komisyonu vardı ki başşında vezir rütbeli İrfan Paşa'dır. Sultan Abdülhamid zamanında bir diğer önemli yapılanma Sicill-i Nüfus İdare-i Umumisi'dir. Görevini tam yapamaas da, önemli bir mesafe kat edilmişti. D3ahiliye Nezareti'nin Matbuatı Dahiliye Kalemi, basını kontrol altında tutmaktaydı. Buranın idaresi sansür komisyonu halini alıp, kendi içinde bağımsız ve müdahaleden uzak bir teşkilata sahipti (İhsanoğlu, 1999 : 329).

1- Başkitâbet (Yazı İşleri Başkanlığı)

Mabeyn Başkatibi'nin idaresi ve başkanlığı altındaki bu daire yirmi kadar katipten mürekkep olup Yıldız Sarayı'nda gerçek manada resmî sayılan ve devlet salnamesinde kayıtlı olup, diğer devlet memurları gibi tekaüdüğe tabî olan birolduğu iradeleri de bu makama gelir. Bu dairenin görevi hünkar ile resmi daireler arasındaki yazışma muamlatını düzenlemektir. Resmi taleplerle resmi makamlardan gelen huususi tezkereler hep bu daireden geçerek, kayıt ve özetlerş, bir deftere yazıldıktan sonra hünkara takdim edilir.. Ayrıca sultanın bu direlere hitaben göndermiş olduğu bütün iradeler de yine bu dairede kayıt olunurdu. Bundan dolayı bu dairenin önemi oldukça çok ve bir o kadar da önemlidir. Sultan abdülhamid bu daireye alınacak memurların alımına özel bir önem verirdi.Çoğunlukla Mekteb-i Mülkiye'den birincilikle

mezun olanları bu daireye alırdı.Katip ve diğer görevliler de bu makamın vakar ve önemini korumaya oldukça önem verirlerdi. (Osmanoğlu,1999:341; Muvalihi ,2012:101-102;Tahsin Paşa 2020,50-51).

2- Mabeyn-i Hümayûn

Sözlükte “iki şeyin arası” demek olan mâbeyn kelimesi haremle selâmlığı birbirine bağlayan sofa, daire veya oda için kullanılmaktadır. Mabeyn, konaklarda da bulunan bu daire, selâmlıktaki hizmetçilerin veya yabancı erkeklerin haremdeki kadınlarla yüzleşmesini önlerdi. Sarayda, padişahın resmî makamlarının bulunduğu, elçi, sadrazam ve diğer ziyaretçileri kabul ettiği, istirahat ettiği, dinlenip yemek yediği daire anlamına da gelir. Mâbeynin bir mekân olarak mevcudiyeti 1675 yılına kadar indirilebilirken mâbeyinci teriminin kullanılışı nisbeten geç bir döneme, XVIII. yüzyılın ikinci yarısına rastlamaktadır.Harem ve Enderun’la birlikte sarayın üç ana bölümünden biri olan Bîrûn, XVIII. yüzyıl öncesinde Enderun’la beraber ülkenin asıl yönetim merkezini oluşturur ve padişahın dış dünya ile ilişkilerini sağlayan hizmetleri verirdi. Daha sonra sadrazamlık gibi bazı resmi daireler sarayın dışına taşarak yeni idari merkezleri oluşturdu ve saray teşkilâtının bir parçası olmaktan uzaklaştı. Devlet işlerinin merkezinin bu şekilde saraydan uzaklaşmasıyla Enderun’un fonksiyonu kalktı ve mâbeynin oluşumu başladı (Yıldız,2003:283).

Gazi Osman Paşa’ya mahsus olan bu daire bir nevi saray Nâzırlığı Dairesi’dir Hünkar, Gazi Osman Paşa’nın geçmişteki şöhretine hürmeten bu daireyi vermişti. Gazi Osman Paşa’nın saraydaki dairesi son derece müzeyyen ve muhteşemdi. Gazi Osman Paşa’nın görevi Hünkar’a sunulan arzuhalleri ait oldukları nezaretlere havale ve göndermekti (Tahsin Paşa, 2020: 51 ;Osmanoğlu, 1991: 104) .

3- Teşrifat Dairesi Başkanlığı

Sultan Abdülhamid’in sefirlerle ve yabancılarla ropörtajında (milakatında) tercümanlık görevi “Tercümân-ı Divan-ı Hümayûn”²¹ denilen teşrifat nazırına bağlı idi. Teşrifat işleri de bu daireden idare edilirdi. Sultan Abdülhamid elçilerle mülakata çok önem verirdi.Gerek kendi mülakatı ve gerekse yabancıların konuşmalarının Türkçeye çevrilmesi ercüman paşalar tarafından aynen kayıt altına alınırdı.

21) Divan-ı Himâyûn: Osmanlı devletinin bütün organlarının bağlı olduğu şura, şimdiki Bakanlar Kurulunun muadili (Paşa, 2020, s. 52).

Kayıt altına alınan mülakatlar daha sonra padişaha takdim edilirdi. Sefaret baş tercümanları da resmi işlerin yapılması için Teşrifat Nazırlığı'na müracaat ederlerdi. Teşrifat Nazırlığı'nın görevleri mahdudy, görev yoğunluğu az, günlük resmi işleri basit ve kolaydı (Tahsin Paşa, 2020: 52).

4-Askeri Teftiş Dairesi

Ünlü lügat yazarı Şemseddin Sami, bu dairenin komisyon başkatibidir. Yunanistan ile yapılan savaşta²² saraydaki askeri hareketin idaresi ve idaresi üzerinde birinci derecede meclistir. Başkanı Gazi Ahmed Muhtar Paşadır. Azaları erkân ve ordu komutanlarından kırk üç asil üye ve fahri altı üyeden oluşurdu.. Şemseddin Sami, askeri teftiş dairesinin başkatibi idi. Bu komitenin belirli bir görevi yoktur, daha çok kendisine havale edilen görevleri yerine getirirdi. Sarayda ayrıca , Çit köşkü'nde serasker başkanlığında tplanan başka bir askeri komite vardı.. Üyeleri ise Müşir Edhem Paşa, Ömer Paşa, Rüşdi Paşa, Şakir Paşa idi. Bu komitenin görevi Erkan-ı harbiye'den takdim olunan raporları incelemek ve bir karara varmaktı.Askeri Kurmay tarafından tercih arayışı'dır araştırmak ve gerekli eğitim (Tahsin Paşa, 2020: 53).

5- Yaverân Dairesi

Bu daire üç sınıftan oluşmaktadır. Yaver-i Ekrem, Yaver-i Has ve diğer yaverler. Yaver-i Ekremlik müşir rütbesine haiz olan yaverliktir. Bu sınıfın ayrı bir imtiyazı ve vazifesi vardır.Yüksekçe bir tahssatı vardı. Yaver-i Has da buna benzer bir rütbe ve bir sınıftır. Diğer yaverler (Alelâde Yaverlik) sınıfına gelince , bunların bir kısmı kollarına bir kordon takıp padişaha bağlılıklarını ilan etmek ve caka satmaktı. Bazıları bunun getirisinden faydalanmak için bu ünvanı almayı maharet sayarlardı. Geri kalan diğer kısım yaverler de doğrudan doğruya seryaverliğin maiyetinde görev yaparlardı. Bunlar çeşitli rütbelere ayrılırlardı. Sadrazama, Şeyhülislam'a, Seraskerlik'e gidecek resmi evrak bunlar vasıtası ile gönderilirdi. Bunların dışında nazırlara gidecek iradeleri maiyyet-i seniyye çavuşları götürülerdi maiyyet-i seniyye çavuşluğu yaverlik için bir mahreç durumundaydı (Muvalihi, 2012:119-128).

22) Yunan bağımsızlık savaşı.Yunan gençlerinin 1821 'de başlattıkları Osmanlı'dan ayrılma savaşıdır.

6- Tahsin Paşanın Anılarında Zikredilen Bazı Daireler

Mabeyn Müşirliği Dairesi: Gazi Osman Paşa'ya mahsus olan bu daire bir nevi saray Nâzırlığı Dairesi'dir Hünkar, Gazi Osman Paşa'nın geçmişteki şöhretine hürmeten bu daireyi vermişti.

Başkitâbet Dairesi: Mabeyn Başkatibi'nin idaresi ve başkanlığı altındaki bu daire yirmi kadar katipten mürekkep olup Yıldız Sarayı'nda gerçek manada resmî sayılan ve devlet salnamesinde kayıtlı olup, diğer devlet memurları gibi tekaüdüğe tabî olan bir dairedir.

Mabeyni Beyler Dairesi: Sarayda olan bu daire, bir baş mabeyni, bir ikinci mabeyni ile pek çok mabeyni görevlilerden oluşan bir dairedir.

Teşrifat Nazırlığı Dairesi: Hükümdarın elçiler ve yabancılarla konuşmalarında tercümanlık vazifesi "Tercümân-ı Divan-ı Hümayûn" denilen teşrifat nazırına bağlı idi. Teşrifat işleri de bu daireden idare edilirdi.

Teftiş-i Askerî Dâiresi: İkinci Mahmud zamanında savaş hareketini saraydan atkip etmek amacı ile oluşturulan bu dairenin birinci reisi padişah, ikinci reisi Gazi Osman Paşa idi. Şemseddin Sami 'de burada kurulan komisyonun başkatibi idi.

Maiyet-i Seniye Erkân-ı Harbiye Dairesi: Bu dairenin görevi Balkanlarda bulunan hükümtelerin askeri durumlarını tetkik ve ona göre planlar düzenlemektir.

Hususi Şifre Dairesi: Sultanın dairesinin yanında bulunan bir dairedir. Mabeyn Başkitâbeti'nde vilayet ve elçiliklerin resmi şifre anahtarları olduğu halde bir de ayrıca hususi şifre dairesidir. Sultan Abdülhamid tarafından özel olarak oluşturulan bu daire resmi olmayıp, hükümdara mahsus bir dairedir.

Derviş Paşa Dairesi: Bu daire Arnavutluk'ta olan ve gelişen olayları tetkik eder ve ona göre icraatta bulunurdu.

Kampföhner Paşa Dairesi: Sultan Abdülhamid Dairesi Sultan Abdülhamid bu Alman Paşası'nı askeri işleri düzene koymak için getirtmiş ve bu paşaya yaver-i ekrem ünvanı vererek görevlendirmişti. Askerlikte ilerleme ve gelişme için neler yapmak lazım geleceğini düşünmek ve gerektiğinde bunları sultana arz etmek, vazifesi ile mükellef bir dairedir.

Kara Todori Dairesi: Berlin Kongresi'nde Türkiye murahhası sıfatı ile bulunmuş ve Hariciye nazırlığı görevinde bulunmuştu. Sultan Abdülhamid yaşı ve tecrübesinden dolayı bu şahsi daiam takdir etmiştir.

Nişan Efendi Dairesi: Sarayda bulunan bu Ermeni, Türkçe ve Fransızca'yı çok iyi bilen bu şahıs her gün Avrupa gazetelerini okur, devleti alakadar eden haber ve makaleleri tercüme ederdi. İzzet Paşa Dairesi: Sultan Abdülhamid'in son on beş yıllık saltaantı döneminde çok önemli rol oynayan İzzet Paşa, Şura-yı Devlet azalığında bulunmuştur (Paşa, 2020:60-58).

3-1-4 Sultan Abdülhamidin Tahttan İndirilmesi ve Sarayın Yağmalanması

Sultan Abdülhamid döneminde ortaya çıkan en büyük sorunlardan biri de Yahudiler sorunudur. İsviçre'nin Basel kentinde ilk Siyonist konferansını gerçekleştiren Theodor Herzl, daha önce yazdığı (Yahudi Devleti) adlı kitabıyla tüm dünyadaki Yahudileri Filistin'de toplamaya çalıştı. O dönemde dünyanın en zengin ailelerinden biri olan Yahudi ailesinden (Rothschild) destek buluyordu. Padişah'a, Yahudileri Filistin'e taşımalarına ve orada ikamet etmelerine izin vermesi karşılığında tüm dış borçlarını ödemesini iki kez teklif etti. Sultan Abdülhamid bunu şiddetle reddedip azmi ile karşılarında durdu ve Yahudiler, Sultan Abdülhamid'e karşı dünya çapında kara propaganda planları yapmaya başladılar. İlk planları, delil olmadan Sultan'ı (Kızıl Sultan) aramaktı. O dönemde bazı Türk gruplar arasında yabancılardan daha popüler olan Ermenilere bu unvanı verdiler (Topaş, 2016:257).

Padişah, Yahudilerin Filistin'e yerleşmesini ve orada yaşamasını şiddetle reddettikten sonra, bu Sultan'ın ortadan kaldırılmasının ötesinde umutlarına ulaşmadıklarından tamamen emindiler. Önce İstanbul'da, ardından Yahudilerin oturduğu Selanik'te İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni kurmaya çalıştılar. Padişahın onlara direnme ve durumu kontrol altına alma girişimlerinden sonra, eski kanun-ı Esâsî'ye uymak zorunda kaldı. Meclis-i Mebûsân 17 Aralık 1908'de toplandı ve meclis üyeleri Osmanlı devletinin en büyük düşmanları arasından seçildi. 31 Mart 1908 tarihinde Harekât Ordusu'nun müdahalesi iel bir çok olaylar meydana geldi. olarak bilinen Sultan Abdülhamid'in aşırı merhameti yüzünden ne yazık ki hiçbir şey yapmadı. İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne karşı, saray çevresinde 30.000 kadar askeri eğitim görmüş en yüksek asker olmasına rağmen ve o gürültüde bile otoritesi için kan dökülmesine razı olmadı. İttihat ve Terakki hükümetine boyun eğdi ve tahttan indirildi. (Topbaş, 2016:259.).

Sultan II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesinin ana nedeninin bu olduğunu, kızı Ayşe Sultan'ın konu hakkındaki bahsi şöyledir. Yıldız Sarayı'na ulaşan fetvaya göre padişahın tahttan indirilmesi gerekiyordu. Dört kişilik heyet gelerek onu selamladılar ve Ermeni Aram Efendi ve Yahudi Karasu Efendi'nin de buldukları heyet huzuruna gelerek "Millet seni tecrit etti." Dediler. Sultan Abdülhamid cevaben "sanırım demek istiyorsun ki: Beni tahttan

indiriyorsunuz”. Arif Hikmet Paşa fetvanın bir nüshasını okudu. Fetva sonuna kadar okunup, bitince, Sultan Abdülhamid Arif Hikmet’e sordu:, “Bu karar hangi makamdan çıktı?” deyince, “Milli Meclisten” cevabını verdi. Kendisinden meclis başkanı, ileri gelenlerin reisi Said Paşa olduğunu duyunca, hayretler içinde “Said Paşa... öyle mi?” diye bağırdı. otuz üç yıl milletin ve devletin bekası ve memleketin güvenliği için çalıştım elimden geldiğince hizmet ettim.” (Osmanoğlu, 1991: 240 - 241).

Osman Topbaş’ın kitabında bahsettiği, kendisi hakkında verilen fetva daha önce verilen fetvalara göre haksız ve mesnetsizdir. Kendisine atfedilen kusura gelince, bazı dini kitapları toplamak ve yakmak onun emridir. Bu, kendisine iftira ve haksızlıktır ve kökeni şöyledir: “Kuranın o dönemde basılması insanlara yasaktı. Bu yasa devlet tarafından çıkarılmıştır, çünkü eğer insanlar Kuran’ı basarlarsa, onu gerektiği gibi basmakla ilgilenmeyecekleri kesindir ve bunun için devlet Kuran’ın basım işini üstlenmiş ve devlet tarafından basılmıştır. Ücretsiz dağıtmak. büyük bir özenle sonuçlandı. Onaylanmış kuruluş tarafından verilen yasal fetva ise fetvadır. "Hac Nuri Efendi" olarak, Fetva Sekreteri, bu amaçla Meclis'e davet edildi ve yukarıda bahsedilen konseyde, görevden alınması için meşru bir neden bulunmadığını açıkladığında, Padişah "Talat Paşa", bu konuşmadan sonra meselenin iplerinin elinden çekileceğini anlamış ve âlimlerin temsilcilerine kendilerinden istenen fetvayı vermeleri için baskı yapmış ve onlar da bu fetvayı vermek zorunda kalmışlardır (Topbaş, 2016 :260).

Tanınmış Türk tarihçisi (Yılmaz Öztuna) şöyle diyor: “Sultan Abdülhamid’in tahttan indirilmesinin sebeplerinin başında, 31 Mart olaylarına karışmakla suçlaması vardı ve aslında bugün kesin olarak biliyoruz ki bu suçlama, tamamen yanlıştır (Ali,2008:264).

Hareket ordusunun Yıldız Sarayı'nı kontrol altına aldığı gün, tarihin en utanç verici olaylarından birine tanık olduğu gün, saray yağmalandı ve içindekiler tamamen çalındı. Abdülhamid, saray mihafız kuvvetlerine dağınık halde bulunan harekât ordusuna direnme emri vermiş olsaydı, onu mutlaka yenecek ve kolaylıkla ortadan kaldıracaklardı, ancak kolordu komutanlarından Halil Bey, Selanik"ten gelen hareketin ordusuna karşı müdahale etmesi önerisini tamamen reddetti Ancak Abdülhamid, iradesine hakim olmuş, duygulara göre değil akla göre hareket etmiş, kardeşler arasındaki kanın kutsallığını dikkate almayan ve kan dökülmesine yardımcı olan bir noktaya sürüklenmemiş ve meselenin bu hale gelmesini istememiştir (Duman, 2016: 157-156).

Ayşe Sultan o günlerde sarayın durumunu şöyle tasvir etmektedir. Saray büyük bir korku ve gerçek bir karanlıkla dolmuş, elektrikler kesilip gaz lambaları sönünce su bile kesilmişti.

Harem ve saraydan erkekler uzun zaman önce gitmiş ve saraydan ayrılmıştı ve kadınlardan başka kimse dönmemişti. Kimisi sinir krizleri geçiriyor, kimisi korku ve dehşetten baygınlık geçiriyor, hepimiz kuşatma altındaydık, zaman zaman silah seslerini duyuyorduk. Şehzadeler sarayı terk etti ama biz üç kız kardeş babamızdan ayrılmamakta ısrar ettik ve o günden sonra Abdurrahim Efendi de bizimle birlikte babamızın yanında kalma kararına katıldı. (Osmanoğlu, 1991:236-239).

İttihatçılar, padişahı, bazı aile fertlerini ve bazı hizmetkârlarını tam tahttan indirildiği gece Selanik'e gönderdiler. Yanına bir şey almasına izin vermediler. İttihatçı çeteler, Makedon gerillalarla birlikte Sultan Abdülhamid'in sarayını yağmaladı. Selanik'te Sultan Abdülhamid ve beraberindekileri, sahibinin adıyla anılan "Alâtini Köşkü" bir Yahudi'ye ait köşkte gözetim altına aldılar. Ve içinde Sultan zor günler geçirdi. Beylerbeyi Sarayı'na hapsetmek için İstanbul'a getirdikleri Balkan Savaşı gecesine kadar bu sarayda kaldı.10 Şubat 1918'e tekabül eden 28 Rebi'ül-Ahir (Pazar) 1336'da, İstanbul'da yetmiş altı yaşında vefat etmiştir (Harb, 1918: 4948).

Abdülhamid, hükümdarlığı boyunca kendisine verilen mücevherleri, altın ve gümüş takımları, pırlantaları, safirleri, zümrütleri, avizeleri, antikaları ve daha birçok değerli hediye demir çekmeceli özel bir dolapta özenle saklamıştı. Saraydaki mücevherler için özel olarak yapılmış kasa, sadece soyulmakla kalmadı, hareketin ordusunun paralı askerleri de sarayın kadife ve kadife perdelerini, muhteşem güzellikteki kristal avizeleri, halıları, yağmaladı ve çaldılar. Ayrıca değerli tablolar, göz kamaştırıcı kapılar ve şamdanlar, gümüşten tütsülükler ve mutfak takımları, çatal ve kaşık takımları, cevizden kanepeler, banklar ve sandalyeler, yataklar, yastıklar, döşemeler, yorganlar, kuştüyü battaniyeler ve hatta pencerelere çarpmasını önlemek için kullanılan süslerle süslenmiş mermer taşların büyük bir kısmını aldılar ve dışarı çıkaramadıklarını parça parça kesip çalmışlardır (Duman, 2016:159-160).

Yıldız Sarayı'nda nadide değerli eşyalarının çalınmasını takip eden günlerde İttihatçılar, Abdülhamid'in yıllar içinde biriktirdiği ve marangoz atölyesinde özel bir yerde sakladığı ve zor zamanlarda kullanmak üzere sakladığı servetine el koymak istediler. Nitekim Nadir Ağa'nın şiddetli gözdağı altında bulunduğu yeri onlara söylemesinden ve sonunda Harbiye Nezareti'nin bu büyük servete el koymasından sonra bu paraları ve mücevherleri İttihat Terakki liderleri el koydular. Bu liderlerin başında , tirana dönüşen "Mahmud Şevket Paşa"nın başını çektiği çete yağmacılığın başını çekmekteydi. Ne isterlerse yağmalanan Yıldız Sarayı'ndan nadide eserler yabancı ülkelerde müzayedelerde satışa sunuldu. Sarayın çalınması ve yağmalanmasının suç ortakları bir süre sonra envanter çıkarmaya ve sarayın içindekileri saymaya karar verince Yıldız Kütüphanesi'nin kitap ve eski eserlerle dolu olduğunu gördüler. Dünyada eşi benzeri olmayan

nadide eserler “Kızıl Sultan” dedikleri, Abdülhamid'in hususi odasına girdiklerinde şaşırıldılar, hayal ettikleri lüks ve zevklerle dolu oda çok sade döşenmiş, alçak tavanlı, loş ışıklı karanlık bir oda buldular. O sırada paşaların Abdülhamid'in kendisinden daha lüks ve lüks bir hayat yaşadıklarını anlayınca gördükleri karşısında şoke oldular (Duman,2016:160-162).

Bugün Yıldız Sarayı'na gelince, sarayın yağmalanması ve 1909'da Sultan Abdülhamid'in devrilmesinden bu yana saraydaki dönüşüm ve değişim süreci hala devam ediyor ve bu güne kadar da devam etmektedir.Batur'a göre, o dönemde külliye olarak tasarlanan Osmanlı saraylarının sonuncusu olan Yıldız Sarayı'na ait yapıların günümüzde çeşitli kurumlar tarafından kullanıldığı ve yönetildiği de söylenebilir (Batur, 1994:526) .

Yıldız Sarayı, tasfiye, yıkım, yangınlar, tehcir, arazilerin bölünmesi, mülkün iadesi ve sarayın çeşitli kullanımları gibi çeşitli aşamalardan geçmiş ve bu durum ne yazık ki zamanında orijinal şeklini etkilemiştir. 114 yılda sarayda meydana gelen değişimler o kadar büyük ki Yıldız Sarayı'nı orijinal haliyle anlamak mümkün değil. Kurumlar: Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Sekreterliği (Milli Saraylar), Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Yıldız Sarayı Müdürlüğü, Cumhuriyet Türkiye Cumhuriyeti, Başbakanlık, Kurumlar Genel Müdürlüğü, Türk Silahlı Kuvvetleri. Milli İstihbarat Teşkilatı, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İslam Konferansı Teşkilatı (İKT), İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (Ircica), Yıldız Teknik Üniversitesi) ve BELTUR Vakfı gibi kurumlar tarafından kullanılmakta ve yönetilmektedir.

IV Bölüm

4.1 Yıldız Sarayında Günlük Hayat

4.1.1 Yıldız Sarayının Örf ve Adetleri

Sultan Abdülhamid Yıldız Sarayı'na gelip, yönetime başladığında, sarayın örf ve adetlerinde bazı değişiklikler olmuştur. Mesela, Osmanlı Devleti'nde eskiden beri kandil gecelerine ayrı bir önem verilirdi. Kandili kutlamaya gelenlerin oturmaları için özel minderler hazırlanırdı. Sabahtan itibaren saraya tebrik için gelirlerdi. Sultan Abdülhamid Yıldız'a geldiğinde kızlarını ve yeğenlerini evlendirmiş ve onların düğünlerini Onun zamanında sarayda üç defa sünnet düğünleri yapılmıştır. Sultan Abdülaziz zamanında müzikayı hümayun faaliyetinde bulunsa da, Abdülhamid zamanında tiyatro oldukça fazla sarayda gösteriler düzenlemişti. Tiyatro gösterilerine tüm saray halkı iştirak ederdi. Burada kısaca açıklamasını yaptığımız saray adetlerini daha kapsamlı görelim:

4.1.1.1 Sultan II. Abdülhamidin Günlük Alışkanlıkları.

Abdülhamidin günlük hayatını yöneten düzenli temelleri ve kuralları vardır. Her şeyde sade ve düzenlidir. Erken yatıp erken kalkar. Her sabah güneş doğmadan kalkıp duş alır, dua eder, kahvaltısını yapar, kahve içtikten sonra kalkar ve erkekler süütünün önünden geçer. Saraya gider ve orada kalır, sonra on bire kadar resmi işlerine devam eder ve öğle yemeği hazır olunca yerleşkeye geçer. Öğle vakti Sultan, ailesiyle birlikte yemek yer, biraz dinlenir ve şezlong'a (uzun bir sandalye) uzanır, ondan sonra geçer. Saraydaki erkekler kanadında kalan resmi görevlerine başlar, burada bakanları kabul eder ve yemekten sonra onunla birlikte bahçeyi dolaşır. Yatak odasındaki kitaplardan Kütüphanesinde veya marangoz atölyesinde bazı işler yapıyor ve çok okuyor. Paşalar ve gagalar ve bazen uygulanan Yatmadan önce Abdülhamid, tamamen kötü ya da sarhoş değildi, ışığa, basit yiyeceklere meyilli değildi ve hiçbir şeye yer yoktu (Kocabaş, 2009:224).

Hafif yiyecekleri tercih eder ve az yer, sabahları kahve, çay, süt ve meyve suyu içer, öğle yemeğinde ise timerşit (yarı olgunlaşmış yumurta) veya tereyağında pişirilmiş yumurta veya omlet yumurtası veya kemiksiz et yerdı. (Mazzit) veya ünlü kaya balığı (Clangi Balığı) olarak bilinen beyaz balık (beyazlık) türlerinden biri ve bazen "Börek" olarak bilinen peynirle doldurulmuş ince gözleme yiyor ve tercih ediyor. kremalı katayef, sütlü ve muhallebi gibi tatlılar ve Fransız tatlılarından biri "Şarlot" olup, akşam yemekleri her zaman hafiftir ve

genellikle et sularından, çorbalardan ve çilek, kavun, kavun gibi meyvelerden yapılır. kavun ve şeftali tercih edilmektedir (Kocabaş, 2009: 224).

Sultan Abdülhamidin dayanılmaz derecede kullandığı şartlandırıcılar sigara ve kahvedir, çünkü bunlardan çok içmektedir. Tütün (tütün) şefi Ali Efendi'nin kendisi için lüks tütün çeşitlerini karıştırmasına ve kutularda kendisine sunmasına alışmıştı. Parşömenlerin hazırlanmasında sarayın içinde pek çok usta el vardı, bu nedenle Padişah, "El-Maabin" sütunlarını ve misafirlere bazı parşömenler hediye ederdi ve ayrıca ülkelerin hükümdarlarına lüks tütün türleri gönderirdi. hediye şekli. Ve padişah zaman zaman saçlarının kesilmesini emreder ama sakalına yabancı bir elin uzanmasına asla izin vermez. Padişah da çok kahve içerdi ve kahveyi bir kovada "kahviye" olarak hazırlar ve iki beyaz fincanla birlikte bir tepsiye koyar ve gönderirdi. Sultan Abdülhamid de her seferinde iki fincan kahve içmeyi sever, birinci fincanı bitirir, ikinci fincana kahve koyarlar ve ondan içer. İçme suyuna gelince, ' El-kilarcı ' Hüseyin Efendi (yemek dolabından sorumlu) onu bir maşrabiyyeye döker ve meşrebiye mühürlü bir cüzdana konularak kendisine sunulur (Tahsin Paşa, 2020:31).

Giyim kuşamında zerafet ve bakım tutkunu, temiz ve bakımlı giysilere düşkün olan Abdülhamid , temizliğine düşküdü. Övünmekten uzak, sakin ve dingin bir hayat yaşadı. sağlığına gösterdiği yoğun özenin sonucu olarak tüm hayatını acil bir hastalıktan şikayet etmeden geçirdi, ailesine düşkün bir babaydı ve çocuklarını çok severdi (Kocabaş, 2009: 224-225).

Kendi Dişini Kendisi Çekerdi

Dişi ağrıdığı vakit diş doktorunundan ilaç istemediği gibi yabancı bir elin kerpetenle ağzını karıştırmasına da müsaade etmezdi. Hal edilmesinden sonra kendisinin muhafızlığına tayin edilen bir zata "Benim ağzıma hiçbir dişçi eli girmemiştir" demişti. Bir gün huzuzruna girdiğimde ban bir diş ile bir kerpeten gösterdi. Ve benim kendi kendime bir diş çıkırıp çıkarmaaycağımı sordu., sonra da: "işte ben şu kerpetenle çu kocaman diş çektim" dedi. Doğrusu bu yapılır şey değildi. Sultan Hamid'i buna sevkeden sebep dişçi elinden iğrenmesi veya zararlı bir kerpetenin vereceği zarar değil, ağız ile boğaz arasında kısa measfenin olması ve kerpetenin ucuna zehirli bir madde sürülebileceği ihtimalinin olmasıdır (Tahsin Paşa,1999:214).

Hafif Yemekleri Tercih Ederdi

Hünkar yemek meselesine gerek lezzet ve gerekse kalite bakımından çok önem verirdi. Her gün kilercibaşı ve ve ikinci kilerci marifetiyle hazırlanan yemek listesinde nefis yemekler olduğu halde, Sultan bunlar içinde hafif ve hazmı kolay olanları tercih ederdi (Tahsin Paşa,1999:215)

Tütün İptilas

Sultan Hamid'in iptila derecesinde kullandığı keyif verici madde tütün ve kahve idi. Hünkar pek çok sigara ve kahve içerdi. Eski emekdarlarından olan ve mizacına en uygun olan tütüncü Ali Efendi çeşitli harmanlardan sigara yaptırıp kutu içinde Sultan Hamid'e takdim ederdi. İçeride sigara yapmayı bilen mahir adamları vardı. En iyi nefis tütünlerden bu adama yaptırdığı sigaralar mabeyn erkanına ve misafirlere verilirü bazen en nefis cins tütünlerden hükümdara hed iye gönderilirdi (Tahsin Paşa,1999:216).

4.1.2 Sosyal Gelenek ve Görenekler

Yıldız Sarayında aşağıdakiler de dahil olmak üzere çeşitli sosyal gelenek ve görenekler vardır:

4.1.2.1 Evlilik :

Ayşa Sultan saraydaki şehzadelerin düğünlerinden şöyle bahsetmektedir. Babamın saltanatı döneminde gerçekleşen ilk düğünler dört kız kardeşinin yani Behice, Seniha, Mediha ve Naile sultanların nikahlarıydı. Bu dört hemşirenin düğünleri ilk padişah oldupu yıllarda yapılmıştır. Bunlardan sonra Sultan Abdülaziz'in üç kızı sultanlarla Zekiye sultanın çeyiz ve düğünlerini babam yapmıştır. Sonra babamın “cülus kızım” dediği (yani tahta oturduğunda doğan) kız kardeşi Naima sultanı tek başına evlendirmiştir. Bundan sonra Sultan Murad'ın iki kızı Sultan Hatice ve Sultan Fehime, Sultan Abdülaziz'in en küçük kızı Emine sultanı evlendirmiştir. Daha sonra kızı Sultan Naile'yi evlendirmiştir. Daha sonra Sultan Murad'ın küçük kızı Fatma sultan ile ²³amcamız Kemaleddin Efendi kızı Münir'e sultanı evlendirmiştir. Böylece Sultan Abdülhamid, saltanatı sırasında on beş şehzade için evlilik törenleri düzenlemiştir (Osmanoğlu,1991: 137 vd.).

Hemşirem Naime Sultan'ın düğünü yapıldığında ben dokuz yaşında idim. Naima Sultan'a Ortaköy'de , Zekiye Sultan'ın dairesinin yanında Çifte Saraylar denilen Naime'nin çeyizi hazırlanmış ve Küçük Mabey'e getirilmişti. Bütün aile bu çeyizleri seyretti. Düğünden bir hafta önce Hazine Ustası maiyeti ile gelmiş ve bütün hazırlıkları yapmıştı. Babam mabeyn-i Hümayun'a vükela ve diğer devlet ricalini davet etmiş , ziyafet vermiş ve Şeyhülislam Efendi'de nikahı kıymıştı. Gazi Osman Paşa'nın ikinci oğlu Kemaleddin Bey ile Naime'nin nikahı kıyılmıştı. Her taraftan hediyeler geldiği gibi, babam da gelenlere hediyeler vermişti. Osman Paşa Naime güzel bir taç göndermiş, babam da kayınvalide hanım efendiye mecidi nişanı göndermişti. Gazi Osman Paşa'nın büyük oğlu Nureddin Paşa da hemşiremiz Zekiye Sultan'ın eşi idi. Kemaleddin Bay de sonra paşa olmuştur. 1898'de babası Abdülhamid tarafından çağrılan Naima Sultan, Gazi Osman Paşa'nın ikinci oğlu Kemaleddin Paşa ile evlenmiş ve nikahı Naima Sultan'ın yakınlarda bulunan sahil sarayında olmuştur. İstanbul Boğazı'nda ihtişamı ve azametiyle dimdik duran ²⁴Esmâ Sultan'ın sarayından önce Gazi Osman Paşa'nın büyük oğlu Nureddin Paşa, Abdülhamid'in ikinci kızı Zekiye Sultan ile evlendi. Efsanevi bir düğün yapıldı. Osmanlı halkı ve saray halkı arasında ilk kez ²⁵"Naima Sultan", o dönemin alışlagelmiş ve yaygın kırmızı rengi yerine beyaz kumaştan gelinlik giydi. O zamandan beri bu gelinlik tarzı kullanılmaktadır. Daha sonra bu tarz müslümanlar arasında yayılmaya başlamıştır (Duman, 2016:90-91).

Düğünde sarayın arabaları çıktıktan sonra, Sultan'ın arabasından önce anne, gelinin evine gitti ve sarayın kapıları açıldı, böylece herkes içeri girdi ve insanlarla doluydu. Sultan Zekiye uzun kadife bir elbise giymiş, başındaki taç ve göğsündeki iki nişanla ev hanımı görevlerini yerine getirmeye başlamıştır. Hidiv İsmail'in kızı Sultan Fatima Hanım da beyaz elbiseli Sultan Zekiye'nin yanında oturuyor ve diğer hanımlar girip çıkıyordu. Sonunda damadın getirilmesine karar verilmişti. Bunun üzerine Osman Paşa kalkıp oğlunu Babüseslam'a getirdi , ardından damat dualar arasında hareme girdi. "Naima Sultan"ın oturduğu taht iskemlesine benzer bir sedirin önüne gelinceye kadar yürüdü ve kalkması için yalvardı.

23) Sultan: Mısır'daki Hidiv ailesinin Sultanlerine, "Sultan" (tercüman) olarak adlandırılan Osman ailesinin Sultanlerinden ayırmak için "Sultan" kelimesi uygulanır.

24) Ayşe Sultan' göre Sultan Abdülhamid'in kızı "Naima Sultan"ın sarayı, "Ortaköy" mahallesindeydi.

25) Padişah'ın "Bleven"den dönüşünde Osman Paşaya hediye etmesinden dolayı "Gazi Osman Paşa" sarayı olarak da anılmıştır (Doman, 2016:90).

Yarım saatten fazla devam etti ve kalkmadı - ki bu gelinin damat ısrar edinceye kadar bir süre ayağa kalkmamakta ısrar etmesi ve sonunda anne Sultane söylemeleri, o da kapıdayken gidip ona bağırmaları bir Saray geleneğidir: " Kızım! Yeter! Kalk." Benim için, damadımızı kızdırma." Sultan ayağa kalktı ve müzik yükseldi (Al-Salaam Al-Hamidi).Sarayda kız ağasının gelinin kolundan, damadın diğer kolundan tutması adettendi ve haremın altı yedi ağası gelinliğin kuyruğunu tutuyordu ve kalabalıktan yürümek zordu. , elbise ve tacın ağırlığına ek olarak (Osmanoğlu,1991:138-140).

Sultan Abdülhamid, tüm devlet adamlarını ve bakanları, kızı Naima Sultan'ın kendisi için görkemli bir düğün düzenlenen ve kendilerine lüks sofralar sunulan düğününe katılmaları için saraya davet etti ve Şeyhülislam, Naima'nın düğümünü attı. Padişah Kemal Paşa üzerine. Her taraftan "Naima Sultan"a hediyeler yağıyordu. Abdülhamid, düğün törenlerinde katılanlara hediyeler ve çeşitli hediyeler dağıtıyordu. "Osman Paşa" gelinine bir taç gönderdi, " Naima Sultan" ve Abdülhamid, damadın ailesine Mecidiye Madalyası takdim etti. Bu nişanı nikahtan önce ve sonra bakanların eşlerinden aldım. Abdülhamid, kızı Naima Sultan'ı huzuruna çağırdı, ona bazı nasihatlerde bulundu. , hayatında muvaffak olması için dua etti.Arabasının padişahı normal kıyafetlerini giyerek "Ortaköy"de bulunan sahil sarayına hareket etti ve ayrıldıktan sonra kurbanlar kesilerek fakirlere dağıtıldı ve muhtaç (Doman, 2016, s.91).

Bütün şehzadelerin nikahları böyle yapılırdı ve birdenbire aynı anda evlenirse, ana şehzade padişahın ismine katılarak onları "koşe"ye oturtma törenlerine katılırdı. yaşlarına göre saraylarında yanlarına gitti (Osmanoğlu,1991:141).

4.1.2.2 Sünnet :

Padişah oğullarının sünneti, geleneksel olarak şenlikler ve havaî fişeklerle kutlanırdı. İstanbul'un diğer sakinlerinin sünnet masraflarını çoğu zaman padişahların karşıladığını belirtmekte fayda var. On sekizinci yüzyılda Sultan III. Ahmed'i ve on dokuzuncu yüzyılın sonlarında Sultan Abdülhamid'i anıyoruz. (Kuatrit, 2004:179).

Ayşe Sultana göre, Sultan Abdülhamid döneminde üç sünnet düğünü yapılmış, bunlardan ilkinde Sultan Abdülaziz'in üç oğlu sünnet edilmiştir: bunlar "son halife" Abdülmecid, Mehmed Şevket, Mehmed Seyfeddin ve büyük kardeşimiz Mehmed Selim. İkincisinde Abdülkadir, Ahmed, Burhaneddin, Selahaddin Efendi'nin oğlu Ahmed Nihad Efendi ve sonucusunda Abdurrahim Efendi ile Muhammed Şevket Efendi'nin oğlu Cemaleddin Efendi ve amcam

Süleyman Efendi'nin oğlu Abdülhalim sünnet oldular. Bu kutlamalarda çok sayıda paşa oğulları, sarayda çalışan işçiler ve fakirlerin oğulları da sünnet edilmiştir. Onun için Saray Yıldız Sarayı'nda kulübeler kuruldu ve sünnetliler tedavi için beş gün burada kaldı. Karagöz oyunu ve sihir oyunlarının yanı sıra, meşhur Abdürezzak Efendi tarafından çocuklar için oyunlar oynandı, her birine yeteneğine ve durumuna göre hediyeler verildi (Osmanoğlu,1991:142-143).

4.1.2.3 İlk Yeni Yıl :

Saltanatın bu günde, yılın açılışını kutlamak için saltanat sarayına gelen hükümdar ailesinin üyelerinden kıdemsiz memurlara kadar yeni yıl tarihinin çarpımı kadar para vermek gibi bir geleneği vardır. bin lira ve yukarısı paralar verilirdi. Eskiden Sadrazam Bâbîâli'ye dönünce o paranın bir kısmını komiserlerine verirdi ama komiserlerin bir vesile ile saltanat ile temasa geçmesiyle bu huyu bozuldu. Sadrazam ve şeyhülislam doğrudan doğruya padişah hazretlerinden alırlardı (Muvailihi, 2012: 179).

Ayşe Sultan'a göre Muharrem ayının ilki Hicri Yılbaşısıdır ve her taraftan birçok insan Saraya akın eder, ajanlar da tebrik için gelir ve çeyrek lira, gümüş çeyreklik ve kuruşlarla dolu tabaklar serilir. baş memur çemberinde büyük bir masa olur ve herkes masanın yanından geçer ve onlardan alır. Rütbe ve konumuna göre bu paraya "Muharremiye" ve "Bereketi Al-aam" denir ve aynı miktar da dağıtılır. harem dairesi içinde, eskiden işçilerimize dağıttığımız gibi ve yılın başında kadınların yeni giysiler giymesi dışında bir tür iyimserlik olarak bundan başka bir avantajı yok.Muharrem ayının onuncu gününde, Aşureler pişirilir, büyük kaplarda saraylara ve mahallelere getirilir, bir kısmı aile fertlerine gönderilir, kazanlar da Hamidiye Camii'nin avlusuna konur ve fakirlere dağıtılır. Halk, Eğitim hane Meydanı'nda kendilerine askerler dağıtılırken, tüm kamplara da gönderiliyor. Ve takiyalardan saraya ve paşalardan ve geniş ailelerden geldiği gibi, aşure saraydan takiyalara gider, tepeyle örtülü değerli kazanlarda bunlar boşaltılır ve sonra pişmiş aşure ile saraya doldurulur, ve kazanlar geldikleri yere iade edilir ve bu süregelen bir âdet ve izlenen bir gelenektir (Osmanoğlu, 1991:184-185).

4.1.2.4 Geçit Töreni :

Yıldız sarayı'ndaki Talimhane Meydanı'nda geçit töreni yapılırdı. Talimhane Köşkü'nün balkonunda padişah ile beraber seyrederdilerdi. Arabalar gelir ve bir tarafa durdu. Böylelikle

askerin geçmesi rahatlıkla görülürdü. Alman İmparatoru'ndan sonra Veliahd Prens Wilhelm ve ve İkinci oğlu Eitel Fricderich de sarayda misafir kalmışlardı. Bunlardan sonra üçüncü oğlu bahriyeli Prens Albert, Charlotte okul gemisi ile gelmişti. Şerefine verilen ziyafetten sonra geçit törenine katılmış, bizim bahriye askerlerimizle beraber Prens önde olarak köşkün önünden geçmiş ve tören sona ermişti (Takafi, 2011:51; Osmanoğlu,2013:55).

4.1.2.5 Prenslerin Ziyareti :

Babanın erkek kardeşleri ve Sultan Abdülaziz'in oğulları resmi merasimlerde tebrik için Mabeyn'y gelip tebrik etmeleri adettendi ve geldiklerinde mesele padişaha arz edildi. Ramazan ayının on beşinden sonra onunla namaz kılarlar, onunla konuşurlar, o da onlarla konuşur ve bayramlarda ondan "Diş kirası"²⁶ denilen yerde bayram hediyesi alırlardı. Onlarla bazen Şale Köşkü'nde veya "Cit Kasrı'nda görüşürdü. Şehzadelerle yiyatroda görüştüğünde bizleri de çağırırdı. Bazen iki veya üç büyük şehzadeyi davet edip görüştüğü de olurdu (Osmanoğlu,1991:112).

4.1.2.6 Sultan'ın Doğumu:

Sultan Anbdülhamid'in doğum günü mübarek Şaban ayının on altıncı gününe denk geliyor (Muvailihi , 2012: 180). Babam annesinden bhsettiği zman“ zavallı anneciğim pek genç yaşta gitti. Hayali daima gözümün önündedir. Onu hiç unutamadım. Beni çok severdi. Öpmeye kıyamazdı. Allah rahmet etlesin”. Büyükanmem tirimüjgan hanımefendi. İkişehzade bir sultan annesi olmuştur. Tirimüjgan Kadınefendi sarayın eski kalfaları arasında,inceliği, nezaketi ve güzelliği ile meşhurdu. Kendisini bilenler yeşil ela gözlü, aşık kumral ve gayet uzun saçlı, beyaz şeffaf tenli, naif endanlı iince belli,eli ayağı çok güzel bir kadın olduğu söylenir. Sultan Abdülhamid'in annesi öldüğünde, ona Peresti Kadın efendi bakmıştır (Osmanoğlu,2013:17-19).

26) Orucu açtıktan sonra saray ve saraylara davet edilen misafirlere Ramazan ayında verilen para ve hediyelere “diş kera” tabirini uygulamışlardır (Oğlu,Validey, Sultan II. Abdülhamid, 1991, s. 112).

4.1.2.7 Giyim Tarzı :

Birçok araştırma, zengin Osmanlı kadınlarının özel çevrelerine Avrupa tarzı akımların girmesine odaklanmış ve bu hayat tarzı “Koşak Hayati” olarak bilinmiş ve 19. yüzyıldan itibaren bu kadınlar ve sultanler kıyafetlerden giymeye başlamışlardı. Fransız tarzı ile evlerde ve özel davetlerde bu kıyafetlerin halka açık yerlerde manto ve duvaklarla örtülme usulünü görmek mümkündür. Avrupâî tarzda giyim bazı kadınların ilk kez bu yıllarda giyildiğine tanık olunmuştur. Geleneksel Osmanlı kıyafetinin hiçbir zaman parçası olmayan bu tarz giyimi aslında Sultan Abdülhamid, güvenlik riski olarak gördüğü için bu elbiseyi sarayda giymeyi yasaklamıştı. Özellikle ilginç olan, yabancı modellerin tam olarak tespit edilememesi, bunun yerine eski giyim tarzlarının unsurlarıyla karıştırılmasıdır ve bu nedenle Fransız modellerinden alınan detaylarla süslenmiş bir Osmanlı elbisesi bulabiliriz veya kumaşı yerel olabilir. 19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başlarında Osmanlı aileleri arasında yaygınlaşan fotoğraf stüdyolarında çekilen fotoğraflardan ne tür bir kaynaşma olduğu anlaşılmaktadır. Üretilmiş yabancı ürünlerin Orta Doğu pazarına girmesiyle eski giyim tarzı çökmedi. Aksine birçok üretici yerel zevklere cevap verme düşüncesiyle batı tarzı kıyafetleri üretmeye ve pazarlamaya mecbur kalmışlardı (Takafi, 2011: 74).

Ayşe Sultan, katıldığı vesilelerle ve törenlerde padişahın kız kardeşlerinin kıyafetlerini tarif etmiş, bu yüzden güzel Sultan törenlerde ana Sultanin yanında yürümüş, her zaman kahverengi giysiler giymiş ve başına aynı renk dantelli bir başlık takmıştır kıyafetleri gibi. Bir de Türk usulü etek ucu uzun giysiler giyiyordu ve giydiği ağır kumaşlar hep kahverengi olduğu için renk onu farklı kılan bir özellik oldu ve hiç takı asmadı. Sultan Senihe gelince, değerli kumaşlardan yapılmış giysiler giyer, törenlerde başına taç takar, Avrupa tarzında uzun etekli elbiseler giyerdi ve kraliyet görünümüne sahipti. Sultan Madiha ise Avrupai üsluplara düşkün, elbiseleri güzel ve ağırbaşlı, etekleri uzun elbiseleriyle kendini asil bir şekilde göstermeye hevesliydi (Osmanoğlu, 1991:110 -111).

4.1.2.8 Nevruz Bayramı:

Nevruz baharın ilk günüdür ve önceki gün eczane-i hümâyun'da hazırlanmış olan ve "Nevruz Macunu" adı verilen kırmızı tatlılar hazırlanır ve üzerlerine altın tozu serpilerek Nevruz şekeri hazırlanır. Tüllerle bağlanmış, güzel kâseler içinde hanedan azalarına vükelaya, mevki sahiplerine, bendegâna ikram edilirdi. Sabahın erken saatlerinde mide boşken yemenin faydalı bir şey olduğunu ve bu nedenle gümüş bir tabak üzerine konduğunu ve yanında (S) harfi

ile başlayan yedi farklı türden başka şeylerin bulunduğunu ve bunlar susam, süt, peksimet, su, sahlep, safran ve sarımsaktır ve bu tür şeyleri yemenin şifa getireceğine inanılır dı. Nevruz bayramında İran sefaretinden kumaş kaplı tablalar içinde kıymetli porselenler ve süslü kutularla macun İran usulü macunlar ve çeşitli tatlılar yapılırdı. Bunlar Sultan Abdülhamid'e getirilir ve hediye olarak takdim edilirdi. Nevruz şekerinin üzerine İran Şahı'nın resmi bulunan küçük İran altınlarıyla babamın ismi yazılmış olurdu) (Osmanoğlu, 1991:185).

4.1.3 Siyasi Gelenekler:

Osmanlı Sarayında (Yıldız) mevcut olan bazı adetler ve siyasi gelenekler vardır:

4.1.3.1 Selamlık Alayları:

Tarihçi Şibli en-Numânî²⁷, h. 14. yüzyılın başlarında Kastantiniye (İstanbul) yaptığı bir gezi sırasında bunu tarif etmekte ve bu geleneğe (Selamlık) adlandırılmaktadır. Padişah, cuma namazı dışında genellikle saraydan ayrılmaz ve bu gelenek burada camide - Ebu Eyyub el-Ensari'nin camisinde – uygulanırdı. Padişahın alayı merasime katıldığında, halk yüksek sesle “padişahım çok yaşa” tezahürlerini söylemekte ve müezzin Cuma namazı için çağrıda bulunmaktaydı. Camide vaiz bir hutbe okudu ve hutbenin sonunda coşkulu bir sesle, “Allahım, bu padişaha, padişahın oğlu Hakan'a zafer ihsan eyle” dedi. Çeşitli kuvvetler, anlatamadığım güzel, harika ve büyümlü bir sahnede padişahı selamladılar (Nûmani, 2011:77).

Cuma selamlama törenleri, “Hamidiye Camii”nde yapılırdı ve padişah bundan önce Sinan Paşa Camii'ne veya Yıldız mahallesindeki tekkeye giderdi. Giyecekleri kıyafetler, nişanlar ve elbiseler esvabcılar tarafından hazırlanırdı. Sultan Abdülhamid, selamlama alayında küçük üniformalarını ve her zamanki resmi elbisesini giyer. Selamlıktan önce rasat aletleri getirilir ve sultanın Küçük Köşk denilen dairenin önüne koyar, güneşten aldığı ışıklarla bu alet top gibi parlardı. Neticede bütün saatler kurulur ve padişah selam törenine vaktinde çıkmak ister ve Gazi Osman Paşa kapıya gelir ve padişah O gelinceye kadar önünde bekler ve onunla birlikte arabaya

27) “Şibli al-Nomani”, Hindistan'ın saygıdeğer alimi, büyük tarihçi, büyük konuşmacı, parlak araştırmacı, yazar, yetenekli yazar, Şems el-Ulema Muhammed Şibli ibn al-Şeyh Habibullah Al - Bandoli Doğum ve kökene göre ve mezhebine göre el-Nomani.

binerdi. Son günlerde ordu komutanı Rıza Paşa bunu yapardı ve emir-i âhur Faik Paşa ve diğer personel de orada bulunurdu. Bu alaya yurt dışından sultanlar da katılırdı. Selamlama alyalarına şehzadeler ve şehzade oğullarının tören alaylarına katılmaları zorunlu yapılması gereken kurallardandı. Padişahın saltanat kapısından çıktığı anda müzik başlar, askerler tezahürat yapar ve cami kapısına varır varmaz Şeyhülislam onu kapıda karşılar ve camiye girer girmez, dua etmeye başlar. Dönüş resmi olmadığı için padişah kendi iki atlı savaş arabası ile yanında oğlu Burhaneddin Efendi, sağında oğlu Abdülkadir Efendi, solunda da oğlu Ahmed Efendi olduğu halde alay merasiminden dönmüştü. vardı. saraya varana kadar atlarına bindiler. El-Maabin El-Himayüni misafirhanesinde bir iki elçi bulunmalıdır. Alaydan dönen elçiler padişahla görüşmeye hazırlanır ve padişah onlarla konuşur (Osmanoğlu,1991:127-131).

4.1.3.2 Sultanın Oturma Günü :

İstanbul'un fethi şehirde kapsamlı inşaat ve yeniden inşa operasyonlarını izledi ve burada büyük sahabi Ebû Eyyüb el-Ensârî' adını taşıyan bir cami inşa edildi. Caminin yanında onun adını taşıyan bir de türbesi bulunmaktadır. Onun adını taşıyan bir türbe de vardı ve Konstantinopolis'in fethinden sonraki bütün dönemler boyunca, Osmanlı Devleti'nin tahtını ele geçiren şehzadelere fetihlerin kutsal kılıcı burada bellerine bağlanırdı. Bu, merasim şehrin en önemli manevi merkezi olan "Ebû eyyüb Ensârî" türbesinde Şeyhülislam, nakibül eşraf ve o zamanki Mevlevi şeyhleri tarafından yapılırdı. Ebû Eyyüb el-Ensârî'nin makabı asırlar sonra fatih'in hocası Akşemseddin Hazretleri tarafından bulunmuştu. Osmanlı tahtına yeni bir padişah tahta çıkacağı zaman kılıç kuşanma merasimi yapılırdı. Daha sonra dualar edilir kabir ziyaretinde bulunulurdu. Sultan Abdülhamid için Topkapı Sarayında, üst düzey devlet adamlarının huzurunda, alimler, üst düzey devlet adamları ve nazırlar, Divan-ı Hümayun Salonunda (Kubbe Altı) bir araya geldiği biat törenleri düzenlenmişti. Abdülhamid, yoğun güvenlik altında Nişantaşı'ndaki evinden Topkapı Sarayı'ndaki kutsal Mukaddes Emanetler salonuna geldi ve Şeyhülislam Kara Halil Efendi tarafından verilen fetva metnini okudu. Sonunda Sadrazam Rüşdi Paşa ve Şeyhülislam tarafından Sultan Abdülhamid'i tahta oturtması için davet ettiler. Sonra önce hilafet için ona biat ettiler, sonra Topkapı Sarayı'ndaki Saadet Kapısı önünde orada bulunan bütün ileri gelenler. Osmanlı donanmasının top sesleri havada yankılandı, yeni padişahı selamladı ve üç gün üç gece başkentte asılı duran nişanlar, onun tahta çıkmasını kutladılar (Duman, 2016:84).

Sultan Abdülhamid'in tahta çıkışının yirmi beşinci yıl dönümü şenlikleri, cülus merasimlerinin en muhteşemi idi. Her tarafa Sultan'a hediyeler gönderilmekteydi. Gelen hediyeler, kendi dairesi ile Küçük Mabeyn arasında Büyük Salon'a konmaktaydı. Hükümdarlardan, meşhur kimselerden vükelâdan, nazırlardan, şehzadelerden , kendi bendeganından ve evlatlarından dahi hediyeler gelmekteydi. Akşama kadar tebrik etmeye gelen yabancı ülkelerin elçileri, hareme gelir ailenin ve diğer şehzadelerin tebriklerini kabul ederlerdi. Hepimiz etekli güzel elbiselerimizi giyip madalyalarımızı boynumuza takar, ardından "büyük salona" geçip padişahı tebrik ederdik. Saray bahçesinde durup dairemizin önüne kandiller, pankartlar asardık, Kapılara "Padişahım çok yaşa" yazan levhalar asardık. O gece turnuvalar, eğlence oyunları düzenler, birbirimizi sofralara davet eder, müzikle düğün arasında geç saatlere kadar eğlenmeye devam ederdik. Ben gençken padişah, biz küçük kızları sevindireceğine inanarak şehirde yürüyüşe çıkmamızı emretti ve biz büyüüp genç kadınlar olunca büyüklerimizle sarayda kalmak zorunda kaldık. Eğlence ve havai fişekleri seyretmek için "Büyük Mabeyn Dairesine" çıkarız ve "Cit Sarayı"ndan Mabeyn binasına kadar uzanan kısımda çeşitli törenler, ve kabuller olurdu (Osmanoğlu,1991:155-157).

4.1.3.3 Hükümdar Ziyaretleri

Çeşitli ülkelere gelen yabancı hükümdarları ve elçileri ağırlamak için Yıldız Sarayı'nda düzenlenen örf ve adetler vardı. Tahsin Paşa, 1889'da Alman İmparatoru ²⁸Wilhelm ve eşinin kabul törenlerinden söz eder. Alman imparatorunun İstanbul'a geliş saati yaklaşınca Sultan Abdülhamid, kabul törenlerinin eşi benzeri olmayan bir şekilde yapılmasını ve tüm hazırlıkların tamamlanmasını emretti. Osmanlı padişahının çok seçkin konuğu olan Alman İmparatoru'nun, karşılama törenlerinin kendisi gibi diğer konuklarınkinden fazla olmasını sağlaması gerekiyordu. Hükümdar gemisi selamlama merasimlerinin menziline girdiğinde, padişahın tedirginliğine ve şaşkınlığına yol açan hadis rivayetlerinden dolayı, pek çok düzensizlik var gibi görünen bir alayla alçaldı. Yolda selam ve padişahın topları atılmaya başlandı ve padişah aceleyle gelip misafirleri kabul etti. Padişah, misafirini Dolmabahçe sahilinde karşılayarak Yıldız bahçesi içinde ikametgahları için özel olarak yaptırdığı bir eve yerleştirmiş ve imparatora siyasi bir karakter kazandırmak için bu ziyarete dışişleri bakanı eşlik etmiştir.

28) (Vilhelm) II (1859-1941) : (Alman İmparatorluğunun son çarı ve Prusya Kralı. II. Abdülhamid, Alman - Osmanlı ittifakı vasıtasıyla (Osmanlı devletini) ziyaret etti. Mihver devletleri, 1918'de tahtından düştü.

İmparator, İstanbul'da kaldığı süre boyunca her sabah saraydan çıkar ve önemli yerleri ziyaret ederdi. Müdür onu canlandırdı ve öğlen İmparatoriçe ile öğle yemeği yemek için geri döndü. Tahsin Paşa, imparatorun bu gezilerinde gerekli tedbirleri almakla görevlidir (Tahsin Paşa, 2020, 227-229).

Ayşe Sultan, 1899'da Alman İmparatoru'nun ikinci ziyareti ve onu karşılamadan söz etmektedir. Padişahın en küçük kızı Sultan Rafia ona bir buket çiçek hediye etti. Valide Sultan, anne ve eşi Bidar Kadın Efendi, Seniha ve Mediha Sultanlar, Sultan Murad'ın kızları, Hatice ve Fehime Sultanlar ve hemşireler, Hünkar Sofrası'ndaki Büyük Salon'da imparatoriçe ile görüşmemiz oldu. Şale Köşkü'nden gelen İmparatoriçe'ye sırmalı elbiseleriyle haremağaları ,muhasipler iki sıra durarak tazimde bulundular. Kadın yazarlar,Türk kıyafetleri içinde salonun dış kapısında duruyorlardı.Tüm şamdanlar, lambalar ve avizeler yakıldı ve cömert bir resmi resepsiyon düzenlendi.Tanıma töreninden sonra İmparatoriçe geniş kanepenin ortasına, sağına anne Sultan, soluna babam oturdu. Sultanlar da rütbe sıralarına göre oturdular. Resepsiyonda Sultanlar Fransız tarzı beyaz giysiler giyip duvaklar içinde yer almışlar, Büyük Sultanlar ise başlarına taçlar takmışlardı. İmparatoriçenin²⁹ dikkati ana sultanın kıyafetlerine ve hazinedarın kıyafetlerine çevrilmişti (Osmanoğlu, 1991: 113-114).

Yıldız Sarayı'nı ziyaret eden İran Şahı Muzaffereddin'in ³⁰ziyaretine gelince, "Acem Köşkü" denilen küçük bir köşk onun ikameti için hazırlandı. İran Şahı Çırağan Sarayı tarafındaki kapıdan girecek daha sonra salonda resmi merasim yapılacaktı. Fakat zor bir mesele vardı, ikisi de Müslüman hükümdardı ve Şah misafir olduğu için sağ tarafa oturmak zorunda kaldı ve babam bir çare bulmuş ve arabayı kendisi sürmeyi düşündü ve kullanmaya başladı, bu durumda Şah ile birlikte saraya varmış oldular. Tören muhteşemdi, askerler sıraya dizildi, Şahın marşı çalındı ve Şahın kendisi mücevherlere boğuldu ve kalpağında o sırada gazetelerin yazdığı ve paha biçilemez bir tek taş vardı. Taşın parıltısı göz kamaştırıyordu.

29) İmparatoriçe,, kahve sunan kalfalarını hotozlu, uzun etekli entarileriyle takdim ettikleri, büyük altın tepsi, incili örtü ve askı içinde tuttıkları mineli, pırlanta işlemeli zarflar içinde verdikleri kahveyi, hayretler içinde temaşa etmiş, yapılan merasim son derece hoşuna gitmişti. Kalfaların görevleri ve yaptıkları diğer hizmetler hakkında bilgi almıştı (Osmanoğlu, 1991: 113-114).

30) Şah Muzafferüddin 1853-1907(h1269-1324) İran Şahı ve Kaçar hanedanının beşinci padişahıdır.

Şah Muzaffareddin de padişaha bir Kuran-ı Kerim hediye etti ve onu sunarken ona dedi ki: "Senin gibi bir hükümdara ve halifeye Kuran-ı Kerim'den başka bir şey veremem. Kur'an-ı Kerim,"Allah'tan başka ilah yoktur, Muhammed Allah'ın Rasûlü"dür" ibaresinin işlendiği safir taşlarla süslü altın bir kutuya konulmuştu. Bunun üzerine babamız bize bu Kuranı gösterdi. Daha sonra da özel müzesindeki kütüphanesine koymuştu (Osmanoğlu,1991:121).

4.1.4 Dini örf ve Adetler:

Genelde Osmanlı sarayında, özelde Yıldız Sarayı'nda sürdürülen ve var olan pek çok örf, adet, gelenek ve dini törenler vardı.Bazıları hakkında konuşacağız:

4.1.4.1 Ramazan Ayı :

Kahvaltıya davet edilen misafirlere çeşitli hediyeler ve para dağıtılması adeti olduğu için mübarek Ramazan ayı sarayda mutluluk ve iyilik dolu bir atmosferde geçiyordu. Bahşişler için "diş kirası"³¹ adıyla anılan bu adet, kahvaltıdan sonra padişah, kardeşleri, kayınvalideler, şehzadeler, alimler ve sarayın ileri gelenleri ilahiler ve dualar dinleyerek sabah vakti abyramlaşmalar başlardı. Sarayda uygun bir mekanda, imamlardan birinin arkasında, iki müezzin ve güzel sesli hafızların tilavetiyle namaz kılınır.

Namazın ardından imam ve müezzinlere soğuk içecekler ikram edilir, öte yandan Padişah, Ramazan ayının her günü Saray avlusunda huzurunda verilen, ilmî açıklamalar ve münazaralardan oluşan din derslerini, padişahın soru cevap şeklinde sunduğu din derslerini dinlerdi. Ülema sınıfı padişahın huzurunda ve Ramazan ayının her gecesi bir tabur asker Yıldız Sarayı'nın avlusunda iftar eder, ardından namaz kılardı (Duman, 2016: 21-22).

Ayşe Sultan!a göre sarayda Ramazan ayı harika bir şeydi, çünkü hazırlıklar bir hafta önce başlıyor, bu yüzden saray temizleniyor ve büyük sürahilerde "Himayüni Kiler"³² dan çeşitli şerbetler çıkıyor ve kahvaltılık ürünler tüm saray dairelerine dağıtılmaktadır.

31) Diş kirası : Ramazan ayında, iftardan sonra orucunu açana sadrazam ve diğer edvlet erkanı tarafından bahşiş verilmesidir (Muwailihi, 2012:175).

32) Kiler: Türkçe'de erzak deposu demektir (el-Mısri, Osmanlı Devleti Sözlüğü,2004:115).

Ramazan ayının ilk gecelerinde, bölümlerin tüm köşklerine altın perdeler iner, seccadeler serilir, harem kadınları, bir imam ve iki müezzin eşliğinde, güzel sesli dualarla gelirler ve namaz kılınır. Geceleri sahur sofralarına girmek için kapılar açılırdı. Sonra imsak topundan sonra dinlenmek için uykuya varılır, öğle vakti tüm halka vaizler gelir ve akşama kadar vaazlar devam ederdi. İftar topları ile zezem suyu ile oruçlarımız, yemek takımları hazırlanır ve limonlu suları dağıtılırdı. Harika nergis çiçeklerinden yapılmış saray için özel bir şerbetler ikram edilirdi. Ramazan ayında harem dairesi cami gibi olur , herkes ibadetle meşgul olurdu. (Osmanoğlu, 1991:171).

Tahsin Paşa, Yıldız Sarayı'ndaki iftar törenlerinden bahsederken; Yıldız Sarayı'nda Ramazan iftarları meşhurdur ve ay boyunca saraya gelenlerin sayısı ve padişahın özel hesabından harcanan ve mutfağından ikram edilenler gerçekten çoktur. Saraya gelip de orucunu bozmadan hediye almayan yoktur desem abartmış olmam. Padişahın iftar sofrasına bakanlar, devlet adamları, şehzadeler, âlimler, patrikler, ruhani liderler ve yabancı elçiler davet edilirdi. Ramazan'ın ilk gününden son gününe kadar sarayın her dairesinde ziyafetler verilir, davetlilerin fazlalığından oturacak yer bulamazdınız. Sultan Abdülhamid, başkenti ve saltanat türbesini korumakla görevli askerleri bu iftar ziyafetlerinden ve hediyeliklerden mahrum bırakmadı. şehzadeler zabıtlar, birinci ve ikinci tümen mensuplarının dönüşümlü olarak ve ikinci tümen komutanı adına kahvaltılık ziyafetine davet eder, ziyafetten sonra her birine aylık maaşı kadar bir hediye verirdi. Bazı akşamlar kıdeme göre büyük ülkelerin elçileri ziyafete davet edilir ve ziyafetten sonra padişah onları karşılar, onlara ve kıdemli tercümanlarına değerli hediyeler takdim ederdi (Tahsin Paşa, 2020: 64-65).

Ve yılda bir kez mübarek Ramazan ayının on beşinci gününde düzenlenen “Bürde-Nebevi”yi ³³ Osmanlı hanedanının padişahlarının ziyareti olarak ziyaret etmek için sıkı prosedürler ve tedbirler alıyor, önemli hazırlıklar yapıyordu. Topkapı Sarayındaki saadet burdasının bulunduğu salona, Resulullah (sav)'in sevgilisi olarak anılan Yavuz Sultan Selim döneminden ve padişahların gidişinden sonra uygulanan bir gelenektir.

33) Peygamberin Bürdesi: Peygamberimizin Ka'b bin Züheyr'e hediye ettiği ve bugün Topkapı Sarayı'nda sergilenmektedir. Yaygın kanaate göre Hz. Peygamber'in bu hırkasından (bürde) başka Veysel karani'ye verdiği bir hırka (bürde) daha vardır. (Muvailihi, 2012:172).

"Topkapı" sarayı ziyareti, "saadet bürdası"⁴¹ adı verilen ciddi bir kraliyet töreniyle devam etti.Ekselânsları ".Padişah, maiyeti, harem ehli, vazirları ve eşleri savaş arabalarıyla "Topkapı" sarayına gidiyor, Resûlullah'ın (s.a.v.) büyük ve özel bir özen gösterilen, aşkla bestelenen ve Osmanlı hanedanının çok önem verdiği dini adetlerden birini temsil eden adetlerdir.

4.1.4.2 Kadir Gecesi :

Âsitâne'de (İstanbul) camilerinin minarelerinde kandil yaktıkları için bu geceye kandil gecesi denir ve Kadir gecesi beş kutsal gecedenden biridir. Kadir Gecesi, rsmazan ayında Kur'an-ı gecesi ve Kerim'in yer yüzüne indirildiği gecedir.Bu gecedenden başka İsrâ' ve Miraç gecesi ile Şaban ayının ortası gecesi ve Osmanlılar arasındaki adı (Berat gecesi) yani günahların affedileceği gecedir. Sulstn abdülhamid, Kadir gecesini Hamidiye Camii'nde ihya eder ve sabahleyin devletin ileri gelenleri yanına gelerek Padişah Hazretlerini tebrik eder, ayrıca o mübarek gecede halk birbirini tebrik eder.Ramazan ayının yirmi yedinci gecesi olan Kadir Gecesi'nde, ileri gelenler, şehzadeler ve büyükler, yemekten sonra Hamidiye Camii'ne çıkarlar.Bu gecede ayrıca Kuran okunur, zikirlerle yapılır.(Muvailihi,2012: 177-178).

Ayşe Sultan bu mübarek gecenin manevi havası hakkında şöyle bahseder. Ramazan ayının yirmi yedinci günü Kadir gecesi kafilisi de heybetli bir kafilidir.babam Sultan Abdülhamid Gazi Osman Paşa'ya arabası ile eşlik eder. Haremin arabalar da namazdan önce saraydan çıkar ve eşlik ederlerdi. Hamidiye Camii'ne evli Sultanlar ve vükelâ eşleri ile birlikte camiye gelirlerdi. Gündüzden harem kapısından camiye kadar olan yer süslenirdi. Padişah arabasına gelince, her iki yanında padişahın hizmetlerinden otuz adam durur ve kandilleri tutarlardı. Paşalar, bakanlar ve diğerleri resmi kıyafetlerini giyer ve çok sayıda asker de katılırdı.. Padişah camiye girdikten sonra onlara peynirli ekmek ve "Hümayun-ı Kiler"den gelen lezzetli şerbetler dağıtıldı. Toplar "Yıldız Meydanı"nda namaz bitene kadar devam ederdi ve benim çocukluğumda seyretmeyi çok severdim. bu çekimler Sonra geldiğimiz gibi aynı şekilde Saraya dönüyoruz (Osmanoğlu,1991:174-175).

4.1.4.3 Tefsir-i Şerif Dersleri:

Mübarek Ramazan ayında Padişah Hazretleri'nin huzurunda Yıldız Sarayı'nda Kur'an-ı Kerim'in tefsiri okunurdu. Bu,Osmanlı sarayının en eski adetlerinden birisidir. Her yıl mübarek ayda okunan tefsir dersi sayısı ondur. Saray, bu ders için uygun tanınmış kişiler arasından on

bilgin ve on ilim talebesi seçerdi. Onlar, hocalarının yokluğunda dersini okumak için gelirler ve ona tefsirden okuduklarıyla ilgili bir takım sorular sorarlar ve o da cevap verir. İlim talebelerinden öğle namazından sonra dersi okumak için belirlenen yere girerler.

Bu derse padişahın kendisi tanınmış ulema ve Büyük Mabeyn ve Küçük Mabeyn adamları da katılırlardı. Ders ikindi namazından önce başlar, tilmizler de bilinen soruları ders veren hocalara sorarlardı (Muvailihi, 2012:174-175).

4.1.4.4 Ramazan Bayramı :

Bayram namazı "Beşiktaş" meydanında bulunan "Sinan Paşa" camisinde kılınır, namazı kıldırdıktan sonra padişah "Dolmabahçe" sarayına giderdi. Saltanatın Büyük Kapısı'ndan - sadece Padişah'a ayrılmış girişten saray divanına girer. Saray halkı da üzerlerinde en güzel ve en yeni elbiselerini giymiş olarak haremin kapısından içeri girer, genci yaşlı herkes kendi aralarında bayramı kutlardı. Bayramın kutlanması için düzenlenen törenler, "Dolmabahçe" sarayındaki büyük "Selamlama Salonu"nda, üst düzey asker, yönetici ve din adamlarının katılımıyla gerçekleştirildi. Tavanından sarkıtılan dört buçuk ton ağırlığındaki ünlü avize ise salondaki herkesin ilgisini ve beğenisini çekerdi. Bu salonda, altından yapılmış, yüksek bir işçilik ve büyük bir ustalıkla zümrüt ve pırlantalarla işlenmiş saltanat tahtı da bulunuyordu. Elma büyüklüğünde olduğu için yeryüzünde eşi benzeri olmayan tek zümrüt, tahtın en göz alıcı kısmıydı. Sultan Abdülhamid -tıpkı ataları gibi- özel gün ve merasimler dışında taht kürsüsüne oturmamıştır. Kutsal sancak (hilafet sancağı) saf ipekten yapılmıştır ve üzerinde iman esaslarının yazıları yer almaktadır. Kelime Tevhid, efendimiz Muhammed (s.a.v)'in adı ve vb. (Duman, 2016 : 23-24).

Ayşe Sultan, Saray'daki bayramlardan bahsederken, bayram hazırlıklarının bayramdan bir hafta önce başladığını, herkesin elbisesini kimseye göstermeden getirdiğini, hazırlıkların da misafirhanelerde yapıldığını anlatıyor. Sabah bayram toplarının sesleriyle kalkıyoruz, Biz de aynalara koşup yeni giysiler giyiyoruz ve bayram namazı erken kılındığı için haremin arabaları padişahın arabasının önünden ayrılıyordu. Çoğunlukla Beşiktaş'taki Sinan Paşa Camii'ne gidiyoruz ve araçlarımız caminin önünde sırayla dizilmiş ve tüm madalyalarımız ve takılarımızı asar, mantoya benzeyen cüppeler giyeriz ve yüzümüze peçe takardık. Haremin ağası arkamızdan yürür ve biz arabalara binene kadar uzun elbiselerimizin eteklerini tutardı.. Babamın dört atlı saltanat arabasıyla camiye gitmesi adettendi. Ordu komutanı Rıza Paşa ile Burhaneddin Efendi'yi de yanına alır ve Saray Yıldız Kapısı'ndan camiye giden yolun iki

yanında askeri birlikler ve müzik grupları sıralanır. Vezirler ve paşalar büyük askeri üniformalarını giyerler. Padişah camiye varana kadar musiki farklı yerlerde ilahiler çalar ve bayram namazı uzun sürmez, ardından Padişah aynı arabaya biner ve Saltanatın Büyük Kapısından içeri girer. “Dolmabahçe Sarayı’ndan geçerek “Mabeyn dairesine ulaşır. (Osmanoğlu, 1991:148-149).

Tahsin Paşa'ya göre toplar bayram günlerinde her gün beş defa atılırdı ve atışlar bayram günlerinden bir önceki gün öğleden sonra başlar ve bayramın son günleri ikindi vakti biterdi (Tahsin Paşa, 2020: 80).

Salonun üst katında ustalıkla inşa edilmiş balkonlardan sarayın haremının selamlaşmanın tüm tecellilerini ve tüm detaylarıyla izlemesi mümkündür. Salonun diğer tarafında yer alan açık salonlarda yabancı ülke büyükelçileri ve diplomatik kurum mensupları yer alırken, salonda bulunanların başını kaldırıp haremın balkonlarına bakması mümkün değildir (Duman, 2016, : 24).

Padişah hazretlerine ilk giren Nakibü'l-Eşraf olur ve hazretleri ayakta iken onun önünde durur, sonra uzun yaşaması ve destek olması için dua ederler ve ardından Sadrazam'a girip giysisi in eteğini öperler. Aynı şekilde Şeyhülislam, ardından girip eteğini öptükten sonra sıraya dizilirler ve Padişah Hazretleri oturur. Sonra el-Kalamiye (İlmiye sınıfı) ikinci kategorinin birinci rütbesinden (memurlar), (mülkün) (mirmiran) rütbesini, ordunun .çeşitli kademesinden askeri sınıf saçağı şerifi tahtının sağına dikerdi. (Muvailihi,2012:178).

Kutlama törenleri, padişahın gelip tahtın huzuruna çıkmasıyla başlar ve Sultan Abdülhamid, alimler ve şeyhler meclisinin tebriklerini almak için ayakta dururken yüzünde geniş bir gülümseme vardır.(Ermeni Patriği),(Romalılar Patriği) ve (Hahambaşı) ve beraberindeki heyetlerden bayramlarda padişahı kutlamak için Saray'a gelen heyetlerden de tebrikler alıyordu. Kraliyet müziği, bayram kutlamaları boyunca kesintisiz olarak milli marşlar ve ezgiler çaldı. Padişah Harem-i Harem'in bayramını kutlamak ise "Yıldız" sarayında yapılır, Abdülhamid çocuklarının ellerini öptükten sonra onları okşar, onlara sevgi gösterirdi. Onları tek tek övüyor ve yanaklarından öpüyor. Sonra oğulları, prensleri ve Sultanlar, kız kardeşlerinin annelerine saygı duydukları ve onları sevdikleri gibi annelerinin ve kız kardeşlerinin annelerinin ellerini öpüyorlar, bu da onların saray haremı arasındaki sevgi bağı gücünü gösteriyor (Duman, 2016: 25).

4.1.4.5 Kurban Bayramı :

Ramazan Bayramından farklı olarak, Sultan'ın şehzadelere, sultanlara, vekillere ve nazırlara hediye edeceği koyun ve koçlar, Kurban Bayramı'ndan iki gün önce saraya götürülürdü. Gelişi muhteşem bir şey olan bir geçit töreninde, önünde " hazinedar" bulunan alay, arkasında padişahın oturduğu pencerenin önünden geçer. Boynuna rengarenk kurdeleler geçirilmiş, yünlerine rengarenk boyanmış koçlar geçer, başlarında sarıklı, işlemeli paltolu, yeşil pantolonlu adamlar tarafından kurbanlıların ipleri tutulur ve bu adete göre saray bahçesinden bu şekilde geçerek hareme görürlüdü. Kurban Bayramı'na damgasını vuran ikinci hususiyet , padişah camiden çıkarken kapının önünde yere büyükçe bir koç yatırılır, sonra bıçağı ona uzatıp hayvana sürer, sonra da arabaya binerlerdi. Araba ayrılırken koç arkasından boğazlanır ve bu da eski bir alışkanlıktı. Ayrıca şehzadelerin evlerinde, padişah tarafından kesilenler hariç olmak üzere koçlar kesilerek sevdiklerine ve çalışanlarına, mahallelerdeki camilere, darülaceze ve karakollara gönderilirdi. (Osmanoğlu, 1991:153).

4.1.4.6 Peygamberimizin Doğum Gecesi :

Mevlid gecesi, kutsal kandil gecelerinin beş gecesinden biridir ve diğerlerinin kutlanmasından hiçbir farkı yoktur. Camilerin minareleri umumiyetle ışıklandırılır ve padişah hazretleri Hamidiye Camii'ne giderek bu kandil geceleri Kur'an-ı Kerim okuma ve dualarla ihya ederlerdi (Muvailih, 2012:180).

Mevlid kandili sırasında ikişer kilercinin tuttuğu büyük gümüş tepsilerle akide şekeri getirilir, önce Sultan Abdülhamid'e takdim olunur., daha sonra bütün salonda gezdirilirdi.Şekerden herkes birer tane alırdı. Harem tarafına da musahipler getirirdi. Mevlid bitince padişah kalkar, diğerleri de kalkar, tebriklerini sunar ve ayrılırlardı. Bazılarına iltifat eder biraz konuşurdu. Mevlid için gelenlere süslü sepetler içinde şekerler verilirdi.İkram edilen şekerler Hacı Bekir Efendi'den getirilirdi. Padişah, mevlidden sonra Büyük Salon'a geçer, katibe kalfalar teşrifat görevlerini yaparlardı. Salona girenler yaş sırasına göre sıraya geçer ve padişahın elini öperler, sultanı tebrik ederlerdi. Hazinedar Usta en sonra gelir, padişah annesi ile bir kanepeye otururdu. Sultanlara ve kadın efendilere yer gösterilir, biraz oturulup sohbetler edilirdi. Musahip ağalar gümüş tepsilerle şerbet ve anneli limonatalar getirerek ikram ederlerdi (Osmanoğlu, 2013:67-68).

4.1.5 Haremdeki Gelenekler :

4.1.5.1 Haremdeki Genel Ahlak :

Harem hayatı, içinde yaşayan herkesin kişisel davranışlarına yön veren ve genel görünümle ilgili örf, adet, görenek ve görgü kurallarına sahip olup, İslam'ın temizlik, saflık ve arınma konusunda emrettiği çerçevede döner. Tüm hizmetçiler her zaman temizdir ve toplum içinde esnemeleri veya sümkürmeleri, çıplak ayakla yürümeleri, dağınık, tutarsız veya kirli giysiler giymeleri yasaktır. Tenha bir yerde tırnaklarını kesmeli, haftada bir kez duş almalı, her sabah abdestten önce yüzlerini sabun ve su ile yıkamalı, abdest için biri yüz, diğeri ayaklar için olmak üzere iki havlu kullanılmalı ve havluları günlük kullanım havluları hariç, haftada bir kez yıkamalıdır. Tüm harem daireleri, yollar, merdivenler, banyolar ve harem bölümündeki bodrum katları her ayın ilk günlerinde bir kez olmak üzere temizliği kadın usta başılar ve çıraklar tarafından yapılır ve yerleri kaplayan Mısır hasırları yıkanır, su ve sabun ile temizlenir ve son derece hassas bir şekilde temizlenirler, Cariyelerden biri bir odadan diğere geçerken, geçiş izni istemek anlamına gelen "destur" der. Haremden herkesin yüksek sesle konuşması yasak olup, yaşlı kadın temsilciler bu davranışları dikkatle takip ederler ve harem içi işlemlerde kural, küçüğün büyüğüne hürmet etmesi ve ona itaat etmesi, sempati duyması, büyüğün küçüğüne saygısı, sevgiye ve dahil olmaya özen göstermesi ve haremde her kesiminin bunun bilincinde ve dikkate almasıdır (Mahlouf, 1998:33-34).

4.1.5.2 Haremde Dini Hayat:

İbadetlerin edasında sebat, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerine kadar devam eden farz bir mesele olduğundan haremden veya sarayda namaz kılmak farzdı. Sabahleyin erken kalkıp cemaat halinde namaz kılınır ve bunu yapmayan ağır bir şekilde tenkit edilirdi. Osmanlı Devleti'nin sonuna kadar Osmanlı padişahları hareme içinde kadın muallimeler getirip kadınlara ve cariyelere ders verdirirlerdi. Kuran-ı Kerim'i doğru okuyabilmek için şehzadeler diğere ilimleri öğrenmeye başlamadan önce Kuran-ı Kerim'i ezberlemek zorundaydılar. Daha sonra haremden padişahın da katıldığı özel bir kutlama yapılır ve bu vesileyle tebrikler sunulur. Ramazan ayında kadınlar mahfili de dahil olmak üzere sarayın her yerine derin bir dinî hava hakim olur ve harem içinde herkesin oruçlu ve ibadetle meşgul olması nedeniyle adeta tüm saray dini bir manevi havaya bürünürdü. Harem sakinleri ayrıca Mirac gecesi ile Şaban ayının on beşinci gecesi ve diğere tüm dini günlerinde oruç tutarlardı. Harem bölümünün kapısı açılıp kapandığında özel bir dua okunur. Şehzadeler okula girdiklerinde Allah'a kalplerini ilmin

ışığına açması için dua ederlerdi. Ayrıca haremın bütün salon ve kapılarında, bu yerlerin kullanım maksadına uygun olarak Kur'an-ı Kerim'den ayetlerle tezyin edilmiştir. Harem bölümündeki ana kapı şu ayetle tezyin edilmiştir: "Ey iman edenler! Kendi eviniz dışındaki evlere izin almadan ve ev halkına selam vermeden girmeyin. Bu, sizin için daha hayırlıdır." Harem Ağası'nın bulunduğu bölüme açılan kapı, şu ayetle tezyin edilmiştir: "Selam size, hoş geldiniz" Temelli olarak buraya girin" derler." (Takafi 2011:87-91).

4.1.5.3 Haremın İçi Sanatlar:

Müzik ve şan sanatları Osmanlı padişahlarının ilgisini çekmiş ve haremlelerinde bu sanatları icra etmek isteyen cariyelerden müzik, şan ve oyunculuktan oluşan topluluklar oluşturmuşlardır. İlk müzik grubu Sultan II. Bayezid zamanında(1481-1512) oluşturulmuştu. Bu müzik grupları, bu sanatta uzmanlaşmış adamlardan birinin elinde eğitim ve müzik dersleri alıyordu. Bu okula sadece erkek öğretmen ve bestecilerin girmesine izin verilir ve bazen kızlar eğitim almak için eğitim verenin evine giderdi. Kızların ders esnasında yüzlerini örtmeleri zorunludur. Dersler haftanın belirli günlerinde yapılır. Öğrendikleri çalgılar ise ud, keman, ney, def, tanbur ve seccat olup, bunlara piyano ve arp eklenmiştir. Bestecilikte iyi olanlar mebusluk derecesine yükseltirler ve bu onların harem içindeki asli işlerini yapmalarına engel olmaz ve bunlara kadın vekil denir. Bu müzik grupları harem içinde konserler verirdi. Bir de haremde "Sultan II. Bayezid zamanından beri temsiliyet gerektiriyorsa erkek kıyafeti giyen bir oyunculuk grubu vardır ve oyuncuya "Cengi" denir. Kıdemli kadın temsilcilerden biri onlara haftada iki kez oyunculuk eğitimi verirdi. Haremde hat, nakış ve diğer el sanatları da büyük bir ,t,na ile öğretilirdi (Mahlouf, 1998: 38-39).

4.1.5.4 Haremın Dış Dünya İle İlişkisi :

Osmanlı padişahları, "Sultan Haremi" adı verilen ve haremın dış dünyayla bağlantısının yasak olduğu saraylarda kadınlar güçlü/sağlam bir sistemle çevreleşmişlerdir. Harem bölümünün hizmetinde çalışan erkekler ihtiyaçlarını dışarıdan temin etmek zorundadır. Bunun üzerine kadınlar kumaş, ayakkabı ve ziynet ihtiyaçlarını bir kağıda yazıp kızlar Kızlar Ağası'na gönderirler, o da pazardan ne alınması gerektiğini hizmetçilere bildirir ve bir iki gün sonra daha önce istediğini fiyat beyanıyla birlikte getiriyor. Hareme getirilenlerden beğendiklerini alır, diğerlerini başkalarıyla birlikte tekrar gönderirlerdi. Harem alanı yüksek duvarlarla çevriliydi,

Üzerinde sıkı korumalar vardı ve sultan haremine giden yol, ikisi demir, olmak üzere dört kapılı uzun bir koridordu. Kadınların bu izolasyonu, o dönemdeki toplumların İslam dininin esaslarından olduğu ve İslam dünyasında yaygın eski bir gelenektir. Bu nedenle, nadir durumlar dışında, padişah eşleri ve hatta cariyeler başta olmak üzere hiçbir kadının saraydan çıkmasına izin verilmezdi, padişah onlardan bir kısmına saraylardan birine kadar eşlik ederdi. (Takafi, 2011: 86-87).

Padişah eşleriyle birlikte harem bahçelerinde dolaşmak istediğinde haremde inziva-yı ilan edilir. Hizmetçiler de durup belirli güzergah yolları gözetler, böylece kimse bahçeye yaklaşmaya veya bahçeye bakmaya cesaret edemezdi. Haremde olup bitenleri gözetleyen herkes ölümle cezalandırılır. Harem veya sarayın içinde ve dışında padişah eşleriyle birlikte piknik yapardı. Padişah saray bahçelerine çıktıklarında inzivaya çekildiklerini ilan ederler ve ardından bahçeler özel olarak hazırlanır, harem bahçelerindeki yollarını belirleyecek ve aynı zamanda onları görmelerini engelleyecek şekilde perdeler indirilir. Saray dışındaki bahçe ve parklara yapılan piknikler ise zaman zaman ilkbahar ve yaz aylarında yapılırdı. Bütün kadınlar ve cariyeler aynı anda değil, gruplar halinde dışarı çıkarlar. Haremde protokolden sorumlu kadın, pikniğe katılacak cariyelerin ve kadın temsilcilerin isimlerini belirler. Bu geziler Cuma günü yapılır. Ağalar çadır, perde ve yastıklarla piknik yeri hazırlarlar ve kadınlar, padişah zevceleri ve şehzadelerin arabalarının önderliğinde bir alay halinde hareket eder, ardından hizmetten sorumlu kişiler, derecesine göre, harem protokolünün düzenine göre kendisine tahsis edilen araba ile hareket edilirdi. Alaylar ilerler ve her iki taraftan harem ağaları arabalarının perdelerini tamamen kapatır. Kadınlar piknik yerine ulaştıktan sonra kendilerine ayrılan yerde arabalarından inerler. Sonra ikindi namazından sonra aynı şekilde hareme dönerler. Bu pikniğe Osmanlı tarihi kaynaklarında (Amiri pikniği) adı verilmektedir. Kadınlar Fatıha okumak için camileri, özellikle Eyüp Sultan Camii'ni veya bazı Osmanlı padişahlarının gömülü olduğu yerleri ziyaret edebilirler. İhtiyaç sahiplerine sadaka dağıtımı yapıldıktan sonra saraya dönülürdü (Mahlouf, 1998: 40-41).

4.1.5.5 Harem İçi Tedavi :

Padişahın sarayında daimi olarak ikamet eden hekimler vardır. Haremdeki padişah hanımlarından veya şehzadelerden birinde hastalık alâmeti görülürse, hemen dış kapıyı çalar, nöbetçi de haberleşme sonunda, hemen saray hekimbaşısını çağırırdı. Özel bir odada doktoru beklediği harem kapısına kadar ona eşlik ederdi. Doktor, hastanın içeri girmesine izin

verildikten sonra, etrafına bakmadan doğrudan hastanın yattığı yere gider ve hastayı muayene eder, kadın vücudunu tamamen örter ve muayene sırasında yanında bulunan cariyelerin tamamı tesettürlüdür. Doktor nabzına bakmak istediğinde , doktorun eli tenine değmesin diye ince bir pamukla bileğini sarar. Örneğin boğazını veya gözlerini muayene etmesi gerekiyorsa, muayene edilecek yüzün üst kısmı hariç yüzün geri kalanı kapatılmalıdır. Daha sonra doktor daha önce beklediği odaya çekilir ve uygun ilacı yazar ve sonra yine aynı şekilde geldiği yerden ayrılır.(Mahlouf,1998:34-35).

Hasta hava değişikliğine ihtiyaç duyarsa saraylardan birine nakledilir ve yanında sadece koğuşunda çalışan kadın vekil ve ona hizmet edecek bazı kadın hizmetçiler bulunur. Ancak cariyelerden birinde hastalık alametleri görülürse, sarayda görevli tabib çağırılarak sarayda ona eskisi gibi davranılır. Hastalık şiddetli ise hasta hemen kadın hastanesine nakledilirdi. Tedavisi, birinin (Nine) adlı hemşirelerin yardım ettiği (orta) bir baş hemşire tarafından denetlenirdi. Hastalık tesadüfi ise hasta daha önce haremden çalışmış olanlardan birinin evine nakledilir. Saray ona ihtiyacı olan her şeyi ve parayı sağlar ve tamamen iyileşene kadar orada kalırdı. Hastaları haremde geri kalanından bu şekilde izole etme yöntemi, harem içinde bulaşıcı hastalıkların çoğalmamasını bize açıklıyor. Aynı zamanda Hz.Peygamber'in sünnetine bağlı olarak koruyucu sağlığa önem verilir ve sultan sarayının küçük hastaların tedavisi için çok sayıda doğal ilaç kullanımına gidilir. Ayrıca bu ilaçlar burada belirtilen hastaların dışında Devlet adamlarına ve bazı Avrupa krallarına verildi. Bu yaygın kullanımından dolayı bu ilaçlar geniş bir popülerlik kazanmıştır. (Mahlouf, 1998, s, 34-35) .

Topkapı Sarayı'nda ölen şehzadeler, ve eşler (padişah eşleri) hazırlanıp kefenlenirdi. Tabutlarına konulan örtüler ve kemerler burada (saray) muhafaza edilirdi. Şehzade veya Sultanın üç kemeri , karısının da iki kemeri vardır (Osmanoğlu; 1991:162).

Sonuç

Araştırmalar sonucunda şu sonuçlara ulaştık: “Saray, imparatorluğun ruhudur ve içinde birkaç bin kişi hizmet vermektedir. Padişah siyasi ve sosyal yapının direği olduğu için, iktidarın fiziki yeri merkezi hükümet ve idarenin de yeridir. 19. yüzyılda İstanbul'un İstanbul Boğazı'na doğru genişlemesiyle Yıldız artık padişah için bir bahçe ve yürüyüş yolu olmaktan çıkmıştır. Sultan II. Abdülhamid döneminde, padişahın adıyla bütünleşen Yıldız çevresinde Yıldız Camii önünden başlayıp. özel mülkler satın alınarak saray bahçelerine eklendi ve bahçelere yeni binalar yapıldı. Beşiktaş ve Orataköy'e doğru uzanan bahçenin etrafı kalın ve yüksek duvarlarla çevrili olup, dış dünya ile bağlantısı neredeyse tamamen kesilmişti. II. Abdülhamid döneminde saray o kadar büyümüştür ki, Yıldız Sarayı'na doğrudan veya dolaylı olarak hizmet edenler de dahil olmak üzere, saray ve çevresinde yaşayan yaklaşık 12.000 kişinin yaşadığı tahmin edilmektedir. Yıldız Sarayı'nın, “Yıldız” adını Sultan Abdülmecid'in en sevdiği cariyelerinden biri olan Yıldız'dan aldığı ve bu sarayı kendisi için yaptırdığı ve ona adadığı söylenmektedir.

Peder Louis Renzival, Yıldız Sarayı'nı ziyaretinde yaptığı konuşmada, "Gezegen anlamına gelen “Yıldız Sarayı”, olağanüstü güzelliği nedeniyle bu adla anılırdı. İstanbul ve İstanbul Boğazı'na hakim olduğu için de Yıldız adını almıştır. II. Abdülhamid'in Dolmabahçe Sarayı'ndan Yıldız Sarayı'na taşınmasının nedenlerini açıklayabiliriz ve bunun birkaç nedeni vardır. Bunlar, imparatorluktak siyasi durum ve sosyal ve ekonomik çalkantıların taşınma kararında büyük etkisi olmuştur. Bir diğer ve en güçlü sebeplerden birisi de Dolmabahçe Sarayı'nın denize yakınlığı nedeniyle güvensiz olmasıydı. Nitekim kendisi taşınma sebebinin Dolmabahçe Sarayı'nın amcası Abdülaziz ve kardeşi Murad'ın acı dolu anılarıyla dolu olmasının yanı sıra Yıldız Sarayı'nın kendisine temiz ve sağlıklı bir hava sağlaması olduğunu söylemektedir.

Sultan II. Abdülhamid'in, yurt içinde huzuru sağlamak için tüm gücü sarayda toplamaya, yani ülkeyi tek başına yönetmeye karar verdiğini görüyoruz. Karara istinaden Bâbîâlî bütün yetkilerini saraya iade etmeye ve devleti saraydan yönetmeye başladı. Bu politikasının, devletin askeri, mali, idari ve diğer tüm işleriyle yakın ilişkisini sağladığına inanılmaktadır. Abdülhamid'in de günlük hayatını yöneten düzenli temelleri ve kuralları vardı. Yıldız Sarayı'nda evlilik, sünnet, bayram kutlamaları ve hanedanın oturma ziyafeti, hükümdarların ziyareti gibi siyasi gelenekler, Ramazan ayı, Ramazan Bayramı, Kurban Bayramı, Peygamberimiz'in doğum günü gibi birçok sosyal örf ve adet vardı.

KAYNAKLAR

- Acar, D. (2012). "Yıldız Çini ve Porselen Fabrikası'nda Endüstriyel Araçların ve Mimari Yapının Değişimi". Milli Saraylar: Sanat-Tarih-Mimarlık Dergisi, 9,13-35.
- Aksu, H. (2008). Rokoko. C. 35, İsyambul: TDV. İslam Ansiklopedisi,
- Alalame Seyyid Muhammed bin Al-Hussein Ghamdan Al-Kubaisi. (2015). Yemen İleri Gelenlerinin 1907'de İstanbul'a Yaptıkları Yolculuk, Çev: Abdullah Muhammed el-Habeşi, ve Muhammed Hüsni Diab, Muharrır Amman, Ürdün : Darüs Suvaidi.
- Algan, Ö. (2006). 19.Yüzyıl Batılılaşma Etkisiyle Osmanlı Sarayına Giren Mobilyanın Gelişimi: Dolmabahçe Sarayı Örneği. Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İçmimarlık, Yüksek Lisans Tezi. Kocaeli:
<https://9lib.net/article/padi%C5%9Fahlar%C4%B1n-marangozlu%C4%9Fu-tamirhane-i-h%C3%BCmayun.myjvkr6y> adresinden alındı
- Ali .O (20 Mart 2019). Osmanlı Gözyaşı Sarayı Neden Bu Adla Anılmıştır? Erişim tarihi : 6 Ağustos 2022 <https://www.almrsal.com/post/796517> : Al-Mersal
- Ali.O.M(2008). Sultan II.Abdülhamid , Hayatı ve Saltanatının Olayları. İstanbul:
- Numani. Ş. (2011) . Şibli al-Numaninin İstanbul, Beyrut ve Kudüs gezisi. (Mohamed Akram Al-Nadavi, Çevirmenler) Dimaşk :Dar al- Kalem.
- Alptekin, C. (2012, Nisan). "Edirne'de Osmanlı Sarayları ve Saray-ı Cedide-i Amire". Türk Dünyası Araştırmaları, 99(197), s. ,146,143.
<https://app.trdizin.gov.tr/publication/paper/detail/TVRZNE1qTXhNUT09> adresinden alındı
- Amicis, E. D. (1993).” İstanbul”. ,Çev: B. Akyavaş, Ankara: Kültür Dil Tarih Yüksek Kurumu Yayınları.
- Arapoğlu, G. (2005). Yıldız Sarayı Şehzade Köşkleri ve Şehzade Burhaneddin Efendi Köşkü Restitüsyonu. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi,Fen Bilimleri Enstitüsü,Yüksek Lisans Tezi.
- Arbaci.S (2011), Sultan II. Abdülhamid, Reform Projeleri ve Medeni Başarıları, Çev: Ebu Süleyman, Kahire: Dar El-Nil.
- Arslan, N. (1993-1994). “Balyan Ailesi”, Thema Larousse, İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Arslan.A.Ş. (2011). Osmanlı İmparatorluğu Tarihi.Çev: Hassan es-Semahi, Dimaşk ve Beyrut : Darü Ibn Katheer.

Arslangazi, H. (2000, Eylül). Maslak Kasırları, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul: Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Taha Toros, Arşivi, Dosya No: 120-Saraylar.

<https://openaccess.marmara.edu.tr/items/682e4938-bc14-4dd0-89d6-0411447de7a0> adresinden alındı

Aslanapa, O. (1993). Turk Sandate. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Aslanoğlu, G. E. (1972). Eski Türk Bahçeleri ve Özellikle Eski İstanbul. Ankara: Ortadoğu Teknik Üniversitesi.

Baş.S.K. (2009). Sultan II. Abdülhamid, kişiliği ve siyaseti, Çev:Abdullah Ahmed İbrahim, Kahire:Darülkütüp ve el-kavmiye.

Batur, A. (1994). "Yıldız Sarayı Saat Kulesi", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, 7. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Batur, A. (1994). " Beylerbeyi Sarayı",Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, 2, İstanbul: Tarih Vakfı yayınlar.

Batur, A. (1994). "Ale Sarayı" (mad.),Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi (Cilt 7). İstanbul.

Batur, A. (1994). "Yıldız Sarayı"•Dünden Bugüne İstanbul İnsiklopedisi (Cilt 7). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Batur, A. (2011). "Yıldız Sarayı". Devr-i Hamid (Cilt 5). (M. M. Hülagü, Ş. B., & G. A., Dü) Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları.

Bayraktar.N. (2014). Osmanlı medeniyeti ve hukuku. Beyrut: Dar al-arap li -almavsuaat

Berksan, E. (2000). Osmanlı Devletinde. Marmara, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Tarihî Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi . Istanbul.

Bilgicioğlu, B. (2008). " Sâdâbâd", c. 35, Diyanet İslam Ansiklopedisi.

Bilgin, B. (1998). Geçmişte Yıldız Sarayı. İstanbul: Yıldız Sarayı Vakfı.

Bilgin, B. (2013). Yıldız Sarayı.c.43, TDV İslâm Ansiklopedisi, 541-544.

Binan, C. (1984). Yıldız Sarayı Yanmış Hususî Daire Kuzey Avlusu Mekansal Oluşumu-Sorunları ve Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma. İstanbul: Yıldız Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi.

Bütün, R. D. (1985). "Yıldız Sarayı'nda Eczane ve Hekim Odalarının Yerleri". TBMM Millî Saraylar Sempozyumu, (15-17 Kasım1984) Yıldız Sarayı/Şale, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 148-157.

- Büyükdıgan, İ. (1995). Edirne Sarayının Onarım Sorunları. I. Edirne Sarayı Sempozyumu Bildirileri, Edirne: Trakya Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, 224-228.
- Can, S. (2022). Yıldız Camii.c.43,İstanbul: TDV İslâm Ansiklopedisi.
- Candemir, M. (2007). “Yıldız Sarayı Kütüphanesi Saraydan Üniversiteye”. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi(45), 123-153.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/102075> adresinden alındı
- Cezar, M. (1995). Sanatta Batı'ya Açılış ve Osman Hamdi. İstanbul: Erol Kerim Aksoy Kültür Eğitim Spor(EKAV).
- Coşansel, D. K. (2007). 150 Yıllık Sessiz Tanıkları: Saray Porselenlerinden İzleri, İstanbul: TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı.
- Coşansel, D. K. (2012). “Son Dönem Osmanlı Saraylarında Yıldız Porselenleri”, Milli Saraylar. Sanat-Tarih-Mimarlık Dergisi, 9, s. 37-61.
- Çelik, G. (1994). “Çırağan Sarayı” (mad.), Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi. C. 2, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- Damlıbağ, F. (2011). Osmanlı Devleti’nde Porselen ve Çini Fabrikaları. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı,Doktor Tezi. İstanbul.
<http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/TEZ/48282.pdf> adresinden alındı
- Demirbulak, A. (2014, Aralık). "Konut ve İdare Merkezi Olarak Osmanlı Saraylar". Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi,c.6
<https://openaccess.marmara.edu.tr/bitstream/handle/11424/4046/5000105479-5000151344-1-SM.pdf?sequence=1> adresinden alındı
- Demirel, E. (1998). Yıldız Sarayı Harem Yapıları Kadın Efendiler Dairesi. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi.
- Dişbudak, D. (1999). İhlamur Kasrı.c.19, İstanbul: TDV İslâm Ansiklopedisi.
<https://islamansiklopedisi.org.tr/ihlamur-kasri> adresinden alındı
- Doi: <http://search.mandumah.com/Record/209487>
- Duman.M. (2016). Sultan II. Abdülhamidin Anıları, C.1, Çev:Ahmed Ömer Ahmed, Kahire: Darü'n Nil
- Elementa.H. (15 Desmbar, 2021). Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi’nde (BOA) Bulunan Yıldız. Journal of Universal History Studies4, (2), الصفحات 229-250. تاريخ الاسترداد ، من ،2022

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/juhis/issue/66215/1018997>

Muvailihi.İ.(2012). Sultan Abdülhamidin Saray Sırlarından C.3, Edit:Ahmed

Hussein el-Tamawy, Kahire: Mektep cazeera al-word.

Sallabi.A.M.M. (2001). Osmanlı İmparatorluğu Yükseliş Faktörleri ve Düşüşünün Nedenleri

Kahire : Darüttevzi ve En-Neşr'l-İslami

Erbay, Mutlu (2003) "Sarayların İstanbul Kültür Ortamına Katkıları",Arkitekt,s.469

İstanbul: Arkitekt, 33.

Erdoğan, S. (1966). "İstanbul Saraylarında Adım Adım: Yıldız Sarayı". Hayat Tarih

Mecmuası, 1(5).

Ertuğ, Z. T. (2012). "Topkapı Sarayı". TDV.İslam Ansiklopedisi.

Ertürk, V. (2013). "Saraydan Kasıra Aynalıkavak Sarayı". Tarih'in Peşinde- Uluslararası Tarih

ve Sosyal Araştırmalar Dergisi-, 5(10), S. 337-358.

Evyapan, G. A. (1972). Eski Türk Bahçeleri ve Özellikle Eski İstanbul Bahçeleri. Ankara:

Ortadoğu Teknik Üniversitesi.

Eyice, S. (1991). "Aynalıkavak Sarayı". TDV İslâm Ansiklopedisi'nin, 4, s. 264-

266. <https://cdn2.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/4/C04001542.pdf> adresinden alındı

Eyice, S. (2002). "Küçüksu Kasrı". TDV İslâm Ansiklopedisi, 26, s. 530-532.

<https://islamansiklopedisi.org.tr/kucuksu-kasri> adresinden alındı

Ezgü, F. (1962). Yıldız Sarayı Tarihçesi. İstanbul: Harb Akademileri Basımevi.

Ferrari, N. K. (2009). "Türk-Osmanlı saray literatürü (12.-20. yüzyıl)". türkiye araştırmaları literatür dergisi, 7(13), s. 205-240.

https://www.academia.edu/es/7846834/T%C3%BCrk_Osmanl%C4%B1_Saray_Literat%C3%BCr%C3%BC_12_20_Y%C3%BCzy%C4%B1_Turkish_Ottoman_Palace_Literature_From_12th_to_20th_Centuries_Nicole_Kan%C3%87AL_Ferrar%C4%B0 adresinden alındı

Georgeon, F. (2012). Sultan Abdülhamid,C.2, Çev:A. Berktaş, İstanbul: İletişim Yayınları.

Gezgor, V., & Irez, F. (1993). "Yıldız Saray ,Kasrı Hümayunlarından Şale". İstanbul:

TBMM Mili Saraylar Daire Başkanlığı Yayınları.

Gezgor, V.,& Irez, F. (1993). Yıldız Sarayı Şale Kasrı Hümayunu, İstanbul: TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı.

Göker, P. (2018, october 13). "Landscape Design Principles of Yıldız Palace Gardens".

American Journal of Engineering Research (AJER), 7(10), pp. -65-73. Retrieved from

<https://ajer.org/papers/Vol-7-issue-10/K07106573.pdf>

Göncü, T. C. (2006). Beylerbeyi Sarayı'nın İnşâ Süreci, Teşkilâtı ve Kullanımı, İstanbul Üniversitesi, İstanbul: Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Gülersoy, Ç. (1993-1994). "Çadır Köşkü", Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi,c.2, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Gülersoy, Ç. (yok). Malta Köşkü Albümünden, Taha Toros Albümü Dosya No,120,Saraylar. <https://openaccess.marmara.edu.tr/items/3b839460-1e50-4dea-82f1-b7e7f13dfef0> adresinden alındı

Gülsün, H. (1993). Beylerbeyi Sarayı. TBMM, Milli Saraylar Yayınları.

Harb. M.(1918). Son Büyük Osmanlı Padişahı Sultan II. Abdülhamid. Dimaşk :Darülkalem Harp Akademileri. (1970). Harp Akademileri 1970 Yıllığı. İstanbul.

Hasan.J.M (Haziran 1982). Sultan II. Abdülhamidin Endişeleri ve Devletteki Casusluk Aygıtı. Sosyal Bilimler Dergisi,10 (2) 23-37.

Hudair.V. (2015). Yıldız Sarayının Tarihi. Erişim tarihi: 7 Mayıs 2022, Turkpress'ten: <https://www.turkpress.co/node/14955>.

İpşirli, M. (1992). "Beylerbeyi".C.6, İstanbul: Diyanet İslam Ansiklopedisi Yayını.

İhsanoğlu.E. (1999). Osmanlı İmparatorluğu, Tarih ve Medeniyet, Cilt 1, Çev.Saleh Saadavi, İstanbul: İstanbul İslam Tarihi, Sanatı ve Kültürü Araştırma Merkezii

İslam Tarihi, Sanatı ve Kültürü Araştırma Merkezi, IRCICA. (1 Ocak 1980). Alınan <https://www.ircica.org/tr/ircica/islam-tarih-sanat-ve-kultur-arastirma-merkezi-ircica>

Kahraman, K. (2019, 7 5). "Üsküdar'ın Kayıp Saraylar"ı. Milli Saraylar Sanat Tarih Mimarlık Dergisi(17),103-121. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/785280> adresinden alındı

Kalfazade, S. (1993). "Çırağan Sahilsaray".c.8, İstanbul: TDV. İslam Ansiklopedisi.

Kalyoncu, H. (2011). Topkapı Sarayı Müzesi Yıldız Porselenleri Koleksiyonu'nun. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Türk İslam Sanatları Programı, Doktor Tezi.

Karadoğan, U. C. (2012). Osmanlı Hanedanının Aile Yapısı ve Güncel Yaşamı Ottoman Dynasty's Family Attitude And Actual Life. 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum, 1(1).

Karatepe, T. Ç. (2013). Yıldız Sarayı Kütüphanesi. Tdv İslâm Ansiklopedisi, 43, S. 544-545.

- Keskin, M. Ç. (2014). Çağdaş Kaynaklarda Ankara Savaşı Sonrası Bursa Sarayı'nın Yağmalanması. Belleten, LXXVIII, 892. <https://belleten.gov.tr/tam-metin/214/tur> adresinden alındı
- Kocaişık, d. (2019). II.Abdülhamid'in Yıldız Sarayı Mimari Mekanları ve Dönemin Fotoğraflardaki Temsili, İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.
- Konyalı, İ.H. (1977). Abideleri ve Kitabeleriyle Üsküdar Tarihi, C.1, İstanbul: Türkiye Yeşilay Cemiyeti.
- Köse, Ö. (2002). Yıldız Sarayı Hünkar Dairesi Valide Sultan Kasrı, Yıldız Teknik Üniversitesi , İstanbul: Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Kuattert.D. (2004). Osmanlı İmparatorluğu1700- 1922 Çev. Eyman el--Armanazi, Riyad : Obeikan Mektebi.
- Kuban, D. (1998). İstanbul Yazıları. İstanbul: Yem Yayınları.
- Kurşun, Z., Bilgili, A. E., Kahraman, K., & Güngör, C. (2003). Üsküdar Sempozyumu. Bildiriler. C. 1, İstanbul: Üsküdar Belediyesi,361-368.
- Küçükbaşcı, M. S. (2010). "Şehzade". TDV İslâm Ansiklopedisi. XXXXX?????
- Küçükerman, Ö. (1987). Dünya Saraylarının Prestij Teknolojisi, Porselen Sanatı ve Yıldız Çini Fabrikası. İstanbul.
- Mahlouf.M.S. (1998). Osmanlı Sarayında Harem. Kahire: Dârül Ufuk Arabî
- Mansell.F. (2015). Konstantiniye , Dünyanın Arzuladığı Şehir 1453- 1924, C. 1. Çev: Mustafa Muhammed Kasım , Kuveyt: Ulusal Kültür, Sanat ve Edebiyat Konseyi.
- Mısırî.H.M. (2004). Osmanlı Devleti Sözlüğü. Kahire :Darü's-Sekâfe en-Neşr.
- Muhammed Ahmed Muhammed el-Sakafi. (2011). Osmanlı Hükümdarlarının Yabancı Kadınlarla Evlenmesi ve Bunun Devleti Zayıflatmadaki Etkisi. Ümmülkura Üniversitesi
- Nuri, O. (1998). Yıldız Sarayı "Abdülhamid-i Sâni ve Devr-i Saltanatı", Çev: S. Türkoğlu, İstanbul: Yıldız Sarayı Vakfı.
- Osman, N. (1998). Yıldız Sarayı "Abdülhamid-i Sâni ve Devr-i Saltanatı" ,Çev.S. Türkoğlu, İstanbul: Yıldız Sarayı Vakfı.
- Osmanoğlu, A. (1984). Babam Sultan Abdülhamid. Ankara: Selçuk Yayınları.
- Osmanoğlu, Ş. O. (2014). Babam Sultan Abdülhamit Saray ve Sürgün Yılları. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Osmanoğlu.A. (1991). Validem Sultan II. Abdülhamid,C.1, Çev:Saleh Saadavi Saleh ve

- Ekmeleddin İhsanoğlu, Amman: Darülbeşer.
- Osmanoğlu, A.(2013). Babam Sultan Abdülhamid, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Ödekan, A. (1992). "Beykoz Kasrı". Tdv İslâm Ansiklopedisi, 6, 67-68.
<https://m.islamansiklopedisi.org.tr/beykoz-kasri> adresinden alındı
- Öner, S., & Yücel, İ. (1995). "Dolmabahçe Sarayı". TBMM Milli Saraylar Yayınları (14),6.
- Örikağasızade, H. S. (2007). Sultan Abdülhamit Devri Hatıraları Saray İdaresi. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Özcan, A. R. (2021, 12 10). "Beykoz Mecidiye Kasrı'nın Kitâbesine Ait". Millî Saraylar(21), S. 48-59. <https://Dergipark.Org.Tr/En/Pub/Msdergisi> Adresinden Alındı
- Özer, M. (2014). Edirne Sarayı (Sarayı- 1 Cedîde-i Âmire)'den Günümüze Ulaşabilen Yapılar Hakkında, Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 9(10), s. 809-836. <https://app.trdizin.gov.tr/makale/TWpneE56RXpNdz09/Edirne-Sarayı-Cedid-i-Amire'den-Gunumuze-Ulasmislen-Yapilar-Hakkinda> adresinden alındı.
- Özkan, D. (2015). 18. Ve 20. Yüzyıl Osmanlı Mimarisi Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi -Cilt I. İzmir: T.C.Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü.
- Paşa . T(2020). Sultan II. Abdülhamid (Cilt 2). (Kemal Khoja Oglu, Çevirmenler) Kuveyt : That Al Salasil
- Renzival.L. (1 Aralık 1909). "Yakın Zamanda Ünlü Yıldız Sarayına Ziyaret Var Mı ?" Doğu (12). Alınan https://Archive.Alsharekh.Org/Articles/108/8555/176500?Fbclid=Iwar30_1-S=Cl&Fs=E&Jagldclqit8asuwytuiyibgwaqfl248frmdyx4h0nqcnft-Vow
- Safsafi.A.M.(1999). İstanbul Tarih Rehavet el- Hadara. Kahire: Arap Ufukları Yayını
- Said, A. (1994). Ali Said Saray Hatıraları / Sultan Abdülhamid'in Hayatı, İstanbul: Nehir Yayınları.
- Selman, C. (1999). Belgelerle Çırağan Sarayı. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınlar.
- Serin, S. (2009). Yıldız Çini/Porselen Fabrikası. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Tarih Bölümü, Yüksek Lisans Tezi . İstanbul.
- Serin, S. (2021). Beykoz'da Bir Serdâb Köşkü: Mecidiye Kasrı-1 Hümayûnu. Beykoz 2020 Sempozyumu Tebliğler Kitabı. İstanbul: Beykoz Belediye Başkanlığı Yayını.
- Sıncar. A.(2014). Gerçekler ve Yalanlar Arasında Osmanlı Kadını. (Çev:Samir Abbas es-Sayed Zahran) Kahire: Dârü'n-Nil
- Sözen, M. (1990). Devletin Evi Saray. İstanbul: Sandoz Kültür Yayınları.

- Sultan II. Abdülhamid. (1979). Sultan II. Abdülhamid, Siyasi Anılarım. Beyrut: er-Risale muasasasi.
- Şehsuvaroğlu, H. (1952). “Yıldız Sarayı’nda Küçük Mabeyn Dairesi”. Resimli Tarih Mecmuası,1326-1329.
- Şehsuvaroğlu, H. (1954). Tarihi Odalar. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Şemseddin Sami (1317), Kâmûs-ı Türkî,c.1-2, İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Tahir. A. (2016). Fatih Sultan Mehmedin İlk Sarayı “Aynalıkavak” . Erişim Tarihi: 11 Temmuz 2022, : el-Mürsel <https://www.almrsl.com/post/365246>
- Tahsin Paşa,1999, Tahsin Paşa’nın Yıldız Hatıraları Sultan Abdülhamid, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Tekinalp, A. P. (1999). Yıldız Sarayı Kompleksi Duvar Resimleri. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.
- Topbaş,O.N. (2016). Osmanlılar - (Çev:Muhammad Harb) İstanbul: Darülerkam.
- Unver, A. S. (1953). Edirne’de Fatih’ in Cihannüma Kasrı. İstanbul: İstanbul’un Fethi Derneği Yayınları.
- Uşaklıgil, H. Z. (1981). Saray Ve Ötesi Son Hatıralar. İstanbul: İnkılap ve Aka Kitapevleri .
- Uşaklıgil, H. Z. (1981). Saray ve Ötesi, Cilt I . İstanbul: İstanbul İnkılâp ve Aka Kitabevleri.
- Ürün, H. (2019, Ocak 9). Marangoz Padişah: Sultan II. Abdülhamid. Türkiye Ağaç Platformu. <https://agacplatformu.com/marangoz-padisah-sultan-ii-abdulhamid/> adresinden alındı
- Waterfield, G. (1963). Layard of Nineveh. London: John Murray.
- Yazıcı, N. (2010). Teshîl-i Muâmelât İçin Saat: II.Abdülhamid Dönemi’nde İstanbul’da Yapılması Düşünülen ve Yapılan Saat Kuleleri. ,Safranbolu Saat Kulesi ve Zaman Ölçerler Sempozyumu, 21-22 Mayıs 2010. Basılmamış Bilidiri.
- https://www.academia.edu/31391548/Tesh%C3%AEI_i_Mu%C3%A2mel%C3%A2t_%C4%B0%C3%A7in_Saat_II_Abd%C3%BCIhamid_D%C3%B6nemi_nde_%C4%B0stanbul_da_Yap%C4%B1lmas%C4%B1_D%C3%BC%C5%9F%C3%BCn%C3%BClen_ve_Yap%C4%B1lan_Saat_Kuleleri?bulkDownload=thisPaper-topRelated-sa adresinden alındı
- Yıldız Sarayı Vakfı. (1986). İstanbul: Yıldız Sarayı Vakfı Yayınları.
- Yıldız A.(2003), Mabeyn-i Hümayûn, DİA.İslam Ansiklopedisi,c. 27, Ankara: Tükiy Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,283.
- Yılmaz, N. (2007). "Osmanlı Sarayı’nın Tiyatroları",“19. Yüzyıl İstanbul Kültür Ortamında Müzik ve Mekân”. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul: Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Yılmaz, Ö. (Baskı Tarihi Yok). "Yıldız Sarayı",İstanbul: (Hayat Mecmuası,Saray İlavesi).

Yücel, İ., & Rifat, S. (1987). "Milli Saraylar". İstanbul: TBMM Vakfı Yayını.

Zidane.C (2017). Üç Gezi Âsitâne-Avrupa-Filistin, Beyrut: Arap Araştırma Merkezi.

<http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAFI/90468---0030.jpg>

<http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAFI/90815---0015.jpg>

<http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAFI/90468---0011.jpg>

<http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAFI/90468---0012.jpg>

<http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAFI/90468---0054.jpg>

<http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAFI/90479---0008.jp>

<http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAFI/779-79---0021.jpg>

<http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAFI/779-79---0022.jpg>

<http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAFI/779-34---0062.jpg>

<http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAFI/90815---0003.jpg>

<http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAFI/90468---0032.jp>

<http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAFI/90818---0001.jpg>

<http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAFI/90469---0026.jpg>

<http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAFI/90469---0027.jpg>

<http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAFI/90469---0030.jpg>

<http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAFI/93877---0018.jpg>

<http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAFI/93877---0021.jpg>

<http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAFI/90867---0006.jpg>

<http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAFI/90853---0002.jpg>

EKLER

Ek 1. [Yıldız Sarayı - Silahhane]

Silահhane Köşkü veya Silah Müzesi olarak bilinen yapı Sultan II. Abdülhamid tarafından ilk önce sarayda hizmet eden kişilere yemekhane olarak yapılmıştı ,<http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAF/90468---0030.jpg>

EK.2 Yıldız Sarayı bahçesi

Yıldız Sarayı has bahçesi Osmanlı Bahçeleri'nin son örneği olması açısından çok önemlidir, <http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAF/90815---0015.jpg>

EK.3 Yıldız Sarayı-Hasbahçe

**Yıldız Sarayı-Hasbahçeden görünüş,
<http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAF/90468---0011.jpg>**

EK.4 [Yıldız Sarayı bahçesinde Sultanlar]

**[Yıldız Sarayı bahçesinde Sultanlar],
<http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAF/90468---0012.jpg>**

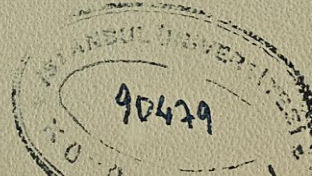
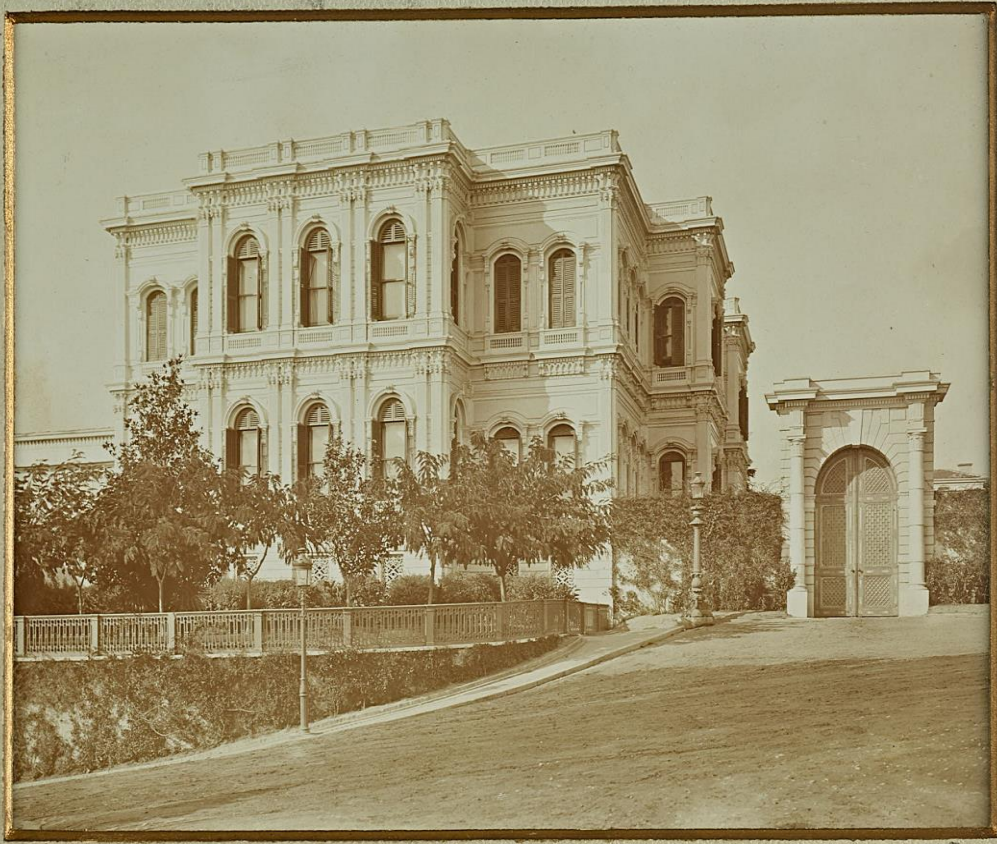
EK. 5[Yıldız Sarayı - Çalışma Odası]

Çalışma Odası,

<http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAF/90468---0054.jpg>

EK.6: Büyük mabeyn.

**Büyük mabeyn Osmanlı sarayında devlet işlerinin yapıldığı mekan
<http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAF/90479---0008.jp>**

EK.7[Yıldız Sarayı - Şale Kasrı]

Şale Köşkü adını “chalet” olarak ifade edilen İsviçre ve Fransa mimarisine özgü dağ evlerinden alır ,<http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAF/779-79---0021.jpg>

EK.8 [Yıldız Sarayı - Şale Kasrı]

Köşk, saraya son devirde eklenen en görkemli yapıydı. Merasim Köşkü olarak da bilinir.,<http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAF/779-79---0022.jpg>

EK.9 [Yıldız Sarayı Küçük Mabeyn]

Köşk, II. Abdülhamid'in çalışma, yemek, istirahat, kabul ve yatak odasını bulunduran özel ikametgâhıydı,<http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAF/779-34---0062.jpg>

EK. 10 Yıldız Sarayı Seyir Köşkü

Vue du kiosque annexé au Palais Impérial de Yıldız

Osmanlı'da önemli bir gelenek olan Cuma Selamlığı törenlerinin elçiler ve yabancı misafirlerin seyretmeleri amacıyla yapılmıştır,

<http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAF/90815---0003.jpg>

EK. 11 [Yıldız Sarayı'nda Hususi Daire]

Hususi Daire veya Abdülhamid'in Özel Dairesi gibi isimlerle anılan olan bu köşk, Yıldız Sarayı'nın en güzel ve havadar yerinde ve oldukça güzel bir manzaraya bakan bir yerinde 1885-1886 tarihlerinde inşa edildi.

,<http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAF/90468---0032.j>

EK.12 Yıldız Sarayı Büyük Mabeyn

Büyük mabeyn Osmanlı sarayında devlet işlerinin yapıldığı mekan
<http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAF/90818---0001.jpg>

EK. 13 [Yıldız Sarayı'nda Cihannüma Köşkü]

Sarayın en manzaralı köşkü olan Cihannüma Kasrı Sultan II. Abdülhamid'in özel olarak kullandığı köşklereydi. Sultan Selamlık Bahçesi'nde yaptığı gezilerde bazen bu köşke çıkarak Zeiss marka dürbünü ile manzarayı izlerdi.

<http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAF/90469---0026.jp>

EK. 14 [Yıldız Sarayı'nda Çadır Köşkü]

ABDULLAH FRÈRES, Phot.

Constantinople

**Çadır Köşkü Sultan Abdülaziz döneminde dış bahçede yapılan gezintilerin ardından kullanılan bir dinlenme köşküydü,
<http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAF/90469---0027.jp>**

EK. 15 [Yıldız Sarayı Hamidiye Saat Kulesi]

Hamidiye Saat Kulesi, Hamidiye Camii'nin yapılmasından sonra 1890 senesinde tamamlandı. Konum olarak cami avlusunun kuzey-batı köşesinde yer alankule, <http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAF/90469---0030.jpg>

EK. 16 [Yıldız Sarayı Mabeyn Görevlisi]

Yıldız Sarayı Mabeyn Görevlisi,

<http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAF/93877---0018.jpg>

<http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAF/93877---0021.jpg>

EK. 17 Yıldız Sarayı ve bahçeleri : Sera

6

Konum olarak sera has bahçeden dış bahçeye açılan kapının sağ yanında, <http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAF/90867---0006.jpg>

EK. 18Yıldız Sarayı ve bahçeleri : Şale Kasrı

Şale Kasrı'nın dışarıdan görünümü,

<http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAF/90853---0002.jpg>

Özgeçmiş

İsim: - Huda Adel Abdul Amir Khalaf.

Ülke: Irak / Babil.

İkamet ettiği yer: - Türkiye - İstanbul.

Akademik başarı: Lisans Eğitimi.

Üniversite adı: Babil Üniversitesi.

Kolej eğitimi.Uzmanlık: Tarih.

Mezuniyet yılı: 2006-2007.

Çalışma türü: - sabah.

Yüksek Lisans: Kırşehir-Ahievran Üniversitesi, Sosyal Bilimler

Enstitüsü,Tarih. Diller: - İngilizce ve Türkçe, ikinci seviye.